De eerste Afrikaansche taalbeweging en zijne letterkundige voortbrengselen

L. van Niekerk

bron
L. van Niekerk, *De eerste Afrikaansche taalbeweging en zijne letterkundige voortbrengselen*. Swets & Zeitlinger, Amsterdam 1916

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/niek003eers01_01/colofon.htm

AAN DE NAGEDACHTENIS VAN M'N MOEDER EN AAN M'N VADER.

[Dankwoord]

Aan 't einde van m'n akademiese studietijd is 't mij 'n oprecht genoegen, m'n dank uit te spreken aan allen, die tot m'n vorming hebben bijgedragen. In de eerste plaats aan U, hooggeleerde Heren TE WINKEL en BOER, die mij hebt ingeleid in de strenge wetenschappelike methode, en m'n gezichtskring hebt verruimd. In 't biezonder betuig ik m'n erkentelikheid aan U, hooggeachte Promotor, Professor TE WINKEL, ook voor de vriendelike belangstelling, die ik van U heb ondervonden bij de bewerking van m'n proefschrift. Aan de Hoogleraar SCHOLTE breng ik eveneens 'n woord van dank voor 't van hem genoten onderwijs.

Veel ben ik ook verschuldigd aan de Leidse Hoogleraren VERDAM, UHLENBECK en BLOK, onder wier leiding ik enige jaren heb mogen studeren. De nagedachtenis van Professor BUSSEMAKER zal ik steeds in ere houden.

Ten zeerste stel ik 't voorrecht op prijs, van in deze tijden hier m'n studie rustig te hebben kunnen voltooien. En nu ik binnenkort voor de tweede maal Nederland vaarwelzeg, neem ik deze gelegenheid te baat, om de vele vrienden, die ik hier heb mogen vinden, m'n warme dank te betuigen voor de hartelikheid mij betoond, en voor de gastvrijheid mij vaak verleend. Moge 't vaarwel aan U ook 'n weerzien inhouden, hier of in Zuid-Afrika.

Voorbericht.

Toen in Junie van 't vorige jaar Professor Te Winkel mij als onderwerp van studie de opkomst van de afrikaanse letterkunde aanraadde, was 't zeer twijfelachtig, of ik in de tegenwoordige tijdsomstandigheden genoeg stof in handen zou kunnen krijgen. Boven verwachting is 't mij gelukt. Hiervoor ben ik in 't biezonder dank verschuldigd aan DR. N. MANSVELT, gewezen Direkteur van Onderwijs van de Zuid-Afrikaanse Republiek, die met grote welwillendheid vele werken uit de eerste tijd van *Die Patriot* maanden lang in m'n bezit heeft gelaten. De bereidwilligheid, waarmee de heer E.J. DU TOIT van de Paarl Drukpers Maatschappij mij dadelik alle stukken toezond, die hij nog voorhanden had, heeft m'n werk ook vergemakkelikt.

De pas onlangs aangekondigde biografie van Ds. S.J. DU TOIT door z'n zoon Prof. Dr. J.D. DU TOIT, heb ik niet kunnen raadplegen. Wel kon ik putten uit verscheiden brieven, ontvangen van de heer S.P.E. BOSHOFF, M.A., te Potchefstroom, aan wie Dr. J.D. DU TOIT inlichtingen verstrekte. Aan deze brieven zijn ontleend de mededelingen uit Potchefstroom, waarnaar in de noten wordt verwezen. De hulpvaardigheid in dezen van de heer BOSHOFF stel ik ten zeerste op prijs. Ook van enige leden van de oude garde en van de heer N.H. PANNEVIS te Utrecht heb ik brieven ontvangen, waarvoor ik hun op deze plaats m'n dank betuig.

Twee werken heb ik niet kunnen vinden: *Catharina*, *die dogter van die Advokaat*, *1879*, en *Di Sesde Versameling Afrikaanse Gedigte*, *1889*. Laatstgenoemde is vermoedelik de minst belangrijke van de serie bundels, en voor eerstgenoemde heb ik overgenomen, wat Dr. N.M. HOOGENHOUT er van verteld heeft in *Die Brandwag* van 1 November 1910.

Ten slotte 'n woord over de spelling en de taal. De aanhalingen zijn gegeven in de spelling van de tijd, waartoe ze horen; daardoor komen er inkonsekwenties voor in stukken uit 't begin van de beweging, en weer in de eerste jaargang van *Ons Klyntji*, 1896, toen de *v* aan 't begin van 'n woord door *f* werd vervangen. Tevens geven deze citaten 'n beeld van de geleidelike ontwikkeling, die de spelling onderging gedurende de dertig jaren van 1875 tot 1905; zo komt er eerst de schrijfwijze *Die Patriot* voor, die van af 1882 vervangen wordt door *Di Patriot*, enz. Wat de tekst zelf betreft, 't liefst had ik daarvoor evenzeer gebruik gemaakt van m'n eigen taal, te meer, daar de spelling van 't Afrikaans nu vastgesteld is. 't Zou mogelik geweest zijn door 't richten van 'n verzoek aan de Minister van Binnenlandse Zaken, om m'n proefschrift in 'n vreemde taal te mogen schrijven. 't Was echter de wens van m'n hooggeachte Promotor, dat ik mij van 't Nederlands zou bedienen, en die wens wilde ik eerbiedigen.

Literatuur.

Behalve de besproken werken zijn geraadpleegd: -

HET ZUID-AFRIKAANSCHE TIJDSCHRIFT, 1884, bl. 127-8. IN MEMORIAM. ARNOLDUS PANNEVIS.

DE STAATSCOURANT VAN DE ZUID-AFRIKAANSCHE REPUBLIEK, 1883-1889. Verslagen van de debatten over 't onderwijs.

TE WINKEL, J. HET NEDERLANDSCH IN NOORD-AMERIKA EN ZUID-AFRIKA, *Vragen van den Dag*, XI, 1896, bl. 337-362, 418-442, 483-505.

DI EERSTE AFRIKAANSE TAALKONGRES, GEHOU AN DI PAARL, 15 EN 16 JANNEWARI 1896.

VERSLAG VAN TAALKONGRES EN SAMENKOMST, GEHOUDEN AAN DE PAARL, OP 27 TOT 31 JANUARI 1897.

MEYER, H. DIE SPRACHE DER BUREN, Göttingen 1901.

PRELLER, G.S. GEDACHTEN OVER DE AANVAARDING ENER AFRIKAANSE SCHRIJFTAAL. Pretoria 1905.

DIE BRANDWAG, I, 1910, bl. 245-246, 274-276, 333-335. DR. N.M. HOOGENHOUT: AFRIKAANSE BIBLIOGRAFIE.

DIE BRANDWAG, II, 1911, bl. 54. WIJLEN DS. S.J. DU TOIT.

DIE BRANDWAG, III, 1912, bl. 279-282. J. KAMP: IN MEMORIAM. PROF. JAN LION CACHET.

DIE BRANDWAG, IV, 1913, 1 April. Taalnummer.

DIE BRANDWAG, IV, 1913, bl. 67-68. DIE GENOOTSKAP VAN REGTE AFRIKANERS.

DE VOLKSTEM, 24 en 27 September 1912. Over J. Lion Cachet.

HOE ONZE TAAL AAN HAAR RECHTEN IS GEKOMEN. Chronologiese Schets. Kaapstad 1912.
J.H. HOFMEYR, M.A. HET LEVEN VAN JAN HENDRIK HOFMEYR (ONZE JAN). Kaapstad 1913.
De standaardwerken over de zuid-afrikaanse geschiedenis.

Van de besproken werken verdient afzonderlike vermelding als bron:
GESKIEDENIS VAN DIE AFRIKAANSE TAALBEWEGING, VER VRIND EN VYAND UIT PUBLIEKE EN PRIVATE BRONNE, BEWERK DEUR 'N LID VAN DIE GENOOTSKAP VAN REGTE AFRIKANERS. De Paarl, 1880[1], 1909[2].

Hoofdstuk I.
Histories Overzicht. 1873-1889.

De eerste doelbewuste poging tot de verheffing van 't Afrikaans tot schrijftaal ging uit van DIE GENOOTSKAP VAN REGTE AFRIKANERS, 14 Augustus 1875 opgericht te De Paarl. De ziel van de beweging was Ds. S.J. DU TOIT, die trouw gesteund werd door z'n broeder D.F. DU TOIT, door C.P. HOOGENHOUT, Ds. (later) PROF. J. LION CACHET, A. PANNEVIS, e.a.

Reeds te voren was 't Afrikaans sporadies in druk gebruikt; in 1861 was er 'n brochure te Cradock verschenen: *Samesprake tussen Klaas Waarsegger en Jan Twijfelaar*, 'n herdruk van krantenartikels naar aanleiding van de separatie-beweging van de oostelike provincies in de Kaapkolonie, die juist in dat jaar tot 'n brandende kwestie was geworden. De schrijver van de samenspraken wou aan de hollandse kolonisten van de oostelike provincies duidelik maken, wat bedoeld werd met separatie, en trachtte hen er voor te winnen. Daartoe maakte hij gebruik van 't Afrikaans. Ook in *De Transvaal Argus* verschenen verschillende samenspraken in 't Afrikaans over politiek gedurende de jaren 1866 tot 1869.

In 1873 schreef KLAAS WAARZEGGER JR. z'n *Gesprekke tussen Oom Jan Vasvat en Neef Daantje Loslaat* in de *Zuid Afrikaan*, waarin hij aantoonde, dat Waterboer geen aanspraak kon maken op de diamantvelden, en dat de Oranje-Vrijstaat de rechtmatige eigenares was. Deze *Gesprekke* staan reeds dichter bij de eigenlike taalbeweging, daar Klaas Waarzegger Jr. niemand anders was dan C.P. Hoogenhout, een van de oprichters van Die Genootskap. Ze werden gevolgd door 'n ernstig pleidooi voor 't Afrikaans in drie brieven in 't Hollands, geschreven door WARE AFRIKAANDER (S.J. du Toit) in de *Zuid Afrikaan* van 1874. Hierin reeds weerlegde hij 't zonderlinge argument, dat 't Afrikaans geen taal zou zijn, omdat 't woorden heeft ontleend aan andere talen, en omdat 't geen ingewikkeld stelsel van buigingen en vervoegingen bezit. Verder wees hij op 't gevaar van verengelsing, dat dreigde, doordat 't Hollands en 't Afrikaans niet hun rechtmatige plaats bekleedden in 't parlement, de gerechtshoven en de school. Deze stukken lokten 'n briefwisseling in en over 't Afrikaans uit tussen hem en Klaas Waarzegger Jr., die z'n instemming betuigde met Ware Afrikaander; ze gaven voor, elkaar door middel van 't blad te leren kennen, en deden elkaar plannen aan de hand voor de bevordering van 't Afrikaans als schrijftaal, 't schrijven van 'n geschiedenis van Zuid-Afrika en 'n grammatika, 't vertalen van de Bijbel, en de samenwerking van alle voorstanders. Op Hoogenhout's verzoek stelde Du Toit[1)] zeven spelregels op, waarvan de eerste luidde: *Ons skryf soos ons praat*.

1) Waar in 't vervolg deze naam zonder nadere aanduiding voorkomt, wordt Ds. S.J. du Toit bedoeld.

Te voren had Hoogenhout reeds met de daad bewezen, dat 't hem ernst was; in 1873 was er namelik van zijn hand verschenen: *Die Geskiedenis van Josef voor Afirkaanse Kinders en Huissouwens*, *in hulle eige Taal geskrijwe deur een vrind*. I Cor. XIV:6. Uitgegeven door N.H. Marais te Kaapstad. 't Was 'n boekje van 36 bladzijden, en de oplaag telde 500 nummers. In 1880 werd een tweede druk van 1000 eksemplaren bezorgd, deze keer door D.F. du Toit & Co., te De Paarl. De spelling was in overeenstemming met die van Die Genootskap gebracht, en twee gedichtjes over Jozef, vrij naar de Rijmbijbel voor Kinders, toegevoegd. In z'n ‘woort vooraf’ zegt de schrijver, dat hij als kind biezonder veel gehouden heeft van 't verhaal van Jozef; overal in de wereld lezen kinders 't in hun eigen taal. ‘In Afrika is ook banja van die boekies, maar in die meeste kom zulke hooë woorde voor, dat die Afirkaanse kinders et nie goet kan verstaan nie. En daarom mot daar tog ver hulle ook “Een Geskiedenis van Josef” in hulle taal geskrijwe worde.’ Op verzoek van 'n vriend probeert hij nu in deze behoefte te voorzien. En in z'n Besluit gaat hij propaganda maken voor de taalbeweging: ‘As julle die geskiedenis wil nalees in die Bijbel, kan julle die vinde in dit boek: Genesis van die 37 kapittel af. Daar staan die storie ook banja mooier geskrijwe as hier in deuse boekie. Maar daar die Bijbel *Hoog-Hollans* is, sal mijn kinders dit misskien nie so goed kan verstaan nie. Nou wil ek voor julle een ding vra en dat is: As julle bid, dan mot julle ook meteens aan onse liewe Heer vra, dat die Bijbel tog vertaal mag worde in die Afrikaanse taal ook. Hij sal dat seker doen, want die Bijbel is Sijn Woord en die Woord

mot aan alle mense bekend gemaak wort in hulle eige taal, Mark. 16:15, 16. En nog een ding: julle mot aan al julle ander vrinde, wat nie weet, dat daar soo'n boekie in die Afrikaanse taal geskrijwe is nie, daarvan vertel, soo dat hulle ook die storie van Josef in hulle eige taal kan lees. As julle mijn belooë om ver mijn die pilsier te doen, dan sal ik banje blij en regte dankbaar wees.'

In z'n korrespondentie met Du Toit had Hoogenhout reeds gewezen op de wenselikheid van samenwerking; direkte aanleiding hiertoe werd 'n ander punt, door hem aangeroerd, nl. de vertaling van de Bijbel. Hierover verscheen 'n naamloze korrespondentie in de *Zuid Afrikaan*, en A. Pannevis ging zelfs zo ver, 'n brief te richten aan 't Britse en Buitenlandse Bijbelgenootschap, met 't verzoek, 'n bijbelvertaling in 't Afrikaans uit te geven. Arnold Pannevis, in 1838 te Ouderkerk geboren, werd opgeleid voor officier van gezondheid van de nederlandse marine. 't Mediese vak beviel hem echter niet, en hij nam z'n ontslag. In 1866 ging hij naar Zuid-Afrika, waar hij, de uitstekende kenner van de klassieke en vele moderne talen, les gaf in de oude talen aan 't gymnasium te De Paarl. Onder z'n leerlingen bevond zich S.J. du Toit, die later getuigd heeft, dat hem de ogen voor de afrikaanse zaak werden geopend door Pannevis. Aan hem en aan z'n vriend, Ds. Van der Lingen van De Paarl, schreef ook Jan Lion Cachet 't toe, dat hij voorstander van de beweging was geworden.

De brief van Pannevis aan 't Londense genootschap is gedateerd 7 November 1874. Er kan niet worden beweerd, dat Pannevis op zeer handige wijze de zaak bepleitte; wel wees hij op de waarde van de Bijbel in de eigen taal als

beschavingsfaktor, en schreef hij, dat hiervan 'n miljoen of meer blanken en gekleurden, voor wie de hollandse Bijbel feitelik 'n gesloten boek was, verstoken waren in Zuid-Afrika, maar hij sprak van die eigen taal als ‘een soort van verbasterd Hollands’, 'n ‘dialekt, gevormd gedeeltelik door verwaarlozing van de moedertaal’. Het Bijbelgenootschap voelde zich dan ook niet geneigd om ‘brabbeltalen te bestendigen’, maar droeg toch aan Ds. Morgan, z'n sekretaris in de Kaapkolonie, op, 'n onderzoek in te stellen naar de wenselikheid van zulk 'n vertaling. Een predikantekonferentie te Wellington keurde in Julie 1875 de zaak af, maar kort er op trad Ds. Morgan in onderhandeling met Ds. S.J. du Toit, die buiten z'n weten in de brief van Pannevis genoemd was als de bevoegde persoon om de vertaling te ondernemen, en die de zaak onder de aandacht van enige voorstanders van 'n afrikaanse bijbelvertaling bracht. Ze belegden 'n vergadering op 14 Augustus 1875, maar hoe overtuigd men ook was van de noodzakelikheid van 'n afrikaanse Bijbel, toch was men eenparig van gevoelen, dat de tijd er nog niet was om zich te wenden tot 't Bijbelgenootschap in deze zaak. Ds. Du Toit deelde 't besluit schriftelik mede aan Ds. Morgan, en zo was de bijbelvertaling voorlopig op de lange baan geschoven.

Maar de onderhandelingen met 't Bijbelgenootschap, begonnen met de brief van Pannevis, hadden toch een gewichtig gevolg, nl. de oprichting van DIE GENOOTSKAP VAN REGTE AFRIKANERS, waartoe besloten werd op diezelfde vergadering van 14 Augustus 1875 te De Paarl. Tegenwoordig waren Ds. S.J. du Toit en z'n broeder D.F. du Toit, verder de heren G.J. Malherbe, August Ahrbeck, D.F. du Toit

D.Fzoon, C.P. Hoogenhout, P.J. Malherbe, S.G. du Toit; de naam van Eerw. J.P.J. Dempers staat ook in de notulen, maar is doorgehaald. Hoogenhout trad voorlopig op als voorzitter, en tot bestuursleden werden gekozen:[1] S.J. du Toit (voorzitter), A. Ahrbeck (sekretaris) en S.G. du Toit (sub-sekretaris). Geen penningmeester wordt genoemd. De volgende regels werden opgesteld;

Algemene Bepalings.

I. Die '*naam*' van ons Vereniging is: GENOOTSKAP VAN REGTE AFRIKAANDERS.

II. Die '*doel*' van ons Genootskap is: *om te staan ver ons Taal*, *ons Nasie en ons Land*.

III. Die '*Bestuur*' van ons Genootskap sal in die hande wees van een President, Sekretaris en Tresurier, wat alle jare weer moet gekies worde.

IV. Op al onse vergaderings en in alle officiele stukke moet die Afrikaanse Taal gebruik worde.

Aparte Bepalings.

1. - *Van die lede*.

V. 'n Man word lid deur die re'els te onderteken, en daardeur verklaar hy dat hy hom daaran sal hou en ver die Genootskap sal doen wat hy kan.

VI. Ider lid het reg om 'n ander lid in te bring; mar dan moet hy hom eers by die Bestuur anmelde. Dan leg die Bestuur dit an die vollende vergadering voor, en as twé-derde van die lede vóór hom stem dan kan hy inkom.

1) Mededeling uit Potchefstroom.

VII. Ider lid moet gelowe in de Versoeningsdood van onse Heer Jezus Christus.
VIII. As 'n lid die Re'els o'ertré dan kan die Genootskap hom uitset.

2. - *Van ons werk*.

IX. Ons eerste werk sal wees om alle maande 'n blad uit te gé, wat die naam sal dra van 'DIE AFRIKAANSE PATRIOT', in die vorm van 'n boekie van sestien (16) bladsy'e.
X. Van tyd tot tyd word daar prysvra'e uitgeskrywe.
XI. 'n Woordeboek en Spraakkuns gé ons uit so gou as mo'entlik is, en verder ander skoolboekies.
XII. Die Bestuur kom die eerste Saterdag van ider maand by makaar met so veul lede as lus het om dit by te woon; en die Algemene Vergadering word alle drie maande gehou om ons werk vort te set.
XIII. 'n Buitengewone Vergadering kan opgeroep worde deur die President en die Sekretaris, as hulle denk dat dit nodig is, of as tien lede daarom vra.
XIV. As 'n lid die Algemene Vergadering versuim, dan moet hy daarvan vooraf an die President of an die Sekretaris syn rede opgé, en as hy hieran nie voldoen nie, dan wort gehandel vollens Art. VIII.
XV. As meer as 'n derde van die lede sonder wettige rede afwesig is, dan kan die Algemene Vergadering nie gehou worde nie.
XVI. 'n Genome besluit kan nie weer verander worde nie, of daar moet op die dag as dit genome word, kennis van gegé worde dat dit sal hersien worde op die vollende vergadering.

XVII. Idere vergadering sal met gebed geopen en gesluit worde.

XVIII. Die Genootskap hou die reg om die Artikels te verander, by te voeg en af te laat.

Het ideaal, dat Die Genootskap zich gesteld had, was dus hoog, en z'n taak niet klein. Spoedig waren de leden aan 't werk, en publiceerden eerst hun bekende volkslied, dat begint: ''n Ider nasie het syn Land, Ons woon op Afrikaanse strand', en 'n manifest: *Die Genootskap van Regte Afrikaanders groet al hulle Landgenote en wens hulle Vrede*, beide in de *Zuid Afrikaan*; bovendien 500 eksemplaren van 't volkslied en 1000 van hun manifest op vliegende blaadjes. Zo gauw mogelik wilden ze bepaling IX ten uitvoer brengen, want te recht beschouwden ze de uitgave van 'n eigen orgaan als hun eerste taak. Ze lieten 'n aankondiging drukken, dat op 15 Januarie 1876 hun maandblad, *Die Afrikaanse Patriot*, zou verschijnen; deze was ondertekend door LOKOMOTIEF, Kantoor van die *Zuid Afrikaan* en *Volksvriend*, Kaapstad.

Inderdaad verscheen de eerste aflevering op Zaterdag 16 Januarie. 't Eerste artikel begon met de woorden. 'Een Afrikaanse koerant! Wie het dit ooit gedroom! Ja, Afrikaanders! een koerant in ons ei'e taal!' en zei, dat tegenover de Afrikaners, die zich aan 't Hollands of Engels vastklemden, 'ons nou met ons "Patriot" an die wereld wil wys, dat ons wel de'entlik een taal het waarin ons kan sê net wat ons wil.' Verder werd uiteengezet, hoe 't blad zou worden ingericht. Men zou hebben:

1. Een inleiding.

2. Afrikaanse korrespondentie.
3. Stukken over afrikaanse geschiedenis.
4. Afrikaanse gedichten.
5. Artikels over de taal.
6. Een maandeliks overzicht van 't belangrijkste nieuws.
7. Vragen en antwoorden.

Iedere Afrikaner werd aangespoord, deel te nemen aan de nummers 2 tot 5. Spot verwachtte de redaktie, maar troostte zich met de gedachte, dat dat lot alle nieuwe dingen, hoe goed ook, trof.

Behalve deze uiteenzetting, bevat 't eerste nummer 'n stuk over de Hugenoten aan de Kaap door Ware Afrikaner, 'n brief door Klaas Waarsegger Jr., en weer 't volkslied en 't manifest. Dit laatste bepleit 't goed recht van 't Afrikaans, en duidelik is de hand van Du Toit er in merkbaar, want men vindt er in weer de argumenten van Ware Afrikaander in de *Zuid Afrikaan* van 1874, zo o.a., dat 't in overeenstemming is met Gods wil, dat er verscheidenheid van talen zal zijn, en dat de taal van 't volk in Zuid-Afrika op onrechtmatige wijze verbannen is uit 't parlement, de gerechtshoven en de scholen. De toon van 't manifest is optimisties, en de schrijvers geloven niet, dat 't Afrikaans zal worden uitgeroeid. Toch vinden zij, dat er drie soorten van Afrikaners zijn: 'Daar is *Afrikaanders met Engelse harte*. En daar is *Afrikaanders met Hollanse harte*. En dan is daar AFRIKAANDERS MET AFRIKAANSE HARTE. Die laaste noem ons REGTE AFRIKAANDERS, en die veral roep ons op om an ons kant te kom staan.'

Men staat verbaasd over de moed, waarmee de onderneming begonnen werd: Die Genootskap vroeg vijf shillings

per jaar voor 'n nietig maandblaadje van 16 pagina's klein oktavo, en nog wel geschreven in 'n taal, die spot en smaad zou uitlokken en door 't gebruik nog moest worden gesmeed. Maar reeds in hun eerste aflevering stond de leuze: ‘Klein begin, Anhou win’, en hun verwachting werd niet beschaamd. Begonnen met 50 intekenaars, had *Die Patriot* in 't volgende jaar reeds 400, en in 1881 was 't getal gestegen tot meer dan 3000; in 1877 werd hij reeds 'n weekblad, bestaande uit twee bladen, groot 12 bij 18 duim,[1)] en in 1879 had hij 't gewone nieuwsbladformaat bereikt.[1)] Ook de intekeningsgelden konden worden verhoogd, en bedroegen in 1879 buiten De Paarl £ 1 per jaar. 't Eerste jaar werd 't blad te Kaapstad gedrukt, daarna te De Paarl.

'n Krachtige stoot kreeg de beweging door de houding van *Die Patriot* bij de annexatie van de Transvaal door Engeland in 1877. Later beroemde Du Toit zich er op, dat z'n blad 't eerste was geweest, dat lijdelik verzet en geen onderwerping, had voorgestaan, en in 1879 kon hij reeds schrijven, dat naar z'n beste weten er maar één hollandse krant in Zuid-Afrika was met meer intekenaars dan *Die Patriot*.

Wat de inhoud betreft, men hield zich aan 't voorgenomen programma, en voegde er nieuwe rubrieken bij, o.a. ‘Ver Kinders en Jonge Mense, O'er Boerdery, en Godsdienstige Stukke’. Van 1876 tot 1881 was D.F. du Toit, bekend als LOKOMOTIEF, in naam redakteur van 't blad; de eigenlike redakteur was z'n broeder Ds. S.J. du Toit,[1)] die niet openlik als zodanig kon optreden, daar z'n kerkeraad

1) Mededeling uit Potchefstroom.
1) Mededeling uit Potchefstroom.
1) Mededeling uit Potchefstroom.

er tegen gekant was. S.J. du Toit was op 9 Oktober 1847 geboren te Daljosaphat, bij De Paarl, en ontving z'n eerste opleiding aan 't Paarlse gymnasium, destijds bekend als de school van Ds. Van der Lingen. Na de vierjarige leergang aan de Theologiese Kweekschool te Stellenbosch, werd hij in 1872 toegelaten als predikant. Van 1875 tot 1881 stond hij te Noorder Paarl, en in deze tijd gaf hij de stoot tot de oprichting van de Afrikaner Bond, waarvoor hij begon te ijveren in *Die Patriot* van 1879. In 1882 werd hij door de regering van de Transvaal aangesteld als hoofd van het onderwijs, maar z'n werkzaamheden als zodanig gaven lang geen algemene voldoening. In 1884 maakte hij, met President Kruger en Generaal Smit, deel uit van de Transvaalse deputatie naar Engeland, ter verkrijging van meer zelfstandigheid voor de republiek. Tot 1888 was hij superintendent van onderwijs, en keerde 't volgende jaar terug naar De Paarl, waar hij nu openlik optrad als redakteur van *Die Patriot* tot 1904. Van 1882 reeds redigeerde hij *De Getuige*, 'n godsdienstig blad in 't Hollands, en van 1896 tot 1905 ook *Ons Klyntji*. Verder was hij rusteloos werkzaam op velerlei gebied, als taal en letterkunde, godsdienst, politiek en landbouw. Tot z'n dood, op 28 Mei 1911, behield hij de status van predikant van de Nederduits Gereformeerde Kerk.

Du Toit werd van 't begin af bijgestaan door C.P. Hoogenhout; deze werd in 1843 geboren, en wijdde ongeveer vijftig jaar van z'n leven aan 't onderwijs. Z'n laatste standplaats was Groenberg, bij Wellington, vijf en dertig jaar lang. Tans woont hij te Bovlei, ook in de buurt van Wellington. Hij zorgde voor de afdeling ‘Gedigte’ in *Die*

Patriot, onder de naam OOM JAN WAT VERSIES MAAK. In de de eerste jaren vloeide er 'n aanhoudende stroom van bijdragen; ‘elkeen wou rijm, van wijle Generaal Piet Joubert af, tot die veewagtertjie in die veld’. Natuurlik moesten manden vol rijmpjes geweigerd worden,[1)] maar toch kon 'n tijdlang 't bijblad om de veertien dagen uitsluitend voor gedichten worden gebruikt. Zelden trad 'n dichter op met z'n naam; de meesten verborgen zich achter schuilnamen of tekenden zich slechts met hun voorletters, en vele gedichten gaven zelfs geen aanduiding van de schrijvers.

Behalve D.F. du Toit waren trouwe medewerkers Ds. Jan Lion Cachet en D. van der Heever, L.W.R., die de bijdragen over 't parlement leverde. Ook F.W. Reitz, destijds hoofdrechter van de Oranje-Vrijstaat, verleende van 't begin af z'n geldelike en morele steun. Van 1878 af prijkte voorop 't blad 't wapen van Die Genootskap, getekend door 't lid G.R. von Wielligh.

Toch waren de Regte Afrikaners nog maar baanbrekers, die te kampen hadden tegen allerlei vooroordeel; tegenwerking en scheve voorstelling bleven ook niet uit. Engelse en hollandse bladen spotten, en onder de hevigste tegenstanders waren predikanten. De redaktie van de *Zuid Afrikaan* liet zich niet uit over de zaak, maar korrespondenten kwamen met heftige aanvallen, en de *Cape Times*, *Argus*, *Volksstem* en *Express* bevatten telkens artikels tegen *Die Patriot*. De *Cradockse Afrikaan* schreef reeds op 24 November 1875, bij de ontvangst van de aankondiging van *Die Patriot*: ‘Zotter onderneming is, onzes inziens, wel

1) Betrouwbare mededeling van een van de eerste medewerkers.

bijna niet denkelijk', en vond, dat de uitgever 'in plaats van zijne talenten te besteden aan het beschaven van zijne landgenooten, zijn best wil gaan doen om ze niet enkel in 't duister te HOUDEN, maar ze nog verder in 't duister te DOMPELEN'. De *Grensburger* van Dordrecht schreef in 1876: 'Het doel ervan is om dit bastaard Hollandsch, dat Afrikaansch genoemd wordt, eene zelfstandige plaats onder de talen te bezorgen. Dit doel is onwenschelijk, onnoodig en onbereikbaar.' 't Blad vond 't Afrikaans 'wanklinkend en 'n armoedig, oorkwetsend gebrabbel', en eindigde met de woorden: 'Die dan aan 't Engelsch de alleenheerschappij in dit land bezorgen wil, zende koorn naar den molen van 't "Patriots" klompje.' 'n Zeer geliefkoosde scheldnaam voor 't Afrikaans was Hotnotstaal, en 'n argument, dat telkens tegen 't gebruik ervan werd aangevoerd, was, dat 't oneerbiedig zou zijn 't Opperwezen in 't Afrikaans aan te spreken in 't gebed. Bij 't opdissen van zulke argumenten vergat menig predikant, dat zijn Hollands lang niet altijd door de beugel kon.

Op 13 Mei 1876 hield hoofdrechter J.H. de Villiers te Kaapstad z'n berucht geworden toespraak over de toekomstige taal van Zuid-Afrika, waarin hij tot de slotsom kwam, 'dat de tijd nog ver verwijderd is, waarop de ingezetenen van onze Kolonie één algemene moedertaal zullen spreken en erkennen; dat die echter ten laatste zal komen en dat als die komt de taal van Groot Brittanje ook de taal zal zijn van Zuid-Afrika'. De afrikaanse taalbeweging vond hij overbodig, omdat hij meende, dat ieder, die 't Afrikaans kende, ook 't Hollands kon begrijpen. Maar DANKBARE AFRIKANER wees in *Die Patriot* van 15 Junie er op, dat 't

niet voldoende is, wanneer men iets begrijpt, maar dat men zich ook moet kunnen uitdrukken en laten begrijpen. Zo verschenen er telkens brieven en soms hoofdartikels in hun orgaan, waarin de Regte Afrikaners zich verweerden, soms met argumenten, die geen steek kunnen houden, maar meermalen met degelike, of met verwijzing naar onomstotelike feiten.

En het bleef niet bij geschrijf in de nieuwsbladen; voor vele leden, o.a. Du Toit, Hoogenhout en Von Wielligh, was 't raadzaam hun lidmaatschap geheim te houden, daar ze anders te veel vijandschap in 't gewone leven zouden ondervinden; Lokomotief's identiteit was echter bekend. Vele tegenstanders wilden de vriendschap met voorstanders blijven onderhouden slechts op voorwaarde, dat laatstgenoemden niet over de taalkwestie spraken met hun kinders of leerlingen. Er wordt verteld, dat leerlingen van de kostschool te Blauw Vlei voor de keuze gesteld werden, hun lidmaatschap van Die Genootskap op te zeggen of de school te verlaten; 'n onderwijzer, die agent was voor *Die Patriot*, moest z'n naam als zodanig laten schrappen, of hij zou z'n betrekking verliezen; 'n ander had grote onaangenaamheden met z'n schoolkommissie, omdat hij 't blad las. Deze gevallen kunnen nog met vele worden aangevuld.

Maar onder dit alles groeide de beweging; iedere dag meldden zich uit alle delen van 't land nieuwe intekenaars op *Die Patriot* aan, en al was voor sommigen z'n politieke richting de aansporing hiertoe, toch gaven ook zij met deze daad te kennen, dat ze op z'n minst geen tegenstanders van de taal meer waren. Ook buiten de beweging zelf vond men meer en meer erkenning en waardering. Reeds in

1876 had de *Zuid Afrikaan*, in 'n artikel over de toespraak van de hoofdrechter, gewezen op de overeenkomst tussen de verhouding van 't Engels tot 't Angelsaksies en van 't Afrikaans tot 't Nederlands, en goede eigenschappen van 't Afrikaans genoemd. Enige jaren later toonde hij 't streven van Die Genootskap goed te begrijpen, en stelde ten zeerste op prijs, dat *Die Patriot* bij velen voor 't eerst leeslust had opgewekt. Hij beweerde zelfs, dat sommigen van dezen, doordat ze *Die Patriot* waren gaan lezen, er toe gekomen waren, zich ook te abonneren op de *Zuid Afrikaan*. Geen wonder, dat Du Toit in 1880 deze woorden met genoegen aanhaalde als 'n bewijs van vooruitgang, want 't wekken van lees- en schrijflust was immers 'n voornaam doel van de Regte Afrikaners. Ook 't *Volksblad* van 7 Junie 1879 vond, dat 'n vereniging, die in 't leven zou worden geroepen voor de behartiging van de belangen van de hollandse taal, vooral ook ‘moest worden opengesteld voor’ de leiders van de afrikaanse taalbeweging.

Intussen had Die Genootskap niet stilgezeten en gewacht op zulke blijken van waardering, maar gaf, ter uitvoering van bepaling XI van z'n statuten, in 1876 'n afrikaanse grammatika uit, getiteld *Eerste Beginsels van die Afrikaanse Taal*, waarvan Du Toit de hoofdbewerker was. Behalve 'n rijmpje op ‘Die Afrikaanse Taal’, en ‘Een Klein Woortjie Vooraf’, bevat 't boekje 'n inleiding met algemene opmerkingen. Dan volgen hoofdstukken over orthografie, etymologie (in de zin van vormleer hier gebruikt), syntaxis en metriek.

Het zal moeilik gaan, 'n omvangrijk boek te schrijven over de grammatika van 't Afrikaans, met z'n geringe flexie

en eenvoudige zinsbouw, maar toch kan ieder begrijpen, dat dit boekje van 29 pagina's, waarvan slechts 21 over de grammatika handelen, onvolledig en oppervlakkig was. In 't voorwoord zei Die Genootskap dan ook: ‘Daarom gé ons vereers mar “EERSTE BEGINSELS” (waarmee ze bedoelden: hoofdregels). Di's vêr van volmaak af; dit weet ons goed. Want di's mar die eerste perbeerslag. En idereen wat kennis het daarvan, weet dat dit gen gemakkelikke werk is om die beginsels van een taal op te spoor nie.’ Aanmerkingen zouden graag worden afgewacht.

De syntaxis vooral is stiefmoederlik behandeld. Verder komen er enige overbodige en onjuiste beweringen in voor, b.v. dat de dubbele ontkenning en 't gebruik van *ons* als nominatief uit 't Frans stammen, 'n mening, die echter op rekening van de tijd moet worden geplaatst. Ook wordt gezegd, dat 't Hollands, in tegenstelling met 't Afrikaans, slechts één vorm heeft voor 't enkel- en meervoud van 't persoonlike voornaamwoord van de tweede persoon - hier heeft de zucht tot propaganda maken, die ook elders te voorschijn komt, de samenstellers blijkbaar parten gespeeld. Overigens is die neiging heel verklaarbaar in de eersteling van Die Genootskap. Dat 't lekewerk is, blijkt duidelik uit de vreemde vermenging van rijp en groen. Zo luidt de eerste bewering: ‘Een taal bestaat uit *woorde*, en woorde uit *letters*’; toch wordt 'n goede benaming als ‘hoedanigheidswoord’ gebruikt i.p.v. bijvoeglik naamwoord; de regel, dat in 'n open lettergreep 'n lange vokaal enkel geschreven wordt, formuleren de samenstellers als volgt: ‘In een ope sillabe verdubbel ons nooit een klinker om dit lank te maak nie. Di's dan van selwers lank’; toch begrijpen ze, dat 't

niet nodig is alle klankverschillen in tekens weer te geven, en dat 'n spelling, die tot geen misverstand aanleiding geeft, aan een van de vereisten voldoet. Ze zien in, dat er in werkelikheid geen naamvalsverschil meer door de vormen van 't zelfstandige naamwoord wordt aangeduid, maar willen nu te gelijk ook 't begrip naamval overboord werpen. Te recht merken ze op, dat *myn* geen verbogen vorm is van *ek*, of *haar* van *sy*, ‘di's glad aparte woorde’; maar nu volgt: ‘en daaruit kan 'n mens sien, dat al die tale mar in die war is’. Zo treffen telkens opmerkingen, die van gezond verstand en 'n juist inzicht in taalverschijnselen getuigen, naast andere, die door onjuistheid of onbeholpen formulering 't boekje tot dilettantewerk stempelen.

Er waren vele tekortkomingen, maar Die Genootskap wou in de eerste plaats 'n korte, praktiese handleiding geven, en dat hiermee in 'n behoefte werd voorzien, bewijst 't feit, dat de oplaag van 1000 eksemplaren binnen enkele maanden uitverkocht was. In 1882 verscheen 'n tweede druk, en in 1897 werd 'n breedvoeriger bewerking ervan gegeven door Du Toit, getiteld *Fergelykende Taalkunde fan Afrikaans en Engels*, waarvan in 1902 'n tweede, herziene uitgaaf kwam. De schrijver zegt, dat hij de *Eerste Beginsels* als leiddraad gebruikt, en feitelik geeft hij de inhoud hiervan, met weinige verbeteringen en enige toevoegsels. Naast de afrikaanse tekst worden in 't Engels de hoofdregels van die taal behandeld, en in beide teksten komen oefeningen voor. Meer dan in de *Eerste Beginsels* wordt er gewezen op goede eigenschappen, waardoor volgens de schrijver 't Afrikaans uitmunt boven andere talen, vooral boven 't Hollands, en deze neiging ontaardt soms in chauvinisme. Overigens

geldt van deze bewerking 'tzelfde als van de *Eerste Beginsels*: scherpe waarneming en zelfstandigheid van oordeel van de schrijver gaan gepaard met gemis aan wetenschappelike kennis van klankleer en taalgeschiedenis.

Het tweede boek, door Die Genootskap uitgegeven, was 'n veel omvangrijker werk, waaraan reeds vóór z'n oprichting gewerkt was door enige voorstanders van 't Afrikaans. Het was *Die Geskiedenis van ons Land*, *in die Taal van ons Volk*, 1877. Ook hiervan was Du Toit de voornaamste bewerker. 't Is niet nodig, hier na te gaan, in hoever 't werk beantwoordt aan de eisen van moderne geschiedschrijving en 'n korte karakteristiek moge dus volstaan. Die Genootskap begint met 'n groet aan alle landgenoten, en zegt onder meer over 't boek: ‘Om dit *geskrewe* te kry het moeite gekos, want daar was gen genoegsame bronne om uit te put nie. Engelse, mar gen Hollanse Geskiedenis van ons land bestaat daar tot nog toe. En dat ons op die Engelse Geskiedenisse nie so mar o'eral kan afgaan nie, sal elke leser wel sien voor hij ons boek uitgelees het. En die Hollanse wat daar is is mar brokstukke, soo's van Kolbe, Loots, ens. o'er die ou'e ty'e onder die Hollanse Regering, en van Stuart, Cloete, ens. o'er die Uitgeweke Boere, en oek mar in die begin na die uittrek. Was ons kon kry het ons daarom gebruik, Engelse sowel as Hollanse. En tog was dit nodig om nadere inligting te vra op bai'ng plekke, so moes ons briewe skrywe na alle kante. Sommige dinge is op die manier duidelik geworde; mar op andere weer kon ons nie genoeg lig kry nie, so dat ons wat die stof angaat al moet ekskuus maak.’

De geschiedenis wordt behandeld van af de ontdekking

van de Kaap door Diaz tot 1877, en driemaal zoveel ruimte wordt aan de negentiende eeuw besteed als aan de voorafgaande tijd. Aan de Hugenoten wordt veel aandacht gewijd. Alle bronnen worden niet afzonderlik vermeld, maar telkens worden woordelik aangehaalde schrijvers, dokumenten, enz. aangeduid, b.v. Van Riebeek's Dagverhaal, Van der Kemp in de Gedenkschriften van 't Nederlandse Zendelinggenootschap, en 't begin van de klacht van de burgers tegen W.A. van der Stell. Vooral 't deel over de negentiende eeuw is vrij goed gedokumenteerd. Toch valt 't op, dat niet altijd de zegslieden genoemd worden; zo heet 't, dat 't bericht over 't gevecht te Boomplaats stamt van ‘een wat daarby was’. Hier en daar wordt aangetoond, hoe weinig vertrouwbaar sommige engelse geschiedschrijvers zijn, en vele gangbare meningen, berustend op gebrekkige kennis, scheve voorstelling of laster tegen de afrikaanse bevolking, worden weerlegd. 't Boek is dus in sommige opzichten meer 'n strijdschrift dan 'n objektief histories betoog, en de opgewekte populaire stijl, die niet altijd de nodige ernst in acht neemt, is hiermee in overeenstemming, maar maakt 't te gelijk zeer geschikt tot volksboek. Hiertoe werken nog mee de persoonlike opvattingen, die de samenstellers af en toe door 't verhaal vlechten. Enige voorbeelden[1)] kunnen het beweerde toelichten: -

‘Een dappere daad van een eenvoudige man moet ons hier vertel. Toen die dag aanbreek op die eerste Juny 1773, waai daar een vreeslike noordewind an die Kaap.

1) Deze zijn gekozen enkel met 't oog op de stijl. Ze zouden 'n verkeerde indruk maken, indien ze gebruikt werden ter beoordeling van de inhoud als geheel.

Een skip van die Maatskappij, “*De Jonge Thomas*”, ruk los van die anker, en wert deur die onstuimige branders stukkent geslaan dig by Zout Rivier. Verskrikkelik was die geskreeuw van die arme mense, en die sé was so onstuimig, dat niemand dit durf wa'e om te gaan help nie. Die wat nog kon swem, of wou perbeer om op planke uit te kom, wort deur die stroom weggesleep, op die klippe gekneus en verpletter. Soldate, matrose, almal loop toe; mar om die arme mênse te redde skeen onmo'entlik en menselike kragte te bo'e te gaan. Almal was sonder raad. Daar kom WOLRAAD WOLTEMADE te pêrd an. Hij was mar een eenvoudige man. In die briewe van die Gouwerneur wort hij *melkboer* genoem, en in ander geskrifte van die da'e heet hij *oppasser* van die Compagniestuin. Hij siet hoe een menigte van tyd tot tyd in die skuimende golwe begrawe wort, en hoor hoe hulle verniet om hulp smeek. Almal moes omkom. Die gedagte kan syn jammerhart nie verdra nie; hij wil perbeer of hij nie, al was mar een paar, kan red nie. Hy stuur so syn pêrd sé-in, en laat swem na die skip toe, en skré ver hulle dat 2 of 3 an die pêrd syn stêrt kon vashou. Hulle doet dit, en hij breng hulle so uit. Nog sesmaal ry hy in, en breng ieder maal 2 of 3 uit. Nou is hy en syn pêrd stok flouw. Hulle moes een bietjie rus. Mar nog mar min is gered. Een menigte worstel nog met die dood. Die orkaan is nog ewe woedend. Woltemade vergeet syn ei'e toestand en denk mar net an die arme mense wat daar omkom. Nog eens stuur hy syn pêrd in die skuimende water; nog eens spring een party o'er boord om uitgehelp te wor'e. Mar ongelukkig gryp een in syn doodangs die pêrd bij die

teu'el en trek so syn kop onder water. Dit kon die afgematte dier nie hou nie. Daar sink Woltemade met syn pêrd en die arme mênse wat hij wou red onder die water en verdwijn. 134 mênse verloor hulle lewe en daaronder die kaptein De Lamaire.'

'Die Boere vorm toen een Gouwerment ver hulle selwers. Die wat van Natal weggetrek het, trek twé derdes o'er Vaalrivier en die ander kom oek in die Vrystaat woon. Mar die arme Boere het hier oek nie lank rus gehad nie, want in die begin van 1845 kryg hulle weer oorlog met die Grikwas, waar Adam Kok kaptein van is. Dit het so gekom. Een Baralong - gen Grikwa - het kwaad gedaan onder die Boere. Hy wort gevang en die veldkornet het hom goed laat afransel met die aapstert en toen laat loop. Hy gaat toen by Adam Kok kla. En die swartjong het regtig die permantigheid om die veldkornet te laat dagvaar om voor hom te verskyn.

Dit spreek van self dat die veldkornet nie wou verskyn op DIE dagvaring nie. Toen stuur Adam Kok een patroljie Grikwas om die veldkornet gevange te neem. Die gebruik geweld en begin te skiet. En die Boere nie links nie, werk toen oek met die blouboontjes onder hulle.'

'n Overzicht van de voornaamste gebeurtenissen in 't jaar 1875 begint met de opmerking: 'Klein Solomontjie kryg die *Vrywillig Beginsel* deur.' Deze aanhalingen tonen, dat de spelling nog niet overal konsekwent is, en dat hollandse taalvormen af en toe nog voorkomen in de *Geskiedenis*.

De 500 eksemplaren ervan waren binnen enkele maanden uitverkocht; toch volgde 'n tweede druk pas in 1895, met

de stof bijgewerkt tot dat jaar. Negentien bijlagen waren toegevoegd, in hoofdzaak bestaande uit oorspronkelike dokumenten, citaten uit andere geschiedschrijvers en verhalen van ooggetuigen, waarvan genoemd kunnen worden 't gedenkschrift van Anna Elizabeth Steenekamp, geboren Retief, en de verhalen over de voortrekkers, meegedeeld door de Heer A.D. Cilliers. Enige waren reeds bij de eerste druk in de tekst ingelast, maar bij de tweede er uitgelicht en achteraan gedrukt. De spelling is die van 1895, en de stijl hier en daar minder gemeenzaam.

In 1877 maakte Die Genootskap ook 'n begin met z'n uitgave van *Die Afrikaanse Almanak*, *burgerlik en kerkelik*, waarvan de publikatie slechts een jaar gedurende de zuidafrikaanse oorlog gestaakt is. Men begon met 'n oplaag van 1000 eksemplaren, en van 1880 af werden jaarliks 5000 gedrukt. De almanak van 1903 moest zelfs herdrukt worden. Behalve de gewone inhoud van zulk 'n almanak, als 'n kalender en feiten over de regeringen en de kerkgenootschappen van de verschillende zuidafrikaanse kolonies, bevat de eerste jaargang verscheiden 'leesstukkies', alle herdrukken uit *Die Patriot*. Hieronder is 'n bericht over Die Genootskap, waarin o.m. gezegd wordt: 'Die Genootskap van Regte Afrikaanders strij nie te'en Hollans of Engels nie, mar *voor* Afrikaans.'

In 'n voorwoord wijst Die Genootskap op de eigenschappen, waardoor de almanak zich gunstig onderscheidt van andere dergelijke, b.v. de grotere volledigheid van de burgerlike en kerkelike opgaven, die niet enkel voor de Kaapkolonie, maar voor alle zuidafrikaanse staten gegeven worden. Ook maken ze attent op de versjes bij de kalender, die geenszins

europees van karakter zijn, maar aangepast aan de zuidafrikaanse seizoenen. Zo luidt 't versje voor Maart: -

> Korter dage, langer nagte
> Moet ons al in Maart verwagte;
>   Somer's bijna om.
> So vlieg onse lewensjare,
> Vol van sorge en besware,
>   Tot ons HERFSTIJD kom.
> Almal stap ons na die graf,
> Mense val nes blare af.

En voor November: -

>   Koring snij;
>   Gerwe rij;
> Miet maak en dors;
> Oppas, nie mors!
> Brood om te eet;
> Dank nie vergeet!
> Oestijd al weer;
> Goed is die Heer!

De godsdienstige geest kenmerkt ze alle. De latere jaargangen hebben dezelfde inhoud met kleine wijzigingen; zo zijn de versjes bij de maanden vaak vervangen door bijbelteksten of stichtelike gedichtjes; en in plaats van onderhoudende stof in de leesstukken komt meer en meer mededeling van feiten, o.a. over de Afrikaner Bond, de geschiedenis, wetgeving en boerderij.

Voor op de almanak van 1877 staat 't wapen, voor 't eerst op 'n publikatie van Die Genootskap. Het vertoont in 't midden de symbolen van geloof, hoop en liefde, met de Bijbel; aan weerskanten vlaggetjes met de namen van de vier staten, en rondom de produkten van Zuid-Afrika destijds: druivetrossen aan 'n rank en korenaren, voor de veeteelt

'n paard, rund, schaap en struisvogel, en 'n diamant. Bovenaan staat: VERENIGDE SUID AFRIKA - een der grote idealen van de Regte Afrikaners - en daaronder de leuze: Ver Moedertaal en Vaderland; onderaan de naam: Die Genootskap van Regte Afrikaners, opgerig 14de Aug. 1875.

'n Storm van verontwaardiging stak op bij de volgende uitgave, nl. *'t Spel- en Leesboek vir Afrikaanse Kinders*, *deur Oom Willem* (J.W.v.d. Rijst), 1878. 't Doel ervan was niet alleen de bevordering van 't Afrikaans, maar ook 't verschaffen van 'n nuttig leerboek voor kinderen, die, doordat ze te arm waren of te veraf woonden, weinig gelegenheid hadden 'n school te bezoeken. Die Genootskap smaakte de voldoening, binnen twee maanden de 1000 eksemplaren verkocht te zien, en in 1884 werd 'n herdruk gegeven. 't Boekje geeft reeksen woorden en lettergrepen met de verschillende klinkers en tweeklanken, telkens gevolgd door leesstukjes; eerst woorden van één, dan van twee, drie en vier lettergrepen, en geleidelik worden de zinnen in de leesstukjes langer. De taal is die van de kinderen zelf, en de stof stamt uit hun omgeving. Zinnetjes als deze komen voor: ‘Hoekom breek jy die pirinkie? Die boesmangras is nou fraai. Dit waai so mar nes 'n koringveld.’ Een leesstukje luidt als volgt: ‘Martha, ons moet mos beskuit bak. Ja, ma, ek is bly. Is daar bakhout genoeg? Daar is hout genoeg, mar dit is nie stukkend gekap nie. Roep Maans. Maans, vat die byl en kap 'n paar stukke hout fyn, en sê ver April, hy moet 'n groot drag bossies loop haal. April, het jy gehoor? Ja, basie.’ In de moeiliker lesjes komen feiten uit de Bijbel voor, en in 't hele boek is 'n godsdienstige geest merkbaar. Vreemd is, dat een

van de lessen handelt over 't duizendjarig rijk op aarde.

Met nog 'n boek kwam Die Genootskap de kinderen verblijden in 1880, nl. 't *Eerste Afrikaanse Prente Boekie ver Soet Kinders*, *deur Oom Jan wat Versies maak*. De eerste oplaag van 1500 eksemplaren werd in 1885 gevolgd door 'n tweede, vermeerderde en verbeterde uitgave, en in de inleiding hiervan zegt Oom Jan: ‘Daar moet glo regte baing soet kinders in ons land wees; want di eerste uitgave van Oom Jan syn Prente Boeki vir Soet Kinders was een, twe, dri uitverkog. Deur baing ander werk kon di uitgewers dit ni dadelik weer oerdruk ni.’

't Boekje was bestemd voor kinderen, die reeds in 't Spel- en Leesboek lezen hadden geleerd. Oom Jan blijft haast aldoor zelf aan 't woord; de afbeeldingen van allerlei voorwerpen legt hij uit en knoopt er vaak 'n praatje aan vast; zo zijn er enige wapens, en Oom Jan neemt de gelegenheid waar, 't wapen van Die Genootskap uit te leggen, en naar aanleiding van 'n machine, die de hele trein in beweging brengt, vertelt hij: ‘daarom het hulle die man wat vóór trek ver ons Nasie, ons Taal en ons Land oek die naam gegé van Lokomotief.’ De versjes bij de maanden van 't jaar zijn hier herdrukt met passende plaatjes, en ook enige gedichtjes uit *Die Patriot*, b.v. ‘Jan Bantjies was 'n Hotnotjong’. Dit vers moet 'n afschrikwekkend voorbeeld geven, als Oom Jan spreekt over ‘Die Resies’, in de serie ‘Skadelike Dinge waarteun ons die Kinders waarskuw’. Want niet alleen nuttige kennis wil hij de kinderen bijbrengen, ook zedelesjes geeft hij, waar hij kan. Een tegenhanger van deze serie heet ‘Nuttige Dinge waartoe ons die Kinders opwek’. Overal toont Oom Jan zich goed vaderlander, die eigen industrie

wil bevorderen en graag ziet, dat de Afrikaner bovenal zich zelf blijft; geen wonder dus, dat hij de verzen ‘Alles is Engels’ en ‘Ver Engelse Afrikaners’ herdrukt, en ook 't versje van Du Toit: ‘Vanslewe en Te'enswoordig’, met deze tegenstelling:

1785.	**1885.**
Boer ploeg hom moe;	Boer is op swier;
Dogter melk die koe;	Dogter speul klavier;
Vrou is an d' spinne;	Vrou sit in satyn;
Seun ry gerwe binne;	Seuntje leer Latyn;
Geld in die kas!	*Plaas is belas!*

Een jaar vóór 't Prenteboekje was er 'n ander werk van Oom Jan verschenen onder z'n eerste pseudoniem, 't verhaal: *Catharina*, *die dogter van die Advokaat*, *door Klaas Waarsegger Jr.* 't Had z'n ontstaan te danken aan 'n prijs, uitgeloofd door Die Genootskap, in nakoming van 't tiende artikel van de statuten. Oorspronkelik verscheen 't als feuilleton in *Die Patriot*, en werd daarop afzonderlik herdrukt.

De reden, waarom er geen verdere prijsvragen werden uitgeschreven, was, dat er nog te weinig schrijflust bestond, volgens 'n werk van 't jaar 1880, nl. de *Geskiedenis van die Afrikaanse Taalbeweging*, *ver vrind en vyand*, *uit publieke en private bronne bewerk deur 'n Lid van die Genootskap van Regte Afrikaners*. Dit werk was ook 'n overdruk uit *Die Patriot*, en de schrijver was Du Toit. Het is en blijft de hoofdbron voor de geschiedenis van de vroege jaren van de taalbeweging. 't Behandelt achtereenvolgens de voorlopers ervan, de oprichting van Die Genootskap, z'n eerste uitgaven, de tegenstand ondervonden en de vordering gemaakt, en bespreekt dan de politieke invloed van *Die Patriot* en

de kwestie van de bijbelvertaling. Een groot deel van z'n waarde dankt 't boek aan de vele oorspronkelike stukken er in herdrukt, o.a. een van Klaas Waarzegger Jr.'s *Gesprekke*, de korrespondentie tussen hem en Ware Afrikaner, en de redevoering van hoofdrechter De Villiers.

Vrij handig weet de schrijver z'n identiteit te verbergen; toch komt hij rond uit voor z'n mening, en geeft doorlopend 'n kritiek, goed- of afkeurend, bijv. over de taal en spelling van de voorlopers, ook van z'n eigen spelregels, en keurt de houding van de Regte Afrikaners ten opzichte van 'n bijbelvertaling in 1875 goed. Niet iedereen zal z'n grote ingenomenheid met *Die Eerste Beginsels van die Afrikaanse Taal* kunnen delen. Hier en daar legt hij nadruk op 't verband tussen de nationale ontwaking van de Afrikaner en de taalbeweging, en deze beschouwt hij als 'n godgevallig werk, begonnen in Gods naam en zeker van Zijn zegen. Artikel 7 van de statuten draagt z'n biezondere goedkeuring weg.

In 1909 is 'n tweede druk ervan verschenen, aangevuld met 'n artikel uit *Die Patriot* van 1895 over 't werk van Die Genootskap tot dat jaar, en 'n volledige lijst van de afrikaanse en hollandse boeken, uitgegeven te de Paarl van 1876 tot 1895.

De *Geskiedenis van die Afrikaanse Taalbeweging* maakte reeds melding van de *Eerste Versameling Afrikaanse Gedigte*, overgedrukt uit *Die Patriot* in 1878, waarvan in 1886 'n nieuwe druk bezorgd werd, met enige vertellingen, gemengde gedichten en 'n rubriek godsdienstige gedichten vermeerderd. Zelfs 'n derde druk was nodig in 1890. In de voorrede werd de grote trom nogal geroerd: ‘Natuurlik

is hierin, as versameling van gedigte deur verskillende persone, stukke van meerdere en mindere waarde. Ons is nog mar in die begin, en dus vêr van die volmaaktheid. En tog kan ons nie sien waarin DIE AFRIKAANSE VOLKSLIED moet agterstaan ver die Volkslied van enige andere nasie nie. En waarom sou HELENA EN EDUARD nie 'n plaas kan hê naas ballades in andere tale nie? Wat kan 'n mens meer verwag van snaakse en geestige gedigte as bijv. MOEILIKHEID OM LIETJIES TE MAAK OP 'N BOEREPLAAS? 'n Meesterlike allegorie (verbloemde voorstelling) is 'N ONMENSELIKE DROOM. Laat imand perbeer om 'n beter gedig met 'n sedelike strekking te maak as JAN BANTJIES. Ware nasionaliteit kom uit in ONS TOEKOMSTIGE VOLKSLIED, vloeibaarheid van die taal in 'N AFRIKAANSE LIETJIE, voortreflikheid van digmaat in RASENDE AFGODERY en DIE STEWELTJIES VAN SANNIE. Om kort te gaan, hierin is 'n proef om te laat sien dat onse taal geskik is ver digkunde op ider gebied.' Met uitzondering van ''n Onmenselike Droom', 'Ons toekomstige Volkslied' en 'n Afrikaanse Lietjie', is de schrijver gelukkig in z'n keuze van gedichten tot toelichting van z'n kritiek, al is z'n lof wel overdreven.

Deze eerste bundel werd gevolgd door de *Twede Versameling* in 1881, 'n derde in 1882, 'n vierde in 1883, 'n vijfde in 1885 en 'n zesde in 1889, terwijl er in 1888 'n *Bloemlesing van Afrikaanse Gedigte*, *bijeenversameld uit Nos. Twe en Dri* werd uitgegeven.

Een van de trouwste ondersteuners en vlijtigste medewerkers van *Die Patriot* was Ds. Jan Lion Cachet. Gedurende deze jaren verscheen er in z'n reeks novellen uit 't afrikaanse buitenleven, onder z'n schuilnaam NEEF JAN WAT VERSIES

MAAK. Zo ondertekende hij nl. de gedichtjes, die hij af en toe in *Die Patriot* liet drukken; 't eerste heette: ‘Op die Nuwe Jaar’ (1880), door Jan die Versies Maker, Junior; in de *Derde Versameling* noemt hij zich meer op z'n Afrikaans: Klein Jan wat Versies maak, en in 't volgende jaar zegt hij in ‘Alles het syn Tyd’: ‘Verwag dan vrinde nou voortaan, Gen vers waar onder an 'Klein Jan di versies maker' staan, Mar wel soos hy hoop an te gaan, Gereëld van Neef Jan.’ De eerste novelle heette *Di Geldduiwel*, 1882, en werd gevolgd door *Di Drankduiwel*, 1882, *Di Liegduiwel*, 1883, *Di Praatduiwel*, 1884, en *Di Spogduiwel*, 1892. Als herdrukken verschenen deze alle afzonderlik. Later zagen nog twee 't licht in *Ons Klyntji*: *Di Afgunsduiwel*, in jaargang 1897, en *Di Baas-Duiwel*, 1898 tot 1899. In 1907 zijn ze in 'n bundel bijeengebracht als *Sewe Duiwels en wat hulle gedoen het*, deur Ou Oom Jan. De vijfde druk hiervan is van 't jaar verschenen.

Jan Lion Cachet werd in 1838 te Amsterdam geboren uit joodse ouders, die onder de invloed van Da Costa tot 't christendom waren overgegaan. Als jong onderwijzer arriveerde hij in 1861 te Kaapstad, waar hij als zodanig korte tijd werkzaam was, en later te Ladysmith, Natal. 't Was z'n ernstige begeerte, theologie te studeren, 'n wens, waaraan hij kon voldoen, zodat hij in 1868 bevestigd werd te Rustenburg als predikant van de Gereformeerde Kerk. Achtereenvolgens was hij lector aan de Theologiese School te Burgersdorp, predikant te Philipstown 1875 en te Steynsburg 1883, en sedert 1892 professor aan de Theologiese School. In de oorlog verloor hij z'n oudste zoon, en werd zelf gearresteerd onder beschuldiging van hoogverraad, maar

weer op vrije voeten gesteld. Toen in 1904 besloten werd de school naar Potchefstroom te verplaatsen, ging Professor Cachet mee, en bleef nog er aan verbonden tot 1910. Tot op 't laatst werkzaam, is hij vrij onverwachts gestorven in de morgen van 21 September 1912.

Gedurende de eerste jaren van z'n bestaan telde Die Genootskap tussen de 20 en 30 leden, 'n getal dat nooit boven de 40 steeg.[1)] Men bestreed de drukkosten door vrijwillige bijdragen van de leden, zodat er 'n klein batig saldo vermeld werd in 't eerste jaarverslag. 't Tweede jaar eindigde echter met 'n tekort van £ 173/7.1; dit werd door de leden, met 'n weinig hulp van anderen, gedekt. Maar toen 't derde jaar nog eens met 'n deficit eindigde, besloten enige leden de gehele geldelike verantwoordelikheid te aanvaarden. De uitgave van *Die Patriot*, *Die Afrikaanse Almanak* en verdere werken geschiedde dus in 't vervolg voor rekening van de firma D.F. du Toit & Co., de drukkerij, waar de meeste afrikaanse stukken 't licht zagen, en die sedert 1904 bekend staat als de Paarlse Drukpers Maatschappij. Hiermee trad Die Genootskap vanzelf op de achtergrond; de verwezenliking van z'n idealen kon veilig overgelaten worden aan *Die Patriot*, en sedert 1879 z'n politiek streven aan de Afrikaner Bond. Later zijn nog enige vergaderingen gehouden voor de bespreking van de bijbelvertaling, en 't eerste afrikaanse taalkongres, in 1896 te De Paarl gehouden, werd door Die Genootskap bijeengeroepen. De twee 'takgenootschappen', te Daljosaphat en Montagu,[1)] hebben niets gepresteerd.

1) Mededeling uit Potchefstroom.
1) Mededeling uit Potchefstroom.

In 1881 vertrok Du Toit naar de Transvaal, en z'n broeder werd nu in werkelikheid redakteur van *Die Patriot*, totdat S.J. du Toit in 1889 terugkeerde en hem opvolgde als zodanig. D.F. du Toit werd enige jaren vóór de zuidafrikaanse oorlog verbonden aan de *Express* te Bloemfontein, waar hij tegenwoordig werkzaam is als archivaris.

Verdere afrikaanse uitgaven van de firma D.F. du Toit & Co. van 1881 tot 1889 waren: 1881 *Transvaalse Volksliedere* en *Godsdienstige Stukke*, beide door Du Toit in medewerking met anderen; 1882 *Lewensbeskrywing van G. Muller*, 'n verkorte vertaling uit 't Engels door Du Toit e.a.; *Gebeurtenisse uit di Kafferoorloge van 1834 tot 1853*, *deur P.J. Coetzer*; 1884 *Evangeli in Volkstaal*, *N°. 1 en 2*, *deur Oom Willem; Di Afrikaner Boer* N°. 1-4, waarin allerlei onderwerpen betreffende boerderij besproken worden, zowel veeteelt als landbouw; enige jaren lang *Di Tolk*,[1] 't officiële orgaan van de Afrikaner Bond, als bijblad van *Di Patriot*; 1885 *Van di Blokhuis na di Witte Huis*, *di Lewe van President James A. Garfield*, uit 't Engels; 1886 *So gaat dit*, *'n Verhaal deur Oom Willem;* 'n afrikaanse bewerking van de *Geschiedenis der Hugenoten van Pastor* (J. Lion Cachet); en *Alweer op Reis*, *di slag as Lid van di Transvaalse Deputasi in 1883-1884*, *deur Ds. S.J. du Toit*, waarin verscheiden hoofdstukken gewijd worden aan Londen; vooral aan de schaduwzijde ervan, en verteld wordt van de ontvangst, de deputatie ten deel gevallen in Holland, Brussel, Parijs, Portugal en Berlijn. De grote meerderheid van deze stukken zijn herdrukken uit *Die Patriot*.

1) Mededeling uit Potchefstroom.

Ook buiten Die Genootskap om trok de zaak van 't Afrikaans de aandacht. In Mei, 1875 reeds had Dr. Brill, rector van 't Grey College te Bloemfontein, 'n voorlezing in 't Hollands gehouden, waarin hij de opvatting, dat 't Afrikaans verbasterd Hollands zou zijn, op wetenschappelike gronden bestreed, en aantoonde, dat 't afslijten van uitgangen en de vereenvoudiging van vormen, waardoor 't Afrikaans zich zo sterk onderscheidt van 't Hollands, toe te schrijven was aan de wetten van taalontwikkeling, die evenzeer gelden voor de overige germaanse talen. Verder toonde hij de voornaamste punten van verschil in vormleer tussen Hollands en Afrikaans aan, en sprak over overeenkomsten tussen 't Afrikaans en zeventiende-eeuws Hollands, en over de betrekkelik kleine dialektiese verscheidenheid in 't Afrikaans. Aan 'n voorspelling over de toekomst van 't Afrikaans wou hij zich niet wagen maar in 't toen ontluikende nationaal bewustzijn zag hij 'n waarborg voor 'n eigen letterkunde in de landstaal zelf.

In *The South African Magazine* van 1880 werd 'n korte polemiek gevoerd over de taal. In Januarie had de Rev. A.T. Wirgman in 'n artikel over 't ontstaan en de ontwikkeling van de inlandse kwestie 't Afrikaans 'n barbaars patois genoemd, en z'n voortbestaan betreurd. Daarop antwoordde F.W. Reitz; na 'n breedvoerige uitweiding over 't woord ‘barbaars’, toonde hij aan, dat de eigenschappen, waarom vermoedelik Wirgman 't Afrikaans voor barbaars schold, als 't bezit van ontleende woorden en 't gebrek aan vormverschil, ook aan 't Engels eigen zijn, dat niettemin geenszins barbaars is. Verder ontkende hij, dat 't Afrikaans 'n patois zou zijn, op grond van 't feit, dat 't Hollands als

gesproken taal in Zuid-Afrika niet bestond, en dat 't Afrikaans als schrijftaal snelle vorderingen maakte.

Wirgman gaf in Mei 'n kort antwoord, dat van geen belang is. Hij zei, dat hij met ‘beschaafd’ grammatikaal bedoelde, en hij hoopte, dat de Afrikaners zo gauw mogelik 't Engels als taal zouden aannemen. Verder waren z'n argumenten uitsluitend op bijkomstige faktoren gebaseerd. Nog meer minachting voor 't Afrikaans kwam in dezelfde aflevering aan de dag in 'n repliek ‘by a philogist’, die evenzeer als Wirgman van oordeel was, dat de Afrikaners 't verstandigst zouden doen, wanneer ze 't Engels tot hun taal maakten. Hij geloofde niet, dat Reitz steeds z'n argumenten in ernst te berde gebracht had, en trachtte ze te ontzenuwen door ze belachlik te maken, waarbij veel vertoon van, soms oppervlakkige, geleerdheid te pas kwam. Hij vond, dat 't Afrikaans geen ruwe gedachte in fatsoenlike taal uïtdrukken kan, en daarom noemde ook hij 't barbaars. De bewering van Reitz, dat 't Afrikaans rijker zou zijn dan 't Hollands, daar 't de hele hollandse taalschat tot z'n dienst heeft en bovendien vele specifiek afrikaanse woorden en gezegden, vond te recht in hem 'n bestrijder, als later in Mansvelt en in Du Toit in z'n *71 Stellinge*, die beiden echter hun opvatting beter motiveerden dan deze filoloog.

'n Ernstiger en soms vinniger aanval stond in de Junie-, Julie- en September-nummers van *The Cape Monthly Magazine*, 1880. De schrijver, zelf 'n Afrikaner, vond 't Afrikaans barbaars, omdat 't arm aan woorden is, de taalregels van 't Hollands verwaarloost, en geen literatuur bezat. Bovendien was hij van mening, dat 't Hollands wel degelik nog in de mond van de ontwikkelden in Zuid-Afrika leefde,

hoewel 'their grammar may now and then be at fault, and the distinctions of gender may be disregarded'. Als 'n dooddoener volgde, dat 't Afrikaans niet anders was dan 'n patois, dat z'n ontstaan zoeken moest in de achterbuurten van 't zeventiende-eeuwse Amsterdam. Om dit te bewijzen, beweerde hij, dat alle kolonisten van lage afkomst waren, maar z'n argumenten hiervoor getuigen van weinig histories inzicht. Het verlies van flexie schreef hij in hoofdzaak toe aan de afkomst van de personen, die de taal spraken, aan omgang met de inboorlingen, en aan 'n beklagenswaardig gebrekkige opvoeding van de kinderen. De Hugenoten zouden niet veel invloed er op gehad hebben. Apathie, veroorzaakt door onderdrukking, deed de taal verstenen. In 't derde stuk behandelde hij de punten van verschil tussen Hollands en Afrikaans, als afwijkende woordbetekenis, de dubbele ontkenning, en eigenaardigheden van de uitspraak. Van alle gaf hij reeksen voorbeelden, en toonde zover mogelik aan, waar er overeenkomsten met 't Amsterdams bestaan. Z'n kennis van de zeventiendeeeuwse klassieken bewees hem hier belangrijke diensten. Ook van woorden, ontleend aan 't Maleis, 't Portugees en 't Duits, gaf hij 'n lijst, en legde nadruk op hun gering aantal. Hij vermoedde, dat vele ervan reeds leefden in 't Hollands van de zeventiende eeuw, en niet pas door slaven in Zuid-Afrika zijn ingevoerd. Over de oorsprong van sommige woorden, door hem genoemd, wordt nu anders geoordeeld, maar 't stuk blijft belangwekkend als 'n vroege poging tot nasporing van 't dialekt, waarop 't Afrikaans in hoofdzaak gebaseerd is, en van de faktoren, die bij de vervorming van de taal werkzaam zijn geweest. De schrijver eindigde

met 'n aansporing tot verder onderzoek naar de oorsprong van 't Afrikaans, al was hij van mening, dat 't niet lang meer zou voortbestaan.

Onafhankelik van deze polemiek verscheen er nog 'n artikel in 't September-nummer, dat getuigde van 'n overwinning voor de afrikaanse zaak. Dit stuk was van de hand van Professor N. Mansvelt, die o.m. ook wees op 't verlies van woorden, dat tot op zekere hoogte vergoed was door ontlening en nieuwe formaties. De eerste indruk, door 't Afrikaans op hem gemaakt, was geen gunstige geweest; maar bij nadere kennismaking veranderde hij van mening, en de hoop van Changuion op 'n herstel van 't Hollands als landstaal van Zuid-Afrika had hij reeds lang opgegeven. Nu hoopte hij, dat 't Afrikaans wel zou blijven voortbestaan, en zich zou verrijken uit de hollandse taalschat. Daarvoor was degelik onderwijs in 't Hollands onontbeerlik.

Hoofdstuk II.
Histories Overzicht. 1889-1905.

De strijd voor de rechten van de nederlandse taal, in 1879 begonnen met de petitie van de Boerebeschermingsvereniging van Albert, waarin verzocht werd om 't gebruik van 't Hollands in 't Parlement, had aanleiding gegeven tot 'n scherpe gedachtewisseling in de nieuwsbladen gedurende de jaren 1880 tot 1890. Het gevolg was o.a. 'n taalkongres te Kaapstad in Oktober 1890, waar besloten werd tot de stichting van de Zuid-Afrikaanse Taalbond. Die Genootskap van Regte Afrikaners was er ook vertegenwoordigd, maar de vraag naar de vorm van de taal, die men zou voorstaan, 't Hollands, 't Afrikaans of 'n taal tussen beide in, werd op de vergadering ontweken, en opzettelik werd 'n vaag woord gebruikt bij de formulering van 't doel van de Taalbond: ‘Bevordering van de kennis der volkstaal en aankweeking van een ontwikkeld natonaliteitsgevoel.’ Du Toit kon niet tegenwoordig zijn, maar had 71 stellingen over 't Afrikaans gestuurd aan D.F. du Toit D.Fzn. (bekend als Dokter), die ze voor hem op 't kongres voordroeg. Veel uitwerking konden ze onder deze omstandig-

heden niet hebben, en in 't volgende jaar werden ze met 'n uitvoerige toelichting uitgegeven onder de titel: *Afrikaans ons Volkstaal. 71 Theses of Stellinge*, *neergeleg en verklaar deur S.J. du Toit*. Ze hebben betrekking op 't Afrikaans als taal, als moedertaal, landstaal, volkstaal, schrijftaal, bijbeltaal, schooltaal en kerktaal, en vormen niet slechts 'n pleidooi voor 't Afrikaans, maar geven te gelijk 'n uiteenzetting van 't standpunt en 't streven van de voorstanders ervan, en tonen terloops aan, wat door hen reeds bereikt was. Het boek is belangrijk, doordat 't de mening weergeeft van de persoon, die van 't begin af de voornaamste leider van de beweging geweest was.

Onder de eerste zestien stellingen, over Afrikaans als taal, komen enige voor met algemene strekking, als de vijfde: ‘Di Taal self is di hoogste wetgewer. Dus kan jy gen taalreels an 'n Taal voorskrywe ni, jy moet dit an di Taal ontleen. Di Skryftaal moet di Spreektaal volg, ni omgekeer ni.’ Dan volgen andere, die meer bepaald op goede eigenschappen van 't Afrikaans wijzen, b.v. zuiverheid, kortheid, zachtheid, welluidendheid. Als vanzelf komen er vergelijkingen met 't Engels, dat menige veer laten moet, vooral ten opzichte van spelling en zuiverheid. Enige keren is de bewijsvoering oppervlakkig (XI, XIV), maar over 't geheel heeft de schrijver 'n goed inzicht in algemene taalverschijnselen, dat hij te danken heeft aan de ijverige studie van taalkundige werken. Hij verzuimt niet, deze autoriteiten aan te halen tot staving van z'n beweringen, o.a. WHITNEY: *Language and its Study*, MAX MÜLLER: *Lectures on the Science of Languages*, ROORDA: *Schrijftaal en Spreektaal* en de lezing van Dr. Brill.

In de overige afdelingen drijft de schrijver meer op eigen wieken, hoewel de aanhalingen ook hier geenszins ontbreken. Men vindt er vele argumenten uit de vroegere propagandistiese literatuur van de Regte Afrikaners terug. Al is de toelichting soms minder overtuigend, en niet geheel vrij van onjuistheden, toch zijn de stellingen over 't geheel handig uitgewerkt. Ook bevat 't boek menig behartigenswaardig woord voor jongere voorstanders van de taal, en menig argument, dat met goed gevolg door hen gebruikt kan worden.

Onder 't hoofd ‘Afrikaans als Volkstaal’ behandelt de schrijver o.m. de verhouding van 't Afrikaans tot 't Nederlands. Hij zegt, dat 't inderdaad onmogelik is, 't Hollands te herstellen in de ereplaats, er door bekleed aan 't begin van de negentiende eeuw, en dat z'n enige kans op langer bestaan te zoeken is in 't Afrikaans, dat meer geschiktheid en levensvatbaarheid bezit als volkstaal van Zuid-Afrika. Ongelukkig echter heeft 't Hollands zich vijandig getoond tegen 't Afrikaans in de eerste jaren van de beweging, maar ‘di Afrikaanse boompi groei intussen langs di oue Hollanse stam op, en slaat syn arme vrindelik daarom heen, want hy voel solank as hy nog swak is het hy di steun nodig. Di dikke wortels van di oue boom beskerm syn jonge wortels teen di Engelse byl, die stywe tak beskut syn jonge lote teen storme, en di oue boom sterf tog lanksaam weg, en net so vinnig neem hy di plek in. En di oue eikeboom, in plaas van trots te wees op syn eie kind, wat so kragtig uit syn wortels opspruit en beloof eenmaal syn plek so wêrdig in te neem, stoot regtig syn eie kind af en seg: Né, weg! Jy trek net party van myn

sap en vettigheid weg! Dis myn plek; ek wil hiir bly staan! En tog groei di boompi op.' Dan spoort Du Toit tot samenwerking aan in de twee-en-veertigste stelling: 'Dis di plig van almal wat teen di algemene oerheersing van Engels in Suid Afrika is, om same te werk tot behoud van di Volkstaal, hoewel hulle onderling verskil aangaande di vorm.' En in de vier-en-veertigste zegt hij: 'Afrikaans het sig dan oek nooit vyandig getoon teen Hollans ni, mar alle pogings tot behoud van Hollans teeno'er Engels ondersteun, in di oertuiging dat Hollans hiir tog di erfdeel is van Afrikaans.' Tot staving hiervan verwijst hij naar de ondersteuning, aan de zaak van 't Hollands verleend door *Di Patriot*, en op de verspreiding van hollandse lektuur door 't kantoor van *Di Patriot*.

Z'n standpunt tegenover 't Engels en 't Hollands geeft hij op 'n andere plaats als volgt weer: 'Teeno'er Engels seg ons reguit: “Hiir is 2 tale in di land. Ons erken julle. Mar julle moet ons net so goed erken.” En teeno'er Hollans seg ons openlik: “Teeno'er Engels staan en werk ons same; nou werk ons nog mé om in di vorm van Hollans onse gesamenlike taal in di publike lewe en staatsbestuur erkend te kry. Mar daar sal ons ni altyd mé tevrede wees ni. Di dag sal kom, dat Afrikaans as Volkstaal sal moet erken worde.”' En in de toelichting van de zes-en-veertigste stelling zegt hij: 'Tot nou toe was ons doel net om di Afrikaner te laat verstaan: “Jy het 'n taal; di taal praat jy; die taal is ver jou onmisbaar; di taal is ver jou di beste; skryf di taal nes jy dit praat.” Di grote werk het ons nou so vèr gebreng, dat ons reken dis nou di tyd om di twede hoofgedagte by di volk te laat ingang kry: “Di taal wat jy

praat in jou huis, en op di mark, en in di Raadsaal, en wat jy lees in jou koerant, di taal moet erken worde as offisiële taal in di Skool, in di Staat, in di Kerk, en oral. Daartoe moet 'n begin gemaak worde met 'n Afrikaanse Taalkongres.'

Hiermee doet hij de voorstanders van 't Afrikaans 't programma aan de hand, dat hij in z'n voorwoord nauwkeuriger bepaalt: 'Ons moet 'n regte Afrikaanse Taalkongres by makaar roep van di eerste en derde klas hiir bo genoem, naamlik van di wat ver Afrikaans en di wat ver eenvoudig Hollans is, om

a. te perbeer of ons ni makaar kan o'ertuige, wi gelyk het ni, en sodoende tot eenheid van doel en strewe te geraak; of as dit ni kan ni, dan

b. 'n plan ver samenwerking te kry tussen di partye; en verder

c. as voorstanders van Afrikaans, te o'erwege of di tyd ni gekom is om Afrikaans tot offisiële taal erken te kry, in di plek van Hollans; en, so ja, langs welke weg en deur watter middels di doel bes kan bereik worde; en verder

2. 'n Afrikaanse Taalbond of Taalvereniging op te rig, wat ten doel het di ontwikkeling van ons Volkstaal as skryftaal vollens di spreektaal.'

Inderdaad bestonden er redenen voor de oprichting van 'n taalvereniging, want gedurende 't verblijf van Du Toit in de Transvaal had de beweging 'n sterke stuwkracht gemist, en van Die Genootskap ging geen leiding meer uit, terwijl daartegenover de zaak van 't Hollands juist gedurende deze jaren grote vorderingen scheen gemaakt te hebben. Toch duurde 't nog tot 1896, voordat 'n kongres bijeenkwam.

Intussen was er 'n ander uiterst belangrijk stuk werk, waardoor Du Toit in beslag werd genomen, nl. de vertaling van de Bijbel, die hij in z'n *Geskiedenis van die Afrikaanse Taalbeweging* reeds 't uitgangspunt en einddoel ervan genoemd had. In 1875 was men van mening, dat Pannevis te voortvarend was geweest met z'n verzoek aan 't Britse en Buitenlandse Bijbelgenootschap, maar in 1878 vond men op de jaarvergadering van Die Genootskap, dat de tijd rijp was voor 'n vertaling. Pas zes jaar later werd de zaak ernstig ter hand genomen, nadat 'n vergadering was belegd om over te gaan tot de opheffing van Die Genootskap of tot uitvoering van 't besluit van 1878, dat met de vertaling 'n begin moest worden gemaakt. Een uitvoerende kommissie, toen aangesteld, bracht spoedig verslag uit over de vermoedelike kosten, en na de jaarvergadering van 1885 werd de vertaling aan Du Toit opgedragen. Hij was destijds nog superintendent van onderwijs in de Transvaal, en eerst nadat hij z'n ontslag genomen had, kon hij 'n begin maken met 't werk. Na 'n lange lijdensgeschiedenis zag dus pas in 1889 te De Paarl 'n boekje 't licht: *Di Bybel in Afrikaans. Dri Proewe*. Hierin gaf Du Toit de eerste drie hoofdstukken van Genesis in letterlike vertaling met aantekeningen, en van 2 Sam. V:6-VI, 1 Kron. XI:6-XVI, Ps. 24, 101 en 132 'n bewerking in historiese samenhang, in navolging van 't bijbelse handboek van Dr. Barth van Würtemberg, met 'n verzoek om kritiek. Hij zou de vertaling geheel belangeloos bewerken, maar hoopte, dat ondersteuners Die Genootskap zouden helpen bij 't drukken en verspreiden ervan. Telkens na voltooiing zou ieder boek gedrukt worden.

Zo verscheen *Di Eerste Boek van Moses*, *genoem Génesis*,

in 1893. 't Werk was gedaan door 'n kring van predikanten, onderwijzers en leken, onder wie Ds. S.J. du Toit de leiding had. Zijn overzetting werd telkens door de overigen gekontroleerd aan de hand van kritiese uitgaven van 't oorspronkelike, de Statenvertaling, de Lutherse, de engelse van 1611 en van 1880, e.a. Waar 'n volkomen letterlike vertaling onmogelik was, gaf men die in kanttekeningen. Na Genesis werd Mattheus ter hand genomen, maar nu hield men eerst besprekingen en pas daarna maakte Du Toit 'n vertaling, opdat men niet te zeer onder zijn invloed zou raken. 't Resultaat was de uitgave in 1895 van *Di Evangeli vollens Mattéus*. Drie jaar later verscheen *Di Openbaring fan Jesus Gristus*, *met antekeninge*, *deur S.J. du Toit*, en in 1907 *Di Psalme*. Al deze boeken zijn voorzien van aantekeningen.

Er is ernstig gestreefd naar 'n trouwe vertaling, zozeer zelfs, dat aanvulling van de tekst soms is verzuimd in strijd met 't afrikaanse taaleigen. Zo worden de zaligsprekingen gegeven zonder 't hulpwerkwoord: ‘Salig di reine van hart, want hulle sal God siin!’ De verheven eenvoud van stijl is gebleven, hoewel hier en daar 't gebruik van specifiek afrikaanse woorden en uitdrukkingen menige lezer bij de eerste kennismaking hinderen zal, te meer, daar men onwillekeurig geneigd is deze overzetting met de Statenvertaling te vergelijken; zo b.v. 't vierde vers van Psalm 23, en 't derde en vierde van Psalm 123, psalmen, waarop overigens niets aan te merken valt. Psalm 121 is in z'n geheel goed geslaagd: -

‘Sang.

1. Ek sal myn oge ophef na di berge toe: waarfandaan

sal myn hulp tog kom? 2. Myn hulp is fan Jehowa, wat hemel en aarde gemaak het.

Beurtsang.

3. Mog Hy jou foet ni laat wankel ni! Mog Hy wat jou bewaar nie sluimer ni! 4. Kyk, Hy wat Isra'el bewaar sal ni sluimer of slaap ni. 5. Jehowa is jou Bewaarder; Jehowa is jou skadewe teen di hitte fan di son. 6. Di son sal jou bedags ni deer ni, en di maan by nag ni. 7. Jehowa sal jou bewaar fer alle kwaad, jou siil sal Hy bewaar. 8. Jehowa sal jou uitgang en jou ingang bewaar, fan nou af en fer altyd.'

Deze ene aanhaling moge volstaan, daar bij de beoordeling van deze overzetting vooringenomenheid, en nog meer, vooroordeel zeer moeilik te vermijden zijn, en gevaar lopen verergerd te worden door 't lezen van enkele perikopen. Pas wanneer de synoden van de drie hollandse kerkgenootschappen in Zuid-Afrika overgaan tot de bewerking van 'n bijbelvertaling, zal blijken, wat de waarde is van 't geheel van Du Toit's arbeid.

Andere uitgaven te De Paarl in deze jaren waren: 1890 herdrukken van twee stellen *Samensprake in Afrikaans en Engels*, *deur Oom Willem*, waarvan nommer 2 in 1885 was verschenen; 'n derde stel maakte de serie voltallig in 1891; 1892 *Handboek ver Godsdiinsonderwys*, *deur Ds. S.J. du Toit*, en *Werkelike Geesverskynings*, *Europese en Afrikaanse*, en in 1895 't bekende *Kookboek deur Mej. Dijkman*.

Op z'n twintigste jaarvergadering, 14 Augustus 1895, besloot Die Genootskap eindelik tot 't bijeenroepen van 'n afrikaans taalkongres, dat bijeenkwam op 15 en 16 Januarie

1896 te De Paarl, onder voorzitterschap van Du Toit. Er waren zowat honderd vertegenwoordigers uit alle delen van 't land; uit de Transvaal en Vrijstaat kwamen minder dan verwacht waren, door de Jameson-inval aan 't begin van de maand. Bij de bespreking van de verhouding van Afrikaans tot Hollands, bleek 't, dat men 't gebruik van 'n taal, tussen beide in staande, afkeurde, en men nam dan ook de resolutie: ‘Dat di Afrikaanse Taalkongres sig verklaar ten gunste van di beginsel: skryf soos jy praat, dit wil sê om di beskaafde spreektaal van ons land tot grondslag te lê en tot re'el van skryftaal, en saam met ons volk te ontwikkel.’ Aan 'n kommissie werd 't samenstellen van 'n afrikaanse taalkunde en 'n woordeboek opgedragen; 'n voorstel over de uitgave van 'n afrikaans-engels woordeboek moest worden teruggetrokken, daar men eenparig van mening was, dat 'n afrikaans kongres zulk werk niet op zich moest nemen. Eerder dan 't zoeven genoemde besluit werd 't derde tot uitvoer gebracht, nl. 't uitgeven van 'n tijdschrift, onder de naam *Ons Klyntji*.

Ook de bijbelvertaling werd besproken. Verstandige meningen werden geuit door diegenen, die, hoe gaarne ze de vertaling ook zouden verwelkomen, toch meenden, dat die van de kerk moest uitgaan; onder dezen was Professor Cachet. De grote meerderheid keurde 't echter goed, dat er reeds 'n begin was gemaakt, en sprak die mening uit in 't volgende besluit: ‘Di Kongres beskou dat Afrikaans ons Kerktaal moet worde, en siin met blydskap dat Ds. du Toit en andere reeds begin het met di vertaling van di bybel. Di vergadering hoop dat hulle in di gees sal voortgaan totdat di tyd daar is om 'n Afrikaanse bybel van kerkwege uit te gé.’

't Volgende jaar werd 'n tweede kongres op 27 en 28 Januarie gehouden, weer te De Paarl. Een soortgelijke resolutie als de eerste van 't vorige kongres werd genomen, alleen drong men nu ook aan op de erkenning van 't Afrikaans als officiële taal. Verder kwamen ter sprake allerlei grieven van personen, die, omdat ze zich van 't Afrikaans hadden bediend, waren beledigd door staatsambtenaren. 'n Kommissie werd aangesteld, die al zulke klachten voor de autoriteiten zou brengen. Kortelik werden enige proeven van 't woordeboek en de taalkunde besproken, en meer breedvoerig *Ons Klyntji*.

Dit maandblad, met z'n bescheiden titel, was sedert Maart 1896 verschenen, tegen vier shillings in 't jaar. In de eerste aflevering leest men: ‘Met hartkloppings waag ek dit om fer di eerste maal di drempel fan di deur o'er te stap; omdat ek self heel goed weet, hoefeul daar nog an my ontbreek. As ek dit self ni goed sou weet ni, dan sou daar frinde genoeg wees om my dit te vertel, want di tyding, dat ek an di kom was, het al heel wat anmerkings opgewek...... Myn doel is: di lus en liifde fer ons moedertaal op te wek en an te kweek. Ek kan ni anders praat ni as ek geleer het, en dit is Afrikaans...... Ek sal ni preek ni, dit kan ek oek ni, mar myn opvoeding sal ek, hoop ek, ni fergeet ni...... O'er poletiik sal ek ni praat ni, mar as daar miskiin 'n woordji my ontfal, denk dan mar, dat 'n jonge mens partykeer onfersigtig is.’ 't Kongres van 1897 keurde 't vermijden van godsdienst en politiek goed, ook de plaatsing van verdichte verhalen, waarover *Ons Klyntji* nogal was aangevallen. Gaarne zag men, dat 't blad tweemaal per maand verscheen, maar daar de hogere

kosten tot gevolg konden hebben, dat de personen, voor wie 't in de eerste plaats bedoeld was, geen intekenaars zouden blijven, liet men deze wens voorlopig varen.

Ons Klyntji verscheen tot December 1905; 't begon met 750 abonnees, 'n getal, dat binnen 'n jaar steeg tot 2718. Onder de eerste medewerkers bevonden zich C.P. Hoogenhout, Professor J. Lion Cachet en W.R. von Wielligh, maar na korte tijd werd de hele redaktie aan Du Toit overgelaten. Stukken werden gezonden uit alle delen van 't land, en men was grotendeels afhankelik van deze vrijwillige bijdragen. Op deze wijze stichtte men 'n orgaan voor alle voorstanders van 't Afrikaans, ook in 't oosten en noorden, en te gelijk trachtte men 't doel te bereiken van ‘Afrikaanse skrywers en dus 'n Afrikaanse letterkunde te form...... *Di Patriot* het honderde geleer om te *skrywe* fer 'n koerant, *Ons Klyntji* moet tiintalle leer om *goed* te skrywe.’ Zo zei de redakteur bij 't uitloven van 'n prijs voor de drie beste dier-verhalen, en voegde er aan toe: ‘Daarom sal op taal en styl net so gelet worde as op di inhoud. Alles suiwer Afrikaans: form en inhoud.’ Ook hield men zich in 't begin streng aan de regel, dat alle letterkundige bijdragen oorspronkelik moesten zijn.

't Vignet toont 'n kind te midden van boeken, met aan de ene kant schrijfgereedschap en aan de andere 'n zuigfles en slabbetje. Later worden deze door speelgoed vervangen, en ziet 't kind er ouder uit. Onderaan staat de zinspreuk: ‘Klyn begin, anhou win.’ *Ons Klyntji* wordt beschouwd als 'n troetelkind, dat door de redakteur wordt opgevoed, en iedere maand bij de intekenaars op bezoek komt. In de vele brieven aan 't blad wordt de beeldspraak

volgehouden: men moedigt 't kleintje aan, verbaast zich over z'n vorderingen en z'n verstandig praten, men stuurt geld voor 'n nieuw jurkje, enz. Van zijn kant weigert *Ons Klyntji* sommige bijdragen, omdat z'n Pa hem niet toelaat onbeduidende stukken te publiceren, of omdat godsdienst of politiek er in worden behandeld.

Inderdaad moest de redakteur dikwels als onderwijzer optreden. Daar er onder de inzenders van verzen veel rijmelaars waren, geeft hij regels voor maat en rijm. Naar aanleiding van *Di Koningin fan Skeba* moet hij enige keren uitleggen, wat men onder 'n historiese roman verstaat, en onder de rubriek ‘Geselsery met ons Lesers’ weigert hij telkens stukken om de bovengenoemde redenen, of omdat ze niet oorspronkelik zijn, maar eenvoudig overgeschreven, vaak uit *Di Patriot* of *Almanak*, en als eigen werk ingezonden. Tegen 1900 nemen z'n waarschuwingen tegen politieke stukken toe. En daarom doet 't des te meer zonderling aan, wanneer hijzelf in November 1899 'n korte levensbeschrijving van Generaal Joubert en van Generaal Buller geeft, en in December 't portret van Generaal Piet Cronjé naast dat van Kolonel Baden-Powell, onder 't opschrift: ‘Di Helde fan Mafeking.’

Behalve belletristiese bijdragen als verzen, 'n historiese roman, novellen, honderden ‘storiis’, en twee en dertig liederen met muziek, waarvan echter nauweliks een derde oorspronkelik is, bevat *Ons Klyntji* enkele stukken van stichtelike en didaktiese aard, waaronder 'n serie over slechte en goede gewoonten; verder bijbel- en andere raadsels, bijdragen met populair-wetenschappelike inhoud, en stukken over zuidafrikaanse geschiedenis en taal.

Enkele stukjes over taal zijn geschreven naar aanleiding van bedenkingen, door korrespondenten geopperd tegen woorden of woordvormen, door *Ons Klyntji* gebruikt; zo wil C.J. Dreyer (II, 46) de vorm *ok* i.p.v. *oek*, en *het* i.p.v. *hê* in zekere verbindingen. Z'n bezwaar tegen de vorm *hê* formuleert hij niet goed, maar 't is interessant, omdat dezelfde kwestie later weer besproken is in *Die Brandwag* van 15 Febr. en Maart 1912, de vraag namelik of, bij de hulpwerkwoorden *sal*, *wil*, *mag*, *moet* en *kan* de vorm van de infinitief *hê* of *het* is.

Studie van de taal werd aangemoedigd door prijsvragen; zo werd 'n paar keer gevraagd om 'n lijst van afrikaanse woorden, die niet in 't Hollands gebruikelik zijn, en in de vierde jaargang om afrikaanse uitdrukkingen voor: dronken zijn, verliefd zijn en beetnemen. De gepubliceerde lijsten bevatten niet minder dan 171, 121 en 149 uitdrukkingen respektievelik; niet alle kunnen echter de toets van echtheid doorstaan.

Veel groter was de belangstelling in de geschiedenis, waarvoor ook prijsvragen werden uitgeschreven. Sommige stukken geven 'n andere dan de gewone lezing van gebeurtenissen; zo wordt Veldkommandant Stefanus Roos aangewezen als de held van Majuba (I, 11), en Veldkornet Senekal gehouden voor de ware aanvoerder te Bronkorsspruit (II, 68). Andere stukken behandelen minder bekende episodes, b.v. feiten over 't optreden van President Kruger, waardoor hij vroeg reeds de achting van z'n volk verwierf (I, 113). Belangrijk zijn enige gedenkschriften en brieven van voortrekkers, o.a. van Piet Retief aan Sir Andries Stockenstrom bij z'n vertrek uit de Kaapkolonie (II, 37), en een van

z'n weduw (I, 232); telkens spoort de redakteur aan tot 't inzenden van zulke dokumenten. Verscheiden beschreven voorvallen, hoe schokkend ook, hebben slechts plaatselike betekenis, andere weer kunnen van belang zijn voor de kennis van vroegere materiële toestanden en de beschavingsgeschiedenis van Zuid-Afrika. Zo zijn er 'n paar verhaaltjes over vroegere slaven, en vele geven 'n kijk op de onveiligheid, veroorzaakt door wilde dieren en ‘drosters’, in de dagen, toen 't land nog moest worden ‘schoongemaakt’.

Onder de populair-wetenschappelike artikels komen er serieën voor, als ‘Pratjiis o'er di Natuur’, ‘Wondere fan di Sterrehemel’ en ‘Die Folke fan di Aarde’, over Babylon, Assyrië en 't oude Egypte. Zulke stukken werden gaarne gelezen, en ze zullen voor de taal hun nut gehad hebben, doordat ze de afrikaanse namen gebruikten voor vele zaken, waarvan menig lezer te voren slechts 't engelse equivalent in de school zal hebben gehoord. Na 1900 komen er tientallen kleine stukjes over zeer verschillende onderwerpen, en minder belangwekkend.

De invloed van de grote gebeurtenissen van die tijd op *Ons Klyntji* is ook anderszins bemerkbaar. Verscheiden novellen in de jaargang 1899 worden afgebroken en nooit vervolgd; onder de geschiedkundige stukken komen er geen meer voor over staatkundige gebeurtenissen; 't gehalte en getal van de literaire bijdragen vermindert na 1900 sterk, zodat de redakteur zelf z'n blad, dat in omvang heel wat geslonken is, moet vullen. Nu neemt hij vaak stukken over uit andere, merendeels engelse bladen. De uitgave wordt zelfs gestaakt van Maart 1902 tot Februarie 1903, zodat de

nummers van die beide jaren samen één jaargang vormen. In December 1905 verschijnt 't laatste nummer.

Andere uitgaven, die te De Paarl 't licht zagen tussen 1896 en 1905, zijn haast alle herdrukken. In 1896 verscheen *Magrita Prinslo*, 'n histories toneelstuk, en de reeds besproken *Fergelykende Taalkunde fan Afrikaans en Engels*, beide door Du Toit; in 1899 *Fabiola of Di Kerk van di Katekombe*, 'n bewerking[1)] naar 't Engels van Cardinal Newman door J.D. du Toit en 'n overdruk uit *Di Patriot*; verder twee novellen: *Deur Hoogmoed Misly* en *Wat geld kan doen*, in 1901 20 *Afrikaanse Lidere met Musiik* en in 1902 *Di Koningin fan Skeba*, alle uit *Ons Klyntji* overgedrukt. 'n Omvangrijker uitgave was *De Gezellige* in 1901, 'n verzameling voordrachten, liederen, onderwerpen voor debatten, toneelstukken, gezelschapspelen en raadsels, waarvan de meeste hollands zijn; de afrikaanse zijn merendeels uit *Ons Klyntji* afkomstig.

In 1902 was eindelik 't *Patriot Woordeboek* af. 't Is feitelik slechts 'n woordelijst met naast ieder woord 't engelse equivalent. In 't voorbericht zeggen de uitgevers, dat ze geen uitvoerig woordeboek willen geven, maar zich hebben toegelegd op kortheid, gepaard aan volledigheid, voor zover die nodig is voor 'n handig zakwoordeboek. Hun doel met de uitgave is vooral de bevordering van eenvormigheid in de spelling, en 't verschaffen van 'n hulpmiddel aan Afrikaners en Engelsen bij 't aanleren van elkaars talen. Bij de samenstelling hebben ze 'n dankbaar gebruik gemaakt van de uitvoerige aantekeningen, gevonden

1) Mededeling uit Potchefstroom.

onder de nagelaten geschriften van A. Pannevis, en van Mansvelt's *Idioticon*. Ze spreken de hoop uit, spoedig ook 'n engels-afrikaans woordeboek te kunnen uitgeven, 'n plan, dat echter niet uitgevoerd is.

'tWoordeboekje bevat ongeveer 16.500 woorden, waaronder geen uitdrukkingen voorkomen, evenmin als samengestelde woorden, die door de samenstelling geen verandering van betekenis ondergaan. Ruim 1100 kursief gedrukte woorden heten zuiver afrikaans te zijn, d.w.z. dat ze òf niet in 't Hollands voorkomen, òf in 't Afrikaans 'n andere betekenis hebben dan in 't Hollands. Maar vele hiervan zijn evenzeer bekend in Nederland, b.v. *afleer*, *basta*, *omsingel*, *sapperloot*, *tuig* en vele andere, waarvan 't moeilik valt te raden, waarom ze voor uitsluitend afrikaans werden aangezien. Bij enige, als *aspres*, *lysels*, is de oorzaak misschien te zoeken in de sterk afwijkende schrijfvorm. Aan de andere kant zoekt men sommige afrikaanse woorden tevergeefs er in, b.v. *bolla*, *botstil*, *duisternis* (= menigte), *es*, *fluweeltjie*, *kiepersol*, *siebie*, *sijsie* (als bloemnaam), *skuld* (als werkwoord), *tjienkerientjie*, *uitblaker*.

De loopbaan van *Di Patriot* was in deze jaren niet schitterend meer. Aan verscheiden faktoren is z'n kwijnen toe te schrijven. Sommige medewerkers waren niet tevreden over de kritiek op 't bestuur van President Krnger sedert 1890,[1)] en nog slechter begon 't er voor *Di Patriot* uit te zien, toen hij 'n ‘brandsiektewet’ bepleitte, waarop hij honderden intekenaars in 't ‘Onderveld’ verloor. Maar 't

1) Betrouwbare mededeling van een van de eerste medewerkers.

ergste kwam in 1896. Van 1890 tot 1895 was de tijd van samenwerking tussen de koloniale Afrikaners en Rhodes, en *Di Patriot* had meegedaan aan die politiek. Maar in de eerste dagen van 1896 kwam de ruwe ontgoocheling door Jameson's strooptocht, die eenparig door de Afrikaners werd veroordeeld. Dat deed *Di Patriot* ook wel,[1)] maar, anders dan Jan Hendrik Hofmeyr, brak hij niet volkomen met Rhodes, en 't natuurlik gevolg was, dat hij meer en meer in ongunst raakte. Z'n kwijnend bestaan sleepte hij nog enige jaren voort, en bezweek eindelik tegen September 1904.

Aan de taal was z'n ondergang geenszins te wijten. Du Toit schreef zelf aan G.S. Preller: ‘Die Patriot is nie te gronde gegaan omdat dit in Afrikaans uitgekom het nie, maar omdat die grote massa van onze Afrikaners in die politiek van die blad in die laatste jare nie gedeel het nie. Kijk, “Die Patriot” z'n tweevoudige strekking was uitgedruk in zijn zinspreuk: “Ver Moedertaal en Vaderland”; in die eerste het ons in die begin banje te'estand gekrij; maar daarin was die “Patriot” z'n gang altijd vorentoe, en ik glo' nie dat één intekenaar bedank het om die taal nie. Maar, “Die Patriot” was te'en die laatste oorlog, en veral te'en die opstand in die kolonie, en dit het hom die doodsteek gegé.’ En in Januarie 1905 getuigde *De Stem* van Burgersdorp als volgt: ‘Het staken van “Die Patriot” is een nasionale ramp. Er is geen blad dat meer gedaan heeft om de Hollandse Afrikaners op te wekken..... het leerde vele lezen, en terzelfdertijd leerde het vele schrij-

1) Mededeling uit Potchefstroom.

ven..... de gehele Afrikaanse beweging vond haar begin in de lezers en ondersteuners van dit blad..... het was bij uitnemendheid het blad der Boeren..... wij misten het in de driejarige strijd..... wij zullen het missen.'

'Het leerde velen lezen' - hoe dikwels hadden leden van Die Genoootskap zich te recht beroemd op 't bereiken van dit ideaal, maar waar *Di Patriot* in later jaren zo ver was afgedwaald van z'n oorspronkelike politieke opvattingen, kon hij niet in voeling blijven met 't afrikaanse volk; wat hij gedaan heeft voor de taal, moet in dankbare herinnering worden gehouden, maar z'n ondergang als nieuwsblad valt niet te betreuren.

Er was nog 'n faktor, die ontevredenheid veroorzaakt had, en wel de overdreven fonetiese spelling van de laatste jaren, die verschillende wijzigingen had ondergaan sedert 1874, en des te meer opvallend was, omdat toen de vereenvoudige spelling nog niet de officiële hollandse was in Zuid-Afrika. Du Toit had als WARE AFRIKANER in z'n korrespondentie met KLAAS WAARZEGGER JR. zeven regels neergelegd. Ze waren gebaseerd op de spelling van Siegenbeek, en gaven alleen enige afwijkende punten aan volgens afrikaanse uitspraak. De eerste was de algemene regel: 'Ons skryf soos ons praat.' De overige waren:

(2). Eigennamen en vreemde woorden behouden de spelling van de taal, waaraan ze ontleend zijn.

(3). 't Teken *z* wordt niet gebruikt, steeds *s*.

(4). 'n Klinker in 'n open lettergreep wordt nooit verdubbeld: *ja*, *so*, *twede*, *dure*.

(5). 'n Apostrofe wordt gebruikt tussen twee op elkaar volgende klinkers van verschillende lettergrepen: *ho'e*, *la'e*, *ei'e*.

(6). 't Onderscheid wordt aangeduid tussen de vier e-klanken: *è* en *ê* geven de korte en de lange open klinker weer: *nè*, *sê*, *vêr*, *e* de toonloze en *é* de lange gesloten klinker: gegé.

(7). *sk* wordt gebruikt, nooit *sch*.

Deze regels werden gehandhaafd in de *Eerste Beginsels van die Afrikaanse Taal*, waarin nog werd bijgevoegd, dat de tekens *c*, *q*, *x*, en *z* alleen in vreemde woorden gebruikt worden, en *y* aangegeven werd als teken voor de hollandse *ij*. Vele regelmatige afwijkingen van de nederlandse spelling werden niet vermeld, en Du Toit vond zeker wel, dat ze door de eerste algemene regel voldoende waren aangeduid, b.v. 't wegvallen van *d* en *t* na 'n medeklinker aan 't eind van 'n woord: *drif*, *gees*, van *t* vóór *s*: *plaas*, en van de onuitgesproken *ch* in de verbinding *sch*: *tussen*, *fris*; de schrijfwijze *g* i.p.v. *ch*: *ag*, *nag*; *w* i.p.v. *v* na 'n klinker met klemtoon of *r*, *l* en vóór de klankloze *e*: *lewe*, *golwe*; *ou* i.p.v. *auw*, *ouw*: *gou*, *flou*. Zo ook de afzonderlike woorden *ek*, *ver* (voorzetsel), *deur*, *oek*, enz., en de uitgang -*lik*. Na 1876 wordt *'n* steeds gebruikt voor 't lidwoord.

In 1882 begint men de vierde regel ook op de *i* aan 't eind van 'n woord toe te passen, en in 't midden van 'n woord konsekwenter dan tot vóór die tijd: *di*, *wi*, *ider*, *liwe*. Na 1890 wordt de lange *i* in gesloten lettergrepen weergegeven door *ii*: *siin*, *skiit*, *riimpi*. In de eerste aflevering van *Ons Klyntji* werd de *v* aan 't begin van woorden vervangen door *f*: *fan*, *frou*, *rifiir*, en *ei* door *y*: *myd*, *fylighyd*.

Nog twee uitgaven van na 1905 moeten worden genoemd, als de laatste uitlopers van de eerste afrikaanse taalbe-

weging: de bundel *Afrikaanse Gedigte*, *Byeenfersameld uit wat in di laaste 30 jaar ferskyn is*, *1876-1906*, en 't maandblad *Ons Taal*. In de *Afrikaanse Gedigte* vindt men vele van de beste uit de eerste drie *Versamelinge* uit *Di Patriot*, maar slechts één uit de vierde, terwijl de overige stukken, met enkele uitzonderingen, herdrukken zijn uit *Ons Klyntji*. Vooral deze laatste zijn op zeer onoordeelkundige wijze bij elkaar gebracht, zodat de bundel, die als verzamelwerk z'n nut kan hebben, toch eer geschikt is om de gewone lezer af te schrikken dan aan te moedigen.

Ons Taal verscheen te De Paarl van 1907 tot 1909, onder de redaktie van Du Toit. Dit tijdschrift bevatte[1)] enige populair-wetenschappelike stukken, en verscheiden verhandelingen over de taal, waaronder de belangrijke 'Afrikaanse Taalskat, fan spreekwyse, gesegdes en uitdrukkings, fersamel deur S.J. du Toit'. De verdere inhoud was belletristies: gedichtjes, verhalen, liederen met muziek en toneelstukjes, o.a. 'Di Beloning fan Jaloesi en Geldsug'. Verscheiden stukken uit vroegere tijd en van verschillende aard vindt men er in herdrukt, o.a. *Di Geskidenis fan di Afrikaanse Taalbeweging*. Onder de inzenders bevonden zich oudere als G.R. von Wielligh, F.W. Reitz, Darius Bendolf, en jongeren als Adv. J.H.H. de Waal, N.J. Brümmer en Totius.

't Gebruik van 't Afrikaans was in 't tijdvak 1873 tot 1905 geenszins beperkt gebleven tot de leden van Die Genootskap en de medewerkers van *Di Patriot* en *Ons Klyntji*. Zo was er reeds in 1881 te Leiden verschenen *Die Geskie*-

1) Deze opgave berust in hoofdzaak op 'n uitvoerige mededeling van de Heer S.P.E. Boshoff te Potchefstroom.

denis van die Transvaal, of die Suit-Affrikaanse Repbubliek van die laaste tien jaare, gevertel door Klaas Waarsegger aan zijn neeft Martinust in Holland in die eigen Boere sijn taal. Dit werkje was geschreven door M. de Vries, oudvoorzitter van de Volksraad van de Zuid-Afrikaanse Republiek, en, de spelling daargelaten, tonen de zes taalfouten in de titel, dat hier geen Afrikaner aan 't woord is. 't Vreemde van de spelling, de woordkeuze en de konstrukties van de tekst zelf worden misschien begrijpelik, wanneer men in 't voorwoord leest, dat de schrijver van mening is, 'dat men verpligt is in de Transvaal zoo plat te spreken, omdat de kleurlingen anders de menschen niet begrijpen'.

Afrikaanse versjes verschenen van tijd tot tijd in verschillende bladen, waaronder *Het Volksblad*, *Het Zuid-Afrikaansche Tijdschrift*, *'t Oranje Vrijstaatsche Familieblad* en de *Bloemfontein Express*. Uit deze bladen verzamelde F.W. Reitz negen[1)] van z'n *Vyftig Uitgesogte Afrikaanse Gedigte* (Kaapstad 1888), terwijl de overige 41 uit *Di Patriot* stammen. 't Is opmerkelik, dat een van de negen, 'Jan Jurgens', 'n vertaling van Cooper's 'John Gilpin' door Reitz zelf, reeds in 1874 in de *Bloemfontein Express* werd gepubliceerd.[2)] Nog vier van deze zijn vertalingen: 'Die jonge Dupree' naar 'Young Lochinvar' uit Scott's 'Marmion'; 'Gert Beyers' naar 'Lady Nayrne's Laird o'Cockpen', en 'Saterdag-Aant in 'n Boere-woning' naar 'The Cottar's Saturday Night' van Burns, beide door F.W. Reitz Sr.;

1) Daar ik de *Sesde Versameling Afrikaanse Gedigte* niet in handen heb gehad, heb ik niet kunnen nagaan, of hieronder stukken zijn, die in *Di Patriot* werden geplaatst tussen 1885 en 1889.
2) Mededeling van de Heer F.W. Reitz.

en ‘Daantjie Gouws’ door V.D.M. naar ‘Duncan Gray’ van Burns. Van de overige vier zijn ‘Een Patriot’ door Ds. G.R. Keet en ‘Geen Patriot’ door F.W. Reitz oorspronkelik in de *Cape Argus* verschenen.[1] ‘Een Patriot’ schildert de man, die van zichzelf meent, dat hij alleen de ware vaderlander is, maar die in werkelikheid, naast enige eigenschappen van de patriot, nog meer van de bekrompen konservatief bezit. De bedoeling is dus ironies, terwijl het antwoord er op, ‘Geen Patriot’, ernstig moet worden opgevat.

In 1897 verscheen 'n vermeerderde tweede druk van deze bloemlezing, onder de titel: *Sestig Uitgesogte Afrikaanse Gedigte*, en de derde in 1909 als *Twee en Sestig Uitgesogte Afrikaanse Gedigte*. Van de twaalf toegevoegde stukjes zijn er zes, die niet zijn overgenomen uit *Di Patriot*, o.a. ‘Die goeie ou'e tijd’, 'n vrije vertaling naar de ‘Auld Lang Syne’ van Burns.

In 1890 publiceerde William Henry Maskew *'n Jolly Hotnot en andere snaakse Versies* (te Kaapstad, Darter & Walton), waarvan de meeste vertalingen zijn uit 't Engels en uit Heine. 't Transvaalse blad *Land en Volk* werd enige tijd in 't Afrikaans uitgegeven, en in 1893 verscheen de eerste van de reeks *Grappige Stories en andere Versies* door Melt J. Brink, in 'n taal, die 't midden houdt tussen 't Afrikaans en 't Hollands. Ook *Ons Afrikaansch Prentenboek*, in 1896 door Jacques Dusseau & Co. uitgegeven, toont niet overal zuiver Afrikaans. Het orgaan van de Zuid-Afrikaanse Taalbond: *Ons Tijdschrift*, van Mei 1896 tot April 1900 verschenen, plaatste enkele afrikaanse gedichten en prozastukken, evenals er van tijd tot tijd gedichtjes verschenen in

1) Mededeling van de Heer F.W. Reitz.

Ons Land; 't best zijn echter uit dat blad bekend de *Parlementse Praatjies* van Jan Kieser.

Deze lijst, hoewel geenszins volledig, toont, dat 't Afrikaans sedert 1880 vorderingen had gemaakt ook buiten *Di Patriot* om. Maar tegen 't eind van de eeuw had 't te veel te verduren. Reeds is vermeld, hoe *Ons Klyntji* leed door de tijdsomstandigheden, en niettegenstaande de oorlogsgedichten van Reitz e.a., voor 't merendeel pas later algemeen bekend geworden, scheen de beweging lam geslagen. Toch duurde deze stilstand heel kort. Toen in Julie 1903 te Kaapstad 't eerste nummer verscheen van *De Goede Hoop*, 'n maandblad, dat vóór alles 'n nationaal karakter zou dragen, schreef de redakteur, Adv. J.H.H. de Waal, in zijn Inleidingswoord, dat bijdragen in 't Hollands èn Afrikaans zouden worden verwacht, zonder verdere uitweiding over de kwestie nodig te achten. Van 't begin af werden dan ook geregeld afrikaanse bijdragen geplaatst. In 't noorden begon J. Visscher hoofdartikelen in 't Afrikaans te schrijven voor *De Vriend des Volks*, en G.S. Preller volgde in *De Volkstem*, waarin ook in 1905 z'n *Gedachten over de Aanvaarding ener Afrikaanse Schrijftaal* verschenen. Deze allen waren voorlopers van de tweede afrikaanse taalbeweging, die kort er op begon, en wel ongeveer tegelijk in verschilllende delen van 't land en met poëzie van 'n heel nieuw karakter, in 't zuidwesten met de stichting van de AFRIKAANSE TAAL VERENIGING in 1906, en in 't noorden met de publicatie van ‘'n Winter Nag’ van Eugene N. Marais, 1905, en ‘Die Vlakte’ van J.F.E. Celliers, weldra gevolgd door *Bij die Monument*, van Totius, en de uitgave van *Die Brandwag* sedert 1910.

Hoofdstuk III.
Gedichten uit Die Patriot.

't Allereerste stuk, dat door Die Genootskap werd uitge geven, was 't bekende ‘Afrikaanse Volkslied’:

1. 'n Ider nasie het syn LAND,
   Ons woon op Afrikaanse strand.
   Ver ons is daar gen beter grond
   Op al die wy'e wereld rond.
   Trots is ons om die naam te dra
   Van kinders van Suid Afrika.

2. 'n Ider nasie het syn TAAL,
   Ons praat van Kaap tot in Transvaal
   Wat almal maklik kan verstaan,
   Wat gaat die ander tale ons aan?
   Ons praat soos Pa en Oupapa,
   Die landstaal van Suid Afrika.

3. 'n Ider nasie het syn WET,
   Wat goed gebied en kwaad belet;
   En elk syn wet is na syn aard,
   En gaat met syn natuur gepaard;
   So volg ons oek die sede na,
   Wat thuis hoort in Suid Afrika.

4. 'n Ider nasie het syn REG,
   Al is hy nog so swak en sleg

Daar is 'n Oog wat alles merk;
Hy set die onreg paal en perk.
Hy kyk oek ons verdrukkers na,
En waak ook ver Suid Afrika.

5. 'n Ider nasie het syn TYD
Om op te groei en af te slyt,
En soos ons liewe Heer dit doet,
So is dit altyd wys en goed.
Daar kom 'n dag ver ons oek, ja;
Vertrou op God, Suid Afrika.

6. Want al die nasies het één God.
Hy re'el ider volk syn lot;
Hy het ver ider volk syn taal,
Syn land, syn reg, syn tyd bepaal.
Wi dit verag sal Syn straf dra.
O God, beskerm Suid Afrika!

Op waardige wijze opende dit lied de rij van afrikaanse gedichten. De eenvoudige taal en vloeiende maat maken 't zeer geschikt om als volkslied te dienen en passen te gelijk uitstekend bij de geest ervan: geen brallende verheffing van eigen land, taal of zeden, alleen vreugde over 't bezit van de goede gaven, aan de Afrikaners als aan ieder ander volk door God geschonken, en 'n rechtmatige trots op alles waarin de Afrikaner zichzelf kan zijn. Nationaal is 't kalme, berustende Godsvertrouwen van de laatste twee koepletten.

Het lied draagt de stempel van z'n tijd, want uit 't geheel spreekt 't ontluikende nationaliteitsbewustzijn in de Kaapkolonie. Immers pas kort te voren was 't gevoel van solidariteit met de mede-Afrikaners ten noorden van de Oranjerivier versterkt door de diamantveldenkwestie, en juist in deze jaren kreeg de Kaapkolonie verantwoordelik

bestuur, en begonnen de Afrikaners zelf 'n werkzaam aandeel te nemen aan 't politieke leven. Men werd zich bewust van 't bezit van 'n eigen karakter, geschiedenis en taal, vandaar de gedachtegang van koepletten drie en vier, en in twee de vraag: ‘Wat gaat die ander tale ons aan?’

Lange tijd verkeerde men in 't onzekere omtrent 't auteurschap; 't gedicht is 'n vrucht van samenwerking, want volgens 'n brief[1)] van C.P. Hoogenhout aan Prof. Dr. D.J. du Toit, is 't opgesteld door hemzelf en A. Pannevis, daarop door D.F. du Toit verafrikaanst, en enkele veranderingen zijn aangebracht door S.J. du Toit.

Minder bekend is 't tweede lied, waarin de staatkundige verwachtingen van de Regte Afrikaners ronduit werden uitgesproken. Men leefde in de tijd van Lord Carnarvon's plannen voor de konfederatie van de verschillende zuidafrikaanse staten, en ook vele Afrikaners hoopten toen reeds op 'n verenigd Zuid-Afrika, en wel onder afrikaanse vlag. Hiervan getuigt ‘Ons Toekomstige Volkslied’:

Waar Tafelberg begin tot vêr in die Transvaal
Woon een verenig volk, - een algemene taal;
'n Volk voorheen miskend, 'n taal voorheen gesmoord,
Mar nou beroemd, geëerd, in Oos, Wes, Suid en Noord.

Die Afrikaanse taal die klink ver ons so soet;
Hij is ons moedertaal - sit in ons murg en bloed;
Ons ruil hom ver gen taal, al is die nog so skoon.
Daarvoor het ons gely veragting, smaad en hoon.

Voorts worden de vrijheid en uitgestrektheid van Zuid-Afrika geroemd tegenover Europa's pracht, vaak vergezeld

1) Mededeling uit Potchefstroom.

van nijpende armoede. 't Lied sluit met 'n gebed om bescherming en zegen. 'n Derde gedicht, getiteld 'Vaderlandsliefde', verheerlikt de ware patriot.

Zoals te wachten was, kwamen er vere gedichtjes op de taal. Voor de EERSTE BEGINSELS VAN DIE AFRIKAANSE TAAL schreef Du Toit 'Die Afrikaanse Taal' (met de beginregel: Gen Hollans, Duits of Frans), waarin hij de taal prees en propaganda er voor maakte. Als gedicht is 't onbeduidend. Ook 't erbarinelik rijmpje van A.J. Herholdt, getiteld 'Afrikaanse Lietjie', moet alleen vermeld worden om 't feit, dat het 't enige is, waarin de mening werd uitgesproken, dat 't Hollands tegengewerkt moest worden, o.a. in deze woorden:

> Set Engels op sy,
> Ons taal sal ons krij.
> Werk Hollans mar uit,
> Stuur weg met die skuit.

En verderop weer:

> Die Hollans moet uit,
> Dit is ons besluit.
> Die Engels is goed
> Om regters te groet.

Hieruit zijn eveneens afkomstig de vaak aangehaalde woorden: 'Afrikaans is net lig Om lietjies te dig.' Ook andere zijn onbetekenende rijmpjes, die dikwels uiting geven aan de vreugde, verwekt door 't gebruik van de eigen taal, of aansporen tot samenwerking en bevordering ervan.

Aardiger is 'n 'Skool Lietjie', waarvan 't motief is: Wij zullen (de taal) handhaven, en dat achtereenvolgens 'Oompie, Tannie, Nefie en Niggie' aanspreekt:

Oompie, Oompie dis daarom waar,
Sonder ons taal kom ons nie klaar;
Ons taal die moet nou o'eral wees,
Ons wil ons eie taal nou lees.

In ‘Ontwaakte Diggees’ vraagt J.R., waar z'n lust tot rijmen vandaan komt, en hij schrijft die toe aan 't gebruik van de eigen taal. Vroeger bestond er geen aansporing toe.

'k Had geen lus om veul te lees,
   Minder om te dig,
Want dit moes goed Hollans wees;
Daarom was ek so bevrees
   Imand te ontstig.

Mog dit nogal eens gebeur,
   Dat ek iets begin,
Dan stel dit myn weer teleur:
'k Denk straks vind die Redakteur
   Dit nie na syn sin.

De Afrikaner was gebonden, en nu nog zijn de kinderen verplicht, Engels en Hollands op school te leren, en

So gaat een geruime tijd
   Met gesukkel heen,
Met die yver en die vlyt,
Raak hul tog ons taal nie kwyt, -
   Praat ons dit alleen.

Wat maak al die tale hier?
   Hul kom nie te pas.
'n Land word met syn taal bestier;
Dis juis wat so 'n land versier.
   Og, of 't hier so was!

Dan wordt *Die Patriot* geprezen voor z'n bemoeiingen in de zaak. Hetzelfde te voren ongekend gevoel van kracht en voldoening, geboren uit 't gebruiken van de landstaal, vindt

men in 'n gedicht door 'n ongenoemde, getiteld ‘Die Afrikaanse Taal’, waarvan 't voornaamste kenmerk is de uiting van 'n vast vertrouwen in de overwinning van 't Afrikaans:

Nou rym ons lekker, want nou kan
Gen Hollander of Engelsman
   Ons met syn taal vermaak nie;
Ons Afrikaans klink net so mooi,
Lat hulle mar met woorde gooi,
   Hull' sal ons tog nie raak nie.
- - - - - - - - - -
Gé mar di vuurwa vinnig stoom,
Dan hardloop hij dwars deur die stroom,
   Al staat hull' nog so dik, ja;
Lat net die vuurwa eenslag skré,
En al wat voor is sal pad gé,
   Die ding lat 'n mens mos skrik, a!

Als de Afrikaners maar doorzetten, zal hun hoop niet beschaamd worden. Een bij de eerste beoefenaars van 't Afrikaans vergeeflike overschatting ervan komt aan de dag in enige verzen, waar de schrijver 't heeft over 't uitdrukkingsvermogen van z'n taal in vergelijking met dat van andere.

Maar 't was niet ‘altoos boter tot den boôm’; men bevond zich immers midden in 'n taalstrijd, waarvan de felheid zich af en toe moest uiten in de gedichtjes. Zo b.v. in ‘Rasende Afgodery’ [van 't Engels:]

Ons leef in die dage van taalraserny,
En daarvan kom Afrika oek ni meer vry,
Mar van die elend het dit bitter te ly,
Hoor hier die geskré van die Engelse Jekke:
Hull' seg, hulle taal moet die wereld o'erdekke;
Ver Engels moet all' ander tale mar trekke,

En waar hull' die mag het moet Engels die baas,
Die landstaal kryg daadlik die agterste plaas,
En dood moet hy gaan by die Engels geraas;
En wie hom nog ophou, die is nes 'n stomme,
Hy mag in gen raad of bediening meer komme,
'n Vreemdling is hy in syn erfei'endomme.
Die Engelse taal word as afgod vereer,
Die reg word vertrap waar die afgod regeer,
Mar eens sal syn end kom, WANT GOD BLYF DIE HEER!

En in 'So'n klein Stantjie' vertelt OOM JAN, dat hij aan 'Pieter van Oom Klaas' enige klappen heeft toegediend, omdat hij 't Afrikaans en *Die Patriot* bespotte.

Reeds in de eerste tijd van de afrikaanse beweging had A.J. Herholdt zich in 'n rijmpje 'Ons Parlement' uitgelaten over de achteruitzetting van 't Nederlands in 't Parlement, waardoor 't voor Hollands- en Afrikaans-sprekenden onmogelik was zich verkiesbaar te stellen. Toen nu, nadat de eerste petities in 1879 ten gunste van 't Hollands aan 't Parlement waren voorgelegd, de kwestie besproken werd in de synode van de Nederduits Gereformeerde Kerk, gaf dit 'n spotrijmpje 'Verewigde Name' aan zekere AFRIKAANDER in de pen, op de twee en twintig predikanten en ouderlingen, die zich niet met de zaak wilden inlaten. Een ander weer maakte zich in 'Die Memorie ver die Hollanse Taal' vrolik over de flauwe uitvluchtjes van mensen, die de petities, in 1881 door 'n kommissie van de synode opgesteld, niet wilden ondertekenen. En toen in 1882 de pogingen met sukses werden bekroond, en de grondwet veranderd werd in die zin, dat 't gebruik van 't Hollands toegestaan werd aan leden van de Wetgevende Vergadering en Raad van de Kaapkolonie, juichte 'n Boer van Steynsburg in 'Ons Taal is deur': -

Triomf! triomf! ons taal is deur,
Nou het ons wat ons hart begeer,
   En ons is net maar bly oek.
Triomf! triomf! di Parlement
Wil ‘konstitusie’ so lat wend'
   Dat ons kan ‘Hollans’ kry oek.

Zekere Dr. Hahn, die zich smalend had uitgelaten over 't Hollands, werd aangevallen in ‘An Dokter Hahn’ en in 'n ‘Gedig op 'n Haan’ door P.M.O.:

Daar was 'n haan,
'n Haan was hy,
   So goed as enig een;
Kon koning kraai,
Met groot lawaai,
   Want kyk - hy was alleen.

Hem werd gevraagd, wat voor recht tot spreken hij had, en Hollanders en Afrikaners werden opgeroepen tot verdediging van hun taal.

In 't vrij grote aantal versjes op *Die Patriot* wordt ook telkens gewag gemaakt van 't Afrikaans. Ze hebben meest tot onderwerp de vorderingen van 't blad, in weerwil van afgunst en hoon, (uitstekend kwam hierbij 't rijm spot - Patriot van pas!) en goede wensen voor z'n verdere loopbaan. Slechts die van OOM JAN zijn de vermelding waard. Van hem is vermoedelik ook 't eerste gedichtje ‘An die Afrikaanse Patriot’:

Dag ‘Afrikaanse Patriot’,
   Wat nou word uitgegewe!
Ek wens jou 'n gelukkig lot,
   En oek 'n lange lewe;

'n Lewe, nuttig ver ons land,
   Ver Kerk, en Saat en Sede,
Die Here self hou jou in stand,
   En gé jou vele lede!
- - - - - - - -
Jy snoer 'n Federasie-koord,
   Met liefde ryk bepêreld,
En bind daarmé, van oord tot oord,
   Ons Afrikaanse wereld.

Jy maak ons tot 'n eie volk,
   Deur onse taal te kweke,
Waarmé ons sonder enig tolk
   Ons hart vry uit kan spreke.

't Verdedigen van onze natie, taal en rechten is 'n edele roeping en

Jy weet, die Afrikaan syn bloed
   Die raak nou weer and bruise,
En bars al nes 'n watervloed
   Deur oopgebreekte sluise.

Ons reken, *Patriot*, op jou,
   Dat jy ver ons sal staan, ja;
En jy kan ook op ons vertrou
   Om in die strijd te gaan, ja.
- - - - - - - -
Jy moet oek na die skole kyk,
   Al sal dit 'n geraas wees;
Hollans en Engels staan gelyk,
   Maar Afrikaans moet baas wees.

'n Ideaal, dat nu nog ver van de verwezenliking af is. Overigens zijn de verzen op *Die Patriot*, door OOM JAN ondertekend, meest Nieuwjaarsdichten, waarin hij 't blad gelukwenst en 'n gedragslijn voor ogen houdt. De gedachtegang is steeds in de geest van 't volgende uit z'n ‘Nuwejaarswens an die Patriot in 1881’: -

Wees maar verdraagsaam, vrind! dog sonder valse streke,
En leg jou vinger trou op allerlei gebreke;
Blyf in die regte spoor, vervul jou dure plig,
En breng in kerk en skool wat kwaad is an di lig.

Laat in die politiek gematigheid steeds blyke;
Ontsiet geen hoog of laag, geen arme (en) geen ryke.
Blyf altyd maar loyaal, al word jy uitgeskel:
Ver Wederdoper, Oproermaker of Rebel.
Die *naam* is niks, as hul die *daad* nie kan bewyse.

Vaak wordt van de Afrikaner gezegd, dat hij 'n geboren politicus is; de Regte Afrikaners hebben dan ook 'n biezonder groot aantal geschied- en politieke liederen geschreven. 't Verst terug in de geschiedenis grijpt 't ernstige ‘Lied van de Voortrekkers’. Men kent de feiten: op 6 Febr. 1838 was hun aanvoerder, Pieter Retief, met 'n zeventigtal Boeren op wreedaardige wijze vermoord door Dingaan, en dit schandelik verraad werd gevolgd door 'n bloedbad, waarin bij de 300 blanke mannen, vrouwen, kinderen, en 250 gekleurde bedienden om 't leven werden gebracht. Na heel veel lijden slaagden de Voortrekkers er eindelijk in, onder A.W.J. Pretorius de Zoeloes in 1838 te verslaan op 16 December, sedert die tijd bekend als Dingaansdag, de nationale feestdag van de Afrikaners. Begin 1840 werd Dingaan geheel ten onder gebracht. Als gevolg hadden de Voortrekkers intussen de republiek Natal gesticht, maar reeds in 1841 maakten de Engelsen aanspraak op dit gebied, en 't lied spreekt over de tijd, voordat ze 't in Mei 1843 in bezit namen:

Dingaan is nou gesneuwel,
  Dis om syn tirannie;
Tamboesa en oek Slela,
  Om hull' verrajery;

En Panda is gekome,
   Hy het gevraag om vreê,
Ons het dit sonder skrome
   Blymoedig hom gegé.

Ons arme Afrikaners,
   Wat hier in Natal woon,
Hoe word tog onse trane
   Met goedheid weer bekroon!
O God, Gy skenk ons vrede,
   Uw segen oek daarby,
En uwe hulpe mede;
   Ja, Gy syt an ons sy!
   - - - - - - -
Mar sie ons vyand kome,
   Deur afguns angespoor;
Ons land word ons ontnome;
   Ons vrede weer verstoor,
Hull' span al hull' vermoge,
   En druk ons uit die land;
Al siet hull' voor hull' oge,
   Ons is hier ingeplant.

De Afrikaners worden aangespoord, met leeuwemoed te vechten voor dit hun land, gekocht met bloed, en God (wordt) ootmoedig om bijstand aangeroepen. Zij vertrouwen op de rechtmatigheid van de eigen aanspraken, en

Ons hoop oek nie op mense,
   Dat die ons helpe moet;
Oek op gen hoge prinse,
   Want dit doet ons gen goed.
Ons roep mar tot die Here,
   Die al ons sugte hoort,
Die wind en storm en mere
   Lat luister na syn woord.

In blijmoedig vertrouwen sluit 't lied, met woorden, haast identies met 't laatste vers van Ps. 130:

Hoop op die Heer, jull' vrome!
Is Afrika in nood,
Daar sal verlossing kome;
Syn goedheid is seer groot.
Hy maak op ons gebede
Heel Afrika eens vry
Van hull', die ons vertrede,
Dan leef ons vry en bly!

'n Samenspraak ‘Die Bekommerde Huisvrouw’ voert de lezer terug naar de Kaapkolonie van 1849, toen de rijksregering 'n strafkolonie er van wou maken. In 't dialoogje tracht 'n man z'n vrouw te troosten, die in kommer verkeert bij de nadering van de ‘Neptune’, met veroordeelden aan boord. Nu 't schip zo lang uitblijft, meent hij, dat 't vergaan zal zijn, en dat geen verdere veroordeelden gezonden zullen worden. In werkelikheid kwam 't schip wel aan, maar de verontwaardigde kolonisten weigerden levensmiddelen er aan te leveren, en de rijksregering was genoodzaakt, 't door te laten varen naar Tasmanië.

F.W. REITZ zong 'n nogal snoevend liedje ‘Ter Nagedachtenis van Kommandant Louw Wepener’, gesneuveld op Thaba Bosigo, 1866, in de laatste van de vele worstelingen van de Vrijstaters tegen de Basoeto's. Even stijgt de toon boven 't alledaagse in 't koeplet:

Hy leg op Thaba Bosigo,
Gen grafsteen sal hy verge,
Syn monument het God gebou,
Die Bouheer van die berge.

Ook ‘An die Nagedachtenis van Badenhorst’, tegen Sekoekoeni gevallen in 1876, werd door OOM JAN 'n lied gewijd. Onderwerp en behandeling zijn echter onbelangrijk.

Maar de grote stroom van politieke gedichten vloeide eerst met de annexatie van de Transvaal door Engeland in 1877, en gedurende de daarop volgende Vrijheidsoorlog, 1880-'81. Ze getuigen van dezelfde levendige belangstelling in en 'n diep meegevoel met de rasgenoten, hetgeen ook bleek uit de petitie van Kaapkolonisten aan Koningin Victoria. DU TOIT had reeds gewaarschuwd tegen de konfederatie voorstellen door Engeland gedaan, in z'n gedichtje: ‘Transvalers, Pas op!’

Daar kom 'n stem uit Engeland.
Pas op!
‘Transvaal, geef ons die broederhand!’
Pas op! Pas op!
Die stem klink mooi en soet;
Dis alles wel en goed;
Mar pas op wat jull' doet.
Let jull' nie op,
Dan 's jull' gefop.

De Volksstem spreekt ten gunste ervan, maar men moet luisteren naar Paul Krugers waarschuwende stem.

'n Ander dichter ergert zich over de inlijving in ‘'n Onmenselike Droom’, waarin hij 'n troepje treurige mensen ziet aan de oever van de Zambesi, die op z'n vraag vertellen, dat ze hun land wegens onderdrukking hadden moeten verlaten, en eindelik na lange strijd ‘was die vryheid betaal met ons bloed’. Helaas! slechts voor korte tijd konden ze rustig in 't bezit blijven van hun nieuw vaderland, want

Ons land oer die Vaal was te ryk
An die kosbaar gesteentes van goud;
O die vrugbare streek was 'n prooi
Al te groot ver 'n grypsugtige volk.

O skandaal van die neêntiende eeuw!
Snode onreg, tirannie, geweld!
Is 't Brittanjes beskawing en roem
Om deur steel syn gebied te vergroot?

En zo trekken ze nu verder noordwaarts. ‘Want ons kan en ons mag ons nie plaas Onder juk van ons vyand gehaat.’

‘'n Transvaalse Liedjie’ brengt de toestand in de Transvaal vlak vóór de annexatie in herinnering, en vraagt, wat men doen moet, nu Shepstone 't land in bezit heeft genomen. 'n Latere redaktie van 'tzelfde stuk, ‘Die Transvaalse Storie’, vertelt, dat men vecht om de vrijheid te herwinnen. De toon van deze gedichtjes is zeer gemeenzaam; zo heet de President Ou Burgers, Sir Theophilus Shepstone en Owen Lanyon natuurlik Ou Slypsteen en Langjan, en er wordt gesproken van de zending van Oom Paul en Dr. Jorissen naar Carnarvon en Ou Tante Vic.

Zonder 'n blad voor de mond te nemen herdenkt 'n ongenoemde in z'n ‘Afrikaanse Volkslied’ alle daden van Engeland gedurende ‘'n Eeuw van Onrecht’. Z'n uitgangspunt is de annexatie:

Jan Boel het die Transvaal gejomp;
   Ons raak dit nou gewend,
As hy iets neem kan sonder straf,
Neem hy een anders goed mar af,
   Die vent is mar so lomp.

Maar evenals Amerika zal heel Zuid-Afrika eens vrij worden. Eerst waren de Boeren gedwongen de Kaapkolonie te verlaten, en stichtten staten in Natal, de Vrijstaat en de Transvaal. Wederrechtelik maakte zich Engeland [in 1848] meester van de Vrijstaat, om zes jaar later de Boeren aan de genade van de Basoeto's over te laten. Te voren was

Natal reeds door Engeland in bezit genomen, zodat nu alleen de Vrijstaat nog onafhankelik is, maar Afrikaners! houdt moed, eens zal de afrikaanse vlag nog over 'n Verenigd Afrika wapperen.

De schrijver, vermoedelik 'n Vrijstater, vertelt de feiten over de Vrijstaat op deze bondige wijze:

Die Boere trek o'er Grootrivier,
Wat nou die Vrystaat is.
Jan Boel neem hull' die land weer af,
Mar kyk op Boomplaas na die graf
Van menig offisier.

Toen skryf 'n Lunsriem Londen toe:
Dis net 'n wildernis.
Wat met die Kaffers angevang?
Ons is ver hulle regte bang;
Ons is die land al moe.

En met 'n gelukkige ‘verduytsching nae 's lants gelegenheyt’ van de engelse roversuitroep: ‘Your money or your life!’ vervolgt hij:

Die Boer regeer die land toe goed,
Die land word regte ryk.
Daar word 'n diamant gevind,
Jan Boel die is daar weer geswind:
‘Jou klippies of jou bloed!’

'n TROUWE ONDERDAAN weer spreekt in ‘Treurige Herinneringe’ de Engelsman aan, en legt nog eens z'n register van zonden, tegenover de Afrikaners bedreven, open. - Dreyer's fusillering, Slachters Nek, Natal, de diamantvelden, en er bovenop nu 't verbreken van 't traktaat met de Transvaal - dat alles wordt hem, de ‘Vrijheidsmoorder’ en ‘Traktaatverbreker’, nog eens voor ogen gehouden,

en dan volgt 'n ernstige vermaning, 't onrecht ongedaan te maken. Hierdoor zal Engeland in eer hersteld worden.

Intussen had 't gevaar, dat van de kant van de Zoeloe's dreigde, zich tegen Engeland gekeerd, en 'n kreet van ontzetting slaakt 'n dichter in ‘Die Yslike Neerlaag’, bij 't vernemen van de schrikkelike ramp, de britse troepen overkomen te Isandlwana, op 22 Jan. 1879: -

Vreselike tyding,
Droefheid, gen verblyding,
  Kom uit Sululand.
Laat die klaagstem hore,
In 'n ieders ore,
  Tot die verste strand.
    Oweral,
  Langs berg en dal,
Juig die woeste Sulubende
  Nou o'er die ellende.

Twaalfhonderd lijken liggen er onbegraven, als 'n ‘aas ver gier en rawe.’ Maar, Transvaalse broeders, wacht U er voor, U te verblijden in 't ongeluk van uw vijanden, en verheft U niet, al trof zo'n ramp uw kamp nooit.

Met open ogen voor 't gevaar, dat heel 't blanke ras in Zuid-Afrika met verdelging dreigt, vervolgt de dichter: -

Had gen Anneksasie,
Mar Confederatie,
  Nou ons volk vereen;
Ons had as 'n broeder,
Kinders van één moeder,
  England hulp verleen.

Tweedracht heeft dit belet, en nu juicht de heiden. Zo mag 't echter niet blijven, dus:

Engeland!
Daar! - neem ons hand!
Ons sal dapper met jou stryde!
Met jou same lyde!

Ons maak één bepaling,
Ons vraag gen betaling,
Geef mar net ons land!
Dan kan jull' gelowe,
Met die hulp van Bowe,
Hou gen vyand stand.

Neem ons hand,
Mar geef ons land,
En herroep die Anneksasie!....
Wee dan, - Sulunasie!

Geenszins geneigd tot samenwerking, maar even vastberaden in 't terugeisen van de onafhankelikheid was 'n REPUBLIKYN, die zich in 1879 in Europa bevond. Toen hij hoorde, dat Prins Lodewijk op 'n verkenningstocht door Zoeloes was overvallen en gedood, wijdde hij aan hem de eerste strofe van z'n gedichtje: ‘Die Dood van Prins Napoleon, en die veilige Terugkoms van syn heldhaftige Wapenbroeders.’ Maar, valt hij zich zelf in de rede, waarom zou ik wenen om Napoleon? Allen, die hem vergezelden, zijn toch veilig in 't kamp teruggekeerd! En bitter en vlijmend is z'n spot over deze moedigen:

Die Brit is bo, in alles bo!
In Afrika moet elk dit glo.
In hardloop is die Brit oek bo!
Dit sal nou Afrika wel glo.
Want veilig is die Britse held,
Wat spat geset het uit die veld;
Syn gas, syn wapenbroer, die bly
Daar agter om syn dood te kry.

Ja, selfs Napoleons kan nie, soos dit lyk,
So hardloop soos Luitnants van Englands ryk;
Of so gepas en so betyds lat stryk,
Om hulp te haal en aans weer te kom kyk.

Met 't 'Magtig Ryk, (wat nooit ver Sulus hoef te wyk?') had hy reeds 'n loopje genomen in 'An Jan Boel, Wat die Brief in die *Eastern Star* geskrywe het', waarin hij met kalme overtuiging verzekerde: 'Ons land die is ons eije! Gen dwingeland, gen nixnuts, niet Jan Boel, en gen Leunsriem [met 'n verdraaiing van de gewone scheldnaam voor de Engelsen: Lunsriem] sal dit krye! Hoe hy ook poche, schreeuwe en tiere,

Ons staan ver ons land, soos die eikeboom self,
Hier onder ons heldere hemelgewelf.
   Ons voet staat op ons vaders strand,
   Ons Afrikaanse Vaderland.

En toen hij 't verslag las van de vergadering in Maart 1879 te Kleinfontein bij Pretoria, waar duizenden Transvalers 'n maand lang bijeen bleven om Sir Bartle Frere te kunnen spreken, en te overtuigen van de onwrikbaarheid van hun voornemen tot verzet tegen brits bestuur, schreef hij twee gedichtjes: 'As dit so moet kom', en 'P.J. Joubert op Kleinfontein', naar aanleiding van Joubert's woorden: 'Maar ik zie op eene Hoogere Hand boven ons, en indien Engeland zoo sterk was, dat het mij tot stof kon vermorzelen, dan zou ik, met Hare hulp, liever vermorzeld worden dan mijne vrijheid op te geven.' Nog eens gaf hij in 'Ons wil weer vry' uiting aan de vastberadenheid van de Transvalers:

Dit is op Kleinfontein geblyk,
Dat Vryheids gees nie gou beswyk.
Trou is ons nog an onse Staat,
Dit sal die dwingland weinig baat,

Dat hy so slim het o'erleg;
Hier uit ons land moet hy tog weg.
  Ons wil weer vry,
  Daar bly ons by;
  En an ons sy
  Sal Reg self stry.

We vragen alleen wat ons toebehoort, ons land, door onze vaders bewoonbaar gemaakt: -

Dis heilig grond, deur vaders bloed,
Deur trane, die uit vol gemoed
Ons moeders hier ééns het gestort;
Wat nou oek dan van ons al wort,
Ons word ons ouders nooit ontrou;
Ons sal die Republiek behou.
- - - - - - - - -
‘Vermorsel’ ons dan as jul wil;
Jul het die mag. Die dode is stil.
Maak van ons land een woesterny,
So het jul Natal oek gekry;
Mar merk en let tog op Syn spraak,
Gedenk an Isandhlwanas wraak.

De oorlog tegen de Zoeloes was intussen geëindigd met de gevangenneming van Ketsjwayo. Even er voor had A.F.R. in ‘Champagne Bottel’ gespot met de Engelsen, die zich zelf zo dapper vonden, maar telkens door de Zoeloes werden overwonnen, terwijl de Boeren onder Pretorius Dingaan vroeger grondig hadden verslagen. Hij was dus van mening, dat

Die leunsriem, waar hy loop of ga,
Is drabok ver Suid Afrika.

Veel meer bijtend is de spot in 'n parodie op ‘Rule Britannia’, 'n ongenoemde in de pen gegeven door de annexatie. De engelse tekst luidt:

When Britain first, at Heav'n's command,
Arose from out the azure main,
This was the charter of the land,
And guardian angels sang this strain:
Rule, Brittania! rule the waves;
Britons never will be slaves.

2.

The nations not so blest as thee,
Must in their turn to tyrants fall;
While thou shalt flourish great and free,
The dread and envy of them all.

3.

Still more majestic shalt thou rise,
More dreadful from each foreign stroke;
As the loud blast, that tears the skies,
Serves but to root thy native oak.

4.

Thee haughty tyrants ne'er shall tame;
All their attempts to bend thee down
Will but arouse thy gen'rous flame,
To work *their* woe, and *thy* renown.

5.

To thee belongs the rural reign,
Thy cities shall with commerce shine;
All thine shall be the subject main,
And ev'ry shore it circles, *thine*.

6.

The muses, still with freedom found,
Shall to thy happy coast repair;
Blest Isle! with matchless beauty crown'd,
And manly hearts to guard the fair.

De parodie, geschreven door 'n persoon, die aan den lijve gevoeld had wat de konsekwentie van 't bevel: ‘Rule

Britannia!’ is voor anderen dan Britten, heet ‘Engelse Volkslied’: -

Vors Pluto seg ver Engeland:
‘Toe, loer nou o'er die blauwe see;
Transvaal die geef ik in jou hand.’
Toen sing die Goudvelds skuim ook mee:
‘Kom Britanje, jy beskaaf,
Maak die nasies tot jou slaaf.’

2.

Die volke nie so knap as jy,
Moet beurt by beurt jou wette lees,
As jy sal bloeie groot en vry,
Dan sal die boere beef van vrees.

3.

Dan kan jy met meer majesteit,
Die domme boer vertrap in d' sand,
Met staatsmanskuns, regtvêrdigheid,
Kom jy dan en beskaaf die land.

4.

Jou dwinglandy sal gou verneer
Die wat hulle land [hull'] eige noem,
En die wat weiger jou te eer,
Verwoes hul self en werk jou roem.

5.

Om te regeer het jy die reg,
Jou stede sal deur handel blink,
En elk moet doen wat jy hul seg,
Die nasies ver jou nedersink.

6.

En Moses, maskie deur bedrog,
Sal kom na jou gelukkig strand;
O mistig eiland, jy het nog
Veul knappe rakkers by die hand.

Geheel in de geest van de parodie zijn alle lievigheid en mooiigheid verdwenen: niet 'guardian angels', maar 'vors Pluto' en die 'Goudvelds skuim' zijn aan 't woord, en hun opdracht is in overeenstemming met hun karakter. 't Lelike, in de oorspronkelike tekst aan anderen toegeschreven, wordt hier door de verongelijkte aan Engeland zelf te laste gelegd in verzen twee en vier. 't Telkens terugkerende refrein en vers drie slaan meer bepaald op zuidafrikaanse toestanden en de beweringen, waarmee van engelse zijde getracht werd de annexatie goed te praten; de beeldspraak in 't derde vers gaat verloren, 't geheel wordt echter puntiger. Minder goed geslaagd is vers vijf, maar in 't zesde volgt de kostelike vervanging van 'muses' door Moses, die aan grappigheid wint, doordat deze woorden Pluto in de mond zijn gelegd.

In dezelfde tijd nam iemand, die zich KAREL tekende, gretig de gelegenheid waar, 'n gedichtje uit *Punch*, 'The Jingo-Englishman', te vertalen als 'Die Windmaker Engelsman'. Blufferij, geveinsdheid, heerszucht, eigenbaat en onverzadigbare landhonger worden hem daarin verweten; zo luidt 't tweede koeplet:

Syn vlag die waai o'er ider sé
   En heers oek o'er die branders,
En as jy vra 'Wie is hier baas?'
   Sê hy 'Ek en niemand anders.'
'D'is onse sé', sê al syn tars,
   'Ons vlag waai heen en weer,
En lat die volk mar goed passop
   Wat hierteun objekteer.'
Wie syn vlag is dit, raai as jy kan?
D'is die vlag van die windmaker Engelsman.

Eindelik, in December 1880, vonden de Transvalers, dat ze niet langer in lijdelik verzet konden berusten, en gingen

tot daden over. Op Dingaansdag werd de vlag van de Republiek gehesen, en vier dagen later had 't gevecht te Bronkorsspruit plaats, gevolgd door 'n reeks overwinningen van de Transvalers. Deze alle werden door OOM JAN bezongen. Schamper begint hij in 'Die Slag bij Bronkers Spruit': -

Geen volk op aard - *in eige oog* -
So dapper as die Brit;
Dis daarom - seg hy - dat hy ook
So menig land besit.

Regverdigheid is steeds syn leus,
Geen brawer man op aard;
Hy is in *syn* geskiedenisboek
Ver heldendeugd vermaard.

Ver *onreg* het hy nooit gestry,
Daar is nie van te praat;
En kryg hy ooit die nederlaag,
Dan was dit met *verraad*.

In versterkte forten is de Brit heel wat mans, maar op 't vlakke veld 'stuif syn mag uiteen soos kaf': -

Dit het ons weer op nuw gesien,
Denk maar aan Bronkersspruit,
Daar het 'n handvol 'lafaard Boers'
Syn overmoed gestuit.

Nu begint 't verhaal:

Dingaansdag was verbygegaan,
Die vryheidsvlag geplant,
Die Republiek in eer hersteld,
En vreugd vervuld die land.

Vlug schrijdt de handeling voort: 't eerste bloed vloeit, 'n strijdmacht rukt op uit Lijdenburg, onder Anstruther, en gemoedelik vertelt OOM JAN:

Kaptein Joubert ontvang 'n brief,
   Dat hy die mag moet keer;
En as hul dit nie goedskiks wil,
   Dan moet hy hul dit leer.

Dit gebeurt, en 'n gevecht volgt met 'n overwinning voor de Boeren. Laat de telegraaf vrij allerlei laster over de Boeren verspreiden, de Engelsen zelf zullen die weerspreken, want, Engelsman! luister maar naar de lof, de Boeren toegezwaaid door Anstruther om hun dapperheid, en door de engelse gewonden voor de trouwe verpleging, hun ten deel gevallen. Meld aan Frere en Shepstone, dat hun onzalige politiek de schuld draagt van 't gestorte bloed; de engelse soldaat treft geen blaam, en 't engelse volk heeft lang genoeg niets dan leugens gehoord. 't Is laster, wanneer de Transvaler voor rebel gescholden wordt: -

'n Vryheidsman is geen rebel,
   Die ver syn land en goed
Stort in 'n ongelyke kans
   Syn laaste druppel bloed.

't Best geslaagd is 't levendig verhaal van de strijd, beginnend met 't hijsen van de vlag, tot de afloop van 't gevecht. De balladetoon is hier goed getroffen, met z'n eenvoud en vlugge handeling; alleen de langademige toespraak aan de manschappen door Joubert, die zelfs de Maccabeeën er bij te pas brengt, verstoort 't evenwicht.

Ook in ‘Die Slag van Lange Nek’ valt OOM JAN de lasteraars van de Boeren aan:

Bloos nou, als jul nog skaamte het!
   Bloos, vuige lasteraars, bloos!
Praat nou van moord en van verraad,
   Of swyg tog ver altoos.

Hij daagt hen uit, weer verzachtende omstandigheden voor 't eigen falen te zoeken en de Boeren te bezwadderen om sympathie te winnen. De waarheid zal toch zegepralen, te meer, daar *daden* weer spreken. Dan verhaalt OOM JAN van de slag: Met bluffende woorden, vol minachting voor de 'rebels', spoort de engelse aanvoerder z'n mannen aan, de Nek te gaan bezetten:

'Hoerêh! Hoerêh! die *coward Boers*,
Die sal dit morre weet!
Hul sal die slag van Lange Nek
So spoedig nie vergeet!'

As grootpraat ooit 'n slag kan wen,
Dan was dit seker daar, -
Maar seg èn doen loop hemelsbreed
Seer dikwils uit makaar.

'n Scherpe tegenstelling vormt 't 'Boerela'er': -

Intusse's in die Boerekamp
Die krygsraad oek byeen,
'n Kalme erns besiel hul daar,
Geen vloek, geen spot, o neen!
- - - - - - - - -
Seg Piet Joubert: 'Ons mag is klein,
Vier passe moet beskerm;
En seker win die vyand dit,
As God sig nie ontferm.'

Hij spreekt de Boeren moed in, en ieder neemt z'n plaats in om de vijand af te wachten. Nu volgt 'n beschrijving van de slag zelf, die ook van dit gedicht 't beste deel uitmaakt, niet zozeer door de voorstelling van 't rumoer en de verwarring, als doordat de schrijver 't verloop van 't gevecht zeer aanschouwelik weergeeft: de artillerie-aanval op de Boeren, die liggen te wachten achter hun schansen;

de stormloop door britse ruiters, die plotseling weggemaaid worden door 'n salvo uit de Boeregeweren:

Soos in die herfs die blare val,
   En wegwaai voor die wind,
Val ruim twee honderd Britte daar.

Dan heeft de laatste aanval met gevelde bajonet plaats, die ook wordt afgeslagen. De vijand trekt zich terug; nog groter zal de overwinning zijn, indien de Boeren de Engelsen achtervolgen, maar er wordt eerst gelegenheid gegeven tot 't weghalen van de gewonden, en zo kunnen geen verdere voordelen behaald worden. De dichter juicht, gunt Rome, Engeland en Frankrijk hun trots op hun helden, en:

Ons wys bedaard op Piet Joubert,
   Wat met 'n kleine mag
Die Britse leger het verslaan,
   In Lange Nek syn slag.

Roem, Sparta, jou drie duisend man,
   Wat in Thermopylé
Tien duisend Perse het gestuit -
   Hul lewe het gegé.
- - - - - - - - -
Ons roem die *Tagtig Boere* daar,
   Met Greyling steeds vooraan.
Wat teun die *Duisend Britte* pal,
   Op Lang Nek het gestaan.
- - - - - - - - -
Roem, Afrika, jou Helde nou!
   Ons skaam ons nou nie meer!
Die Brit sal ons voortaan moet vrees,
   Lang Nek het hom geleer.

Met 'n aansporing, gericht tot de Waarheid, om deze heldedaad wereldkundig te maken en de laster de kop in te drukken, eindigt 't gedicht.

Ook hierin ontsieren stoplappen af en toe de beste gedeelten, en vindt men weinig zeggende herhalingen van verdienstelike verzen, 'n breedsprakigheid, waardoor gehele koepletten kunnen worden weggelaten, zonder dat de gedachtegang er door verbroken wordt.

'n Engels blad, *The Lantern*, had 'n spotprent gepubliceerd, die 'n leeuw vertoonde met 'n Boer in de bek, terwijl op de grond 't woord ‘rebellie’ stond te lezen. Hierop antwoordde A. H[erholdt] in ‘'n Spotter Bespot’, met 'n voorstelling van de slag te Lange Nek in beeldspraak: 'n leeuw rent woedend de berg op, en als de Boeren beginnen storm te lopen, opent hij z'n muil om ze te verslinden, maar de tanden worden hem uitgerukt. Dit tweede sukses van de Transvalers, ten spijt van hun klein aantal en gebrekkige toerusting, kon niet nalaten 'n diepe indruk te maken, en Du Toit liet 'n waarschuwende stem horen, tot staken van de strijd, in ‘Dit is Gods Vinger’: De Brit meende, dat Europa zich niet om de Transvaal zou bekreunen, maar iedere staat roept schande over de inlijving. En nog meer: -

Transvaal het weinig geld;
Geen dokters in die veld.
Mar dokters om hul te genees
En geld ver weduwes en wees
Stroom aan van alle kant!
Voorwaar, hier is Gods hand!

‘Van grof geskut ontbloot;
Geen vuurpyl en geen skroot;
Hoe sal die ruwe Boere veg?
Ons skiet hul net nou almal weg.’
En tog, daar vlug die Brit;
Dit is Gods vinger dit!

Bommen en vuurpijlen schaden de Boeren niet, maar ieder schot van 'n Boer kost 'n Brit 't leven. God zelf strijdt voor hen. Brit! Staak 't vechten en erken Gods hand.

Maar 't duurde nog enige tijd, voordat de vrede gesloten werd, en in 'n ‘Smeekstem ver Transvaal’ richtte OOM JAN tot de kaapse Afrikaners 'n ernstig verzoek om steun, tot leniging van de nood, waarin de Transvalers verkeerden, en ‘An Oom Piet Joubert’ nog eens 'n klacht over de leugenberichten, waarmee men in de Kaapkolonie werd overstelpt. Maar kort er op kwam de tijding van de overwinning te Ingogo, en OOM JAN bezong die in ‘Die Slag bij Schuinshoogte’. Nu liet hij geen spot- of juichtoon horen, maar oprechte dank aan de Heer, aan wie de eer van de overwinning werd gegeven: -

> Daar is een Oog wat alles merk,
>   Op alle dade let;
> En duur dit kort of duur dit lank,
> Verdrukkers pale set.
> - - - - - - - - -
> Schuinshoogte het dit weer getoon,

en nu volgt 'n relaas van 't gebeurde: -

> ‘Natal die sou onsydig blyf’,
>   So skryf die Magistraat;
> En daarom het die Boeremag
>   Die sterkte daar verlaat.

De Engelsen bezetten daarop de verlaten stelling, en van onzijdigheid wordt geen woord meer vernomen,

> Integendeel, toen Piet Joubert
>   Daartegen protesteer,
> Toen was ‘die order weer herroep’,
>   Deur wie, hy 's nou nie meer.

In de buurt heeft 't gevecht plaats, onder 'n schrikkelike onweersbui. De Boeren winnen; aan God zij de eer, want tot driemaal toe is met Zijn hulp de zege behaald.

Het laatste vers bevatte 'n voorspelling, die drie weken later vervuld werd door de slag van Majuba, waardoor OOM JAN de aandacht kon vragen voor z'n lied op de ‘Slag van Magubaberg’: -

Waar regte Afrikaners woon,
   Van Kaap tot in Transvaal,
Vraag hul weer om 'n hartlik lied
   In d' Afrikaanse taal.

Welaan dan, open hart en oor,
   Wyd andag an myn lied;
En hoor wat op Magubaberg
   Nog onlangs is geskied.

Hoe met Gods hulp en heldenmoed,
   'n Handvol dappre mans,
Die keurblom van Britanje's trots
   Verjaag het van die krans.

't Is nacht, en iedereen in 't Boerekamp rust reeds, slechts Piet Joubert waakt nog. Hij weet niet, waarom er geen tijding komt uit de Kaapkolonie van sympathiserende vrienden; 'n brief van Colley wekt de hoop, dat hij de vijandelikheden voorlopig staken zal, en al schijnen er moeilikheden met de Kaffers te dreigen, toch zijn er aan de andere kant tekenen, dat Engeland naar vrede neigt. Hoe verlangt hijzelf er naar!

Maar ons, wat kan ons anders doen?
   Ons stry ver heilig reg -
Verbonde deur 'n dure eed -
   Daar is geen andre weg.

Nog eens richt hij 'n schrijven aan Colley om vrede. Intussen sluipen de Engelsen in 't nachtelik duister Majubaberg op:

Die dag breek aan, nou kan hul sien -
   Daar leg die Boerekamp,
In diepe stilte, en onbewus
   Van naderende ramp.

Ze verheugen zich al in de overwinning en de opmars naar Pretoria, en in overmoed menen ze: -

‘Wat domme boers tog, om so'n berg
   So onbeset te laat!’
So spot en skerts hul, onbedag,
   Vol dolheid uitgelaat.

   ‘Dis Sondag, en vandag vervas,
Sal nooit geen boer dit waag
   Met ons te veg, al word hul ook
Door ons daartoe gedaag.

Vandag as hulle psalme-sing
   Kan ons ons mooi versterk,
Dan fluks 'n paar kanonne op.
   Dis nou van dag *ons* werk!’

Door 't ganse land bidt men voor de bevrijding van Transvaal, en ook in 'n kerk op engels gebied: -

‘Neig Gy die hart van ons Vorstin,
   En van haar raadslien, Heer!
Gepleegde onreg te herstel,
   Uw grote Naam ter eer.
Laat *mag* nie segepraal oer *reg*’ -
- - - - - - - - -
En in die stille Boerekamp,
   Breek ook die Sondag sag;
Maar bloedrood in die ooster kim
   Waai reeds die oorlogsvlag.

Nog nauwliks is die stille sug
   Geslaak tot God die Heer,
Of ‘Oorlog!’ klink dit, ‘Oorlog spoed!
   Saal op, gryp jul geweer!’

Nu volgt weer een van OOM JAN's levendige en aanschouwelike beschrijvingen. Vierhonderd mannen jagen voort in vliegende galop,

Kom an die voet, styg af, klim op,
   Van krans tot krans vooruit;
Geen kogelbui uit Britse roers
   Was magtig om te stuit.

Eer hul dit weet is hul omhoog,
   Geen vyands kogel raak -
God self Hy stry, dit is *Syn* dag,
   Hy neem gedugte wraak.

In vyands rang waar 's Heren skrik,
   Hul staat verlam of vlug;
Die Boerekogels vel hul neer,
   Van voor en in die rug.

Hul spring die hoge kranse af
   Vermink, verpletter, dood -
En meer nog kom deur vlugte om
   As deur die Boere lood.

Daar leg die blom van Englands mag,
   Met menig offisier;
Ja, self hul knappe generaal
   Die vind syn dood oek hier.
- - - - - - - - -
Geen juigkreet van die boerekant
   Nee, hul ontbloot hul hoof
Toen hul die lyk van Colley siet.
- - - - - - - - -
Eén dooie, vyf gewonde het
   Dit met hul bloed betaal,
As prys ver die gehate juk,
   As losgeld ver Transvaal.

De zon zinkt in 't westen, en de Boeremacht staat rondom Joubert, die z'n manschappen uitnodigt te knielen en aan God alleen de eer te brengen.

Toen in Augustus van 'tzelfde jaar de Transvaal z'n vrijheid terugkreeg met 't sluiten van de vrede, waarom OOM JAN gesmeekt had, bezong hij die in z'n plechtig ‘Vredelied’, dat begint: -

Vrede! vrede in Transvaal!
Kniel neer.
Loof en dank tienduisendmaal
Die Heer!
Roem en prys Syn grote Naam,
Man en vrouw en kind te saam;
Spreek met eerbied en ontsag
Van Syn wondre dag an dag.

Ja, Syn arm het heil gebrag,
Seer groot,
Op ons bede, an ons geslag
In nood.
Britse hoogmoed is gestuit,
En die vrede is gesluit.
God het Syn regverdigheid
Glansryk weer ten toon gespreid.

Hys die vryheidsvlag ten top!
En buig.
Hef verblyd die harte op,
En juig!
Wapper over stad en veld,
Dierb're vlag in eer hersteld!
Toon uw kleur op berg, in dal,
In Transvaal, ja overal.

Zing 'n lied ter eer van de Republiek, en laat de vreugdeschoten losbranden. Vermeld de roem van de helden, maar vergeet de gesneuvelden en de wezen niet.

Er volgde 'n reeks vrijheids- en volksliederen, die haast alle de voornaamste feiten uit de jaren van de inlijving in herinnering brengen. Bekend is 't 'Transvaalse Volkslied' van DU TOIT, dat als nationaal lied in vele opzichten de voorkeur had kunnen verdienen boven 'Kent gij dat Volk' van Catharina van Rees. 't Werd gedicht naar aanleiding van 'n prijsvraag, door *Die Patriot* uitgeschreven kort na de vrijheidsoorlog: -

Die Vierkleur van ons dierbaar land,
Die waai weer o'er Tranvaal,
En wee die Godvergeten hand,
Wat dit weer neer wil haal!

Waai hoog nou in ons heldre lug.
Transvaalse Vryheidsvlag!
Ons vyande is weg gevlug;
Nou blink 'n blyer dag.

Met list werd de vlag neergehaald, en met 't voorspiegelen van voordelen wilde men de Transvalers paaien; dezen vroegen vier jaar lang om hun onafhankelikheid, en grepen eindelik naar 't geweer en wierpen 't juk af. 'Waai hoog nou o'er ons dierbaar land, Waai, Vierkleur van Transvaal!' 'n Redaktie van dit gedicht met vijfregelige koepletten, waardoor 't geheel slechts verwaterd is, was beter in de pen gebleven.

OOM JAN verheugde zich nog eens over de afloop van de strijd in z'n 'Transvaalse Volkslied', met de aanhef: 'Transvaal is vry! Geen dwinglandy kan ons tot slawe maak', en J.V. liet in 'Die Vryheidskryg' er op volgen: -

En word ons regte weer bedreig,
Dan zal uit hulle grafte styg
Die helde van die Vryheids kryg;
Hul roepstem sal ons land deurskal:

‘Die wat getrou an Vryheid val
Die leef in eeuw'ge glorie al:
   Ons het gestry -
   Reg an ons sy -
   Die stryd 's verby,
   Ons land is vry.’

Het ‘Transvaalse Volkslied’ van J.R. is 'n danklied, ook met 'n overzicht van de geschiedenis. Zo heet 't o.m. er in: -

So bloei ons land en volk en kerk,
   Mar ongemerk
Sluip hier weldra weer in ons Staat
   Die Brits verraad.
Toen ons dit eindelik reg gewaar,
Toen waai die Britse vlag reeds daar.

Toen roep elkeen: Verraad! Verraad!
   Mar 't was te laat.
Ons Republiek, wat veel beloof,
   Was ons ontroof.
Ons hart was vol, ja kon beswyk....
Ons land ten prooi van 't Britse ryk!....

In ‘Di Held van Langenek, Ingogo en Majuba’ prees J.H.O. Generaal Piet Joubert als de leider van 't lijdelik verzet tegen de inlijving en als aanvoerder in de strijd, terwijl R.H.L.W. z'n vreugde uitte over de overwinning in z'n opgewekt en vloeiend ‘Transvaalse Volkslied’:

Kom juig nou Transvalers,
   Want vry is ons weer.
Met d' land onser vaders,
   Di Heer sy di eer.

Koor.

Laat wapper di vierkleur,
   Rig op! di banier;
Wees vrolik en dankbaar.
   Ver ei'e bestier.

Zeer hard hebben onze voorouders gestreden tegen barbaren om Transvaal te verkrijgen, en

Gedink ons an *Weenen*,
   An Pieter Retief;
Dan voel ons van binne,
   Ons land *het* ons lief.

In deze strijd ging 't niet om naam of eer, maar enkel om de vrijheid van dat dierbaar land;

Ons ken oek gen ander,
   Dan slegs ons Transvaal
En wi sal ons vierkleur
   Van bowe afhaal?

Hoeré! ver Oom Paul,
   Hoeré! ver Oom Piet,
Hoeré! ver Pretorius,
   So klink nou ons lied.

Ook 'n VRYSTAATSE DIGTER jubelde z'n vreugde uit in 'n welluidend danklied, waarvan de strofenbouw verdienstelik is. Het is getiteld ‘Vrede Lied’, en begint:

Di vrede beslote! juig dankbare skaar,
Van Holland gesprote, kom luister daar naar,
   Kom lat ons hom danke.
   Met jublende klanke,
En pryse di wyse beleid;
   Klink in di verskiet,
   Di toon van ons lied,
Tot ver in Afrika's velde;
   Laat hore di luit,
   Di oorlog is uit,
O laat ons dit heerlik vermelde.

Natuurlik was niet iedereen in Zuid-Afrika even verheugd over de afloop, en OOM JAN moest 'n vermaning richten ‘An Jingoes’, en hun aanraden: -

Blyf nou maar stil
En sluk die pil,
Jul het gen wil.
Lank was ons Klaas,
En jul was baas;
Hou op met raas!
Die hier wil woon
Moet ons nie hoon,
Maar eerbied toon.

'n Jaar of drie later schreef zekere KLEIN JAN 'n scherpe aanval op ‘Di Engelsman’, waarin z'n daden in Zuid-Afrika weer werden herdacht. Telkens wordt 'n daad of lelike eigenschap er in gekenschetst in de vorm van 'n vraag, waarop 't antwoord dan luidt: Jan Boel, op de volgende wijze:

Wi het di Spitskop afgetre'
Van bo' af, en ni meer gege
As één spring? Dis mar almele':

Jan Boel.

Enige van de genoemde eigenschappen, als leugenachtigheid en liefde voor sterke drank, zijn zeker niet uitsluitend engels.

Boer, Brit en barbaar zijn gedurende de vorige eeuw haast onafgebroken met elkaar in oorlog gewikkeld geweest; zo kwam ook spoedig na de Transvaalse vrijheidsoorlog de strijd tegen Mapoch. Bij de afloop ervan dichtte OOM JAN 'n ‘Feeslied’: Transvaal viert feest, want Njabel en Mampoer zullen de Boeren niet meer tergen van uit 'n ongenaakbaar nest. De Jingoes komen weer aanzetten met beschuldigingen van slavernij, maar die zijn hun slechts ontlokt door woede en spijt. De schrijver huldigt Joubert en z'n burgers, en eindigt met twee zangerige koepletten, waarin dank aan God wordt gebracht: -

Dog laat Hem danke
Met jublende klanke,
En lowe Syn Heilige Naam,
Di weer op ons bede
Geef segen en vrede,
En ni ons geloof het beskaam.

Kom, manne en vrouwe,
Kom, jonge en ouwe,
Kom, kinders, dank same di Heer,
Di ons wou behoede,
Hoe vyande woede;
Aan Hem sy alleen di eer.

Ook langs de westelike grens van de Transvaal dreigde er strijd. Daar waren in 1882 door blanken de twee kleine republieken Gosen en Stellaland gesticht in 't gebied van Montsioa en Mankoroane, die door Moshette en Massouw waren overwonnen met behulp van deze blanken, onder wie zich veel Transvalers bevonden. Bij de Konventie van Londen, 1884, werden de republiekjes tussen Engeland en de Transvaal gedeeld. 't Engelse gedeelte stond direkt onder rijksbeheer, en de Eerw. John Mackenzie werd aangesteld als kommissaris ervan, met de opdracht, 't brits gezag daar te vestigen en 'n schikking te treffen tussen blanken en zwarten ten opzichte van de grond. Mackenzie had in deze streek goed werk gedaan als zendeling, maar hij was geen staatsman, en door z'n vooroordeel in de hele Betsjoeanaland-aangelegenheid en sterk wantrouwen tegen de Transvalers, te meer ongeschikt voor deze taak. Toch moest hij nu juist 't bestuur aanvaarden over Boeren, die bovendien overtuigd waren van 't onpraktiese van z'n politiek ten opzichte van de inboorlingen. Reeds in Julie zag zelf Sir Hercules Robinson in, dat de aanstel-

ling 'n misslag was, en riep Mackenzie terug. Deze geschiedenis ontlokte aan PETRUS 't liedje: 'An di Adres van John Mackensie', dat met z'n vloeiende verzen, luchtige spot, rake tekening van onderdelen, en beknopte samenvatting van 't hele geval wel 't beste hekeldichtje van dit tijdvak is: -

John Mackensie
Moe ni grens ni,
Ja jou tyd was kort.
Jy het ni kan toon ni,
Wat daar in jou woon ni! -
Sonder seremoni
Moes jy so maar vort!

John Mackensie
Moe ni grens ni,
Jy moes gou lat vat.
Ach, di swarte brawe
Moet nou goud gaan grawe
Als di '*Boers*' hul slawe, -
En jy in di pad!

John Mackensie
Moe ni grens ni,
Word ni stapel gek.
Van jou fraaie drome
Is daar niks gekome,
Hulle bly mar drome -
En jy moet laat trek!

John Mackensie
Moe ni grens ni,
Ons het medely.
Jy het ni gebrom ni,
Om so ver te kom ni.
Wi was ni verstom ni -
En nou moet jy gly!

John Mackensie
Moe ni grens ni,
Ons doet niks as sug.
Wi kon dit voorspelle,
Dat hul jou sou kwelle
Tot jy heen moes snelle,
Bondel op di rug!

John Mackensie
Moe ni grens ni,
Hou jou by jou lees.
Want dit hou geen steek ni,
Om di wet te preek ni,
Als jy self dit breek ni,
Jy is daar gewees!!

't Optreden van Mackenzie had indirekt 'n aanval van Montsioa op de blanken in Gosen veroorzaakt. De verwikkelingen, hierdoor ontstaan, leidden tot de oprichting van de Imperiale Ligue en de zending van de beruchte Warrenekspeditie, waardoor 't land bijna in 'n tweede Transvaalse oorlog werd gedompeld, gelukkig nog verhinderd door 't ingrijpen van President Kruger. Overal in Zuid-Afrika was heftige verontwaardiging ontstaan over dit optrekken van 6000 Britten tegen 350 kolonisten, en BOETIE schreef 'n ‘Krygszang ver di tweede Transvaalse Oorlog’, waarin hij aan leden van de Ligue verweet, dat ze uit schraapzucht op 'n oorlog aanstuurden. Door hun agiteren hadden ze immers invloed geoefend op de rijksregering en zo 't zenden van de Warren-ekspeditie veroorzaakt. Dat 't motief voor hun optreden in verband met de hele Betsjoeanaland-zaak niet zozeer bevordering van rijksbelangen was als bezorgdheid, dat de handelsweg naar 't noorden zou worden afgesneden en zij zelf dus schade lijden, werd nog eens

herhaald in twee ‘Kaapse Jingoe Rympies’, aan een van de agitators zelf in de mond gelegd. 't Eerste begint:

Di waarde ou Groot-Brittanje
Is die kat ver di warme kastanje,
   En ek speel di aap
   En sit veilig an Kaap,
Wil jul sê dis oneerlik, dan kan julle.

Van zeer weinig belang zijn over 't geheel de gedichten, of juister rijmpjes, naar aanleiding van de binnenlandse politiek. In een wordt er gemopperd over de vele belastingen; ‘Di arme Boer’ is 'n jeremiade naar aanleiding van de sprinkhanen, droogte, ‘brandziekte’, roest, de schaarste van geld en duurte van koffie; NEEF PIET schrijft in ‘Di Standard Bank’ de algemene malaise toe aan dat lichaam, en 'n BOER UIT HEILBRON vindt, dat de Vrijstaat te arm is om nu reeds spoorwegen aan te leggen. 'n ‘Bondslied’ van 'n BOER UIT STEYNSBURG vertelt van de bloei, 't doel en 't nut van de Afrikaner Bond, en 'n tweede van H.V.N. prijst die vereniging, die de Boer in z'n ereplaats in Zuid-Afrika herstelt, en 'n dam opwerpt tegen de vloed van 't Engels. Verder noemt 't nog eens, in 1884 dus, 'n Verenigd Zuid-Afrika als 't ideaal, en wel van de Bond.

Aan 'n gebeurtenis, die 't rijk betrof, had 'n puntig spotliedje in deze tijd z'n ontstaan te danken. In 1884 kwam namelik de Imperiale Federatie Ligue tot stand, die tot doel had, de rijksbanden nauwer toe te halen. Een van de bepalingen luidde: Het lidmaatschap van deze Bond staat open voor elke kolonist, zonder onderscheid van ...... kleur, en gaf 'n TOEKIJKER 'n ‘Feeslied by di Stigting van di Ryksbond’ in de pen, waarin hij aan veel opgekropte woede over engelse handelingen lucht gaf: -

Ons nuwe Bond
Is nou gegrond
Van Jingoes en van Swartjies,
Uit saam vereende hartjies.

Een mooie set!
ô Watter pret!
Swartmeide met rooi-nekke
En kinders met geel-bekke!
- - - - - - -
Kom, Hottentot!
Kom, Kafferrot!
Sing same nou Hosannas,
Met Rooijes en Korannas.

Ze worden uitgenodigd Jan Boel's glorie te zingen en Engeland te huldigen op de volgende wijze:

'Ou Engeland!
Ons hou jou hand:
Ons ken di Britse harte;
Jull' hou mos veel van swarte!

Nou is ons vry!
Gelyk daarby;
Ons hoef ni meer te werke;
Ons bou net Skool en Kerke!

Heel Afrika
Hoort ons weldra,
Van Suid tot an di Noorde,
Van Oos tot Westerboorde!'

Als Engeland's vlag over alle mensen waait, dan is 't Vrederijk op aarde gedaald. We moeten wel voorgeven, dat onze Bond tot de Kaapkolonie beperkt zal blijven, maar geloof 't niet,

'Want Britse wens
Kryg nooit syn grens: -
Heel d'aard sal ons anhegte;
En dan di maan bevegte.'

Juicht nu allen samen:

  ‘Heil Britse Vlag!
  Dis Jingo-dag!
Jan Boel dans met ou Saartji;
Tom Brown wals met ou Klaartji!

Een uitvloeisel van de strijd van de Regte Afrikaners voor de erkenning van de rechten van 't Afrikaans was hun verzet tegen de verengelsing. Telkens vormde deze 't onderwerp van gedichten. Zo werd de draak gestoken met 'n jongmens, die allerlei nieuwerwetse en onafrikaanse meningen was toegedaan, en die ze luchtte bij gelegenheid van ‘Di Piekni’, gehouden ‘By ou neef Karel in di bos’. Het gezelschap was groot, en onder meer waren er tegenwoordig

- Kaatjie, Tryntjie, Lenie oek,
  Nig Hessie en Cato,
Stefaans, en Kootjie van oom Frans,
  En Annie met haar *beau*.

Haar *beau*, ons sal mar vryer sê,
  Gaat leer ver predikant,
Ek dag toen ek die vent hoor bluf,
  Og, og, ons arme land!

So'n nagemaakte Engelsman
  Siet uit die hoogte neer;
Dis nou al so - hoe sal dit gaan,
  Is hy eers reg ‘meneer’?

Er was 'n overvloed van lekkernijen, waaraan ieder zich te goed kon doen, als hij maar trek had. Blijkbaar ontbrak die bij de predikant-in-de-dop, en

  Hy 't so veul an te merk
Oer *wyndrink*, dat dit sonde is,
  Dit seg hy styf en sterk.

Dat menigeen braaf erglik was,
Toen onse maat so lol,
En Gert uiteindlik ver hom seg:
'Toe, stop jou mond mar vol!

Dis by myn siks 'n mooie grap,
As elke apebog
Ver ouwer mense wil bestraf
En met geleerdheid spog!'

Later werden allerlei afrikaanse liedjes gezongen, maar de student en z'n vriendinnetjes gaven de voorkeur aan engelse. Toen volgden spelletjes, waarbij de hoogwijze 'beau' 't ongeluk had, z'n geklede jas - 'n zeer ongeschikt kledingstuk voor 'n picnic - te scheuren. 't Verhaal sluit met de vermaning, voor 'n picnic 't gezelschap zorgvuldig te kiezen.

Vaak moesten de kostscholen 't ontgelden, waar de meisjes slechts onpraktiese kennis opdeden, en hun liefde voor eigen taal en volk verloren. Zo begint OOM JAN in 'Die Noitjies van die Onderveld': -

Die noitjies van die onderveld
Word regte hoog waardeer,
Al het hul nie leer Engels praat
Of gen klavier geleer.

Om zulke kundigheden geven de jonkmans weinig, want 'n boer wil 'n eenvoudige en werkzame vrouw,

Wat baat die 'English History' ons,
Waar sy van mee kan praat?
Of sy voor die klavier kan sit,
Van huishou niks verstaat?

En toch zijn er ook in 'die Onderveld' meisjes, die niet in hun omgeving passen. Zo heeft Oom Piet z'n twee

dochters vier jaar lang naar 'n kostschool gestuurd, en bedorven zijn ze teruggekomen. Op alles wat hun eerst lief was, zien ze nu neer; reeds de eerste dag van hun thuiskomst schelden ze *Die Patriot*, met z'n ‘Hotnotstaal’, uit, tot groot verdriet van hun ouders. Spoedig blijven alle jongelieden uit de buurt weg, want ze merken, dat de meisjes hen niet goed genoeg vinden,

Hul is te lomp, te ongeleer,
  Te dom en wat nie al,
En praat net pure Afrikaans,
  Wat niggies nie beval.

Gelukkig zijn er echter genoeg andere meisjes, die in de smaak van de jongelui vallen,

Nois, wat net Afrikaans kan praat,
  Maar werk en huis kan hou;
Hul maak ver arme boere tog
  Maar net die beste vrou.

Bedorwe goedjies, slim (?) geleer,
  Met geel en rimplig vel,
En koppies wat van hoogmoed skud,
  Nee! - ons bedank jou wel!

Zulken kunnen misschien nog als goevernante dienst doen, maar vooraf zal men bepalen, wat ze de kinderen onderwijzen moeten:

In *Afrikaans* moet hul leer lees,
  Dan *Hollans*, - Engels ook?
Wel ja, as hul maar nederig blyf,
  Sal ons daar nie om spook.

OOM JAN zei in dit stuk, dat er voor meisjes, die naar huis terugkeerden herdoopt als Lizzie, Frances, Mary, Kate, enz., weinig hoop was. Nu antwoordden enigen, die zich

LIZZIE, FRANCES, MARY, BOLANDSE NOOINTJIES ondertekenden, in ‘An Oom Jan wat Versies maak’ en kwamen er tegen op, dat alle meisjes, die op kostschool waren geweest, ontaard zouden zijn. Ook vonden ze z'n aanval op de ponniehaardracht, die hij ‘gordyntjiekop’ had genoemd, overdreven. Op z'n vraag antwoordden ze in 'n tweede rijmpje, dat ze hun goede opvoeding hadden genoten in 'n kostschool, niet te Wellington of in Kaapstad, maar te De Paarl. Te gelijk vertelden ze, dat ze nu geen ponnie meer droegen. Nog 'n mode van die dagen werd aangevallen in ‘Die Sleeprokke’ door R.N. Hij was van mening, dat ze 't vegen van de straten overbodig maakten, en verder hing hij 'n weinig aantrekkelik tafereel op van alles, wat door zo'n sleep soms werd meegenomen.

'n Drietal leerdichtjes behandelde ook de verengelsing. In ‘Alles is engels’ ziet 'n ongenoemde met lede ogen, hoe alles wat Engels is, zich aan de Afrikaner opdringt: -

> Engels is alles; kyk hot of kyk haar!
> Engels is alles; ek wordt somar naar!

Dan begint hij op te sommen: engels is de wijze van optreden tegenover de naburige staten, ook de rechtspraak en wetten, de samenleving, eetwaren, kleren, ‘Engelse stewels, met Engels gekraak; Engelse lekkers, na Engelse smaak’; engels zijn scholen, kerk, modes, wijn, beloften - ‘Engels is alles, so as jy hier siet; Engels is alles, so eindig mijn lied.’ VRIJSTATER weer zoekt de schuld van de verengelsing bij de Afrikaner zelf in ‘Ver Engelse Afrikaners’: -

> Engels word mode, ons sede gaat weg,
> Engels word mode, dit lyk my mar sleg.

Afrikaners hul plase op Engels bewerk,
Afrikaners gaat al na die Engelse kerk,
Afrikaners wil hulle nes Engelse hou,
Afrikaners hul huise op Engels gebou,
- - - - - - - - - -
Afrikaanse familie en Engels gesprek,
Afrikaanse prekante wat Engels inbring,

en zo gaat ook hij door met 't opnoemen van alles wat engels is of wordt.

Veel heftiger uit OOM JAN in 'Vooruitgang' z'n verontwaardiging over de algemene verengelsing; z'n toorn keert zich vooral tegen de school en de kerk: -

Engels! Engels! alles Engels! Engels wat jy siet en hoor;
In ons skole, in ons kerke, word ons moedertaal vermoor.
Ag hoe word ons volk verbaster, daartoe werk ons leraars saam,
Hollans nog in sekere skole: is bedrog, 'n blote naam!
Wie hom nie lat anglisere word geskolde en gesmaad.
Tot in Vrystaat en Transvaal al, oweral dieselfde kwaad.
'Dis *vooruitgang!*' roep die skreeuwers, 'dis *beskawing* wat nou kom!'
Die wat dit nie wil gelowe, die is *ouderwets* en *dom*.
Wie daartegen durf getuige is 'n *Patriotsrebel*,
Word verag, gevloek, gelaster, en beswadder van die hel.
Met die vader van die leugen, wat hul aanvoer, ruk hul an,
En verguis wie nie wil saam doen, oweral waar hul mar kan.
En ons volk met slaap bevange, droom van vrede, is gerus.
Word hul wakker 't duur nie lank nie, net nou is hul weer gesus.
Mooie woorde, holle klanke, vrome praatjies gen gebrek;
Die wat van gevaar durf prate, die verklaar hul stapelgek.
Die voor taal en ouwe sede in die bres spring, is 'n dwaas,
'Leer mar Engels, dit maak salig!' skree hul uit met groot geraas,
'Hollans sal van self wel kome, Afrikaans is Hotnotstaal!'

In de scholen vindt men slechts *English History*, *English Grammar*, ja zelfs in de kerken *English sermons*, en er is geen kans op verbetering:

Net so lank as Afrikaanders nie eendragtig, nedrig vraag
Dat hul taal erkend mag worde, sal hul by 'n dowe klaag.

Door al de nieuwigheden zijn de mensen niet beter geworden; integendeel, de naasteliefde is zoekgeraakt:

Koud word vrinde en betrekkings, *oom* en *neef* is nou '*meneer*';
Tante en *nig* is *Miss* of *Mrs*., alles koud nes wintersweer.

De kennis, op de engelse school opgedaan, doet de dochter haar vader, 'n boer, verachten:

Boerevrouw, *oh*, *fie!* hoe lelik! predikantsvrou, ja, dit sal
Sy tog seker nog eens worde, *boere* kan *haar* nie beval.

Maar 't gevolg is, dat ze blijft zitten. In de kerk schreeuwt de predikant en maakt veel vertoon op amerikaanse manier, en wie z'n hoofd er over schudt, wordt voor dom gescholden. Hoe weinig oprecht meegevoel is er voor de Transvalers, die pas zijn ingelijfd!

En wat Afrikaans of Hollans praat en as syn taal begeer,
Die is dwaas, 'n arme sukkel, vreeslik dom en ongeleer!
En as hy van *reg* durf prate, word eenvoudig dit geseg:
'*Jou remoer- en oproermaker*, *weet jy dan nie* MAG is REG!'

Enige tijd later richtte OOM JAN 'n verzoek 'An alle ware Afrikaners', en vroeg ze, enkel afrikaanse handelaars te ondersteunen, daar de engelse steeds geld aan de Afrikaners verdienen, maar hen bleven minachten;

Mar as ons as een enig man
   Hul winkels sou verlaat,
En by ons eige mense koop,
   Dan sou hul anders praat.

Die fout leg dus geheel by ons,
   Dat ons so word gekuld,
En dat die Jingoes ons verag
   Is puur ons eige skuld.

'n Scherper aanklacht, en meer van godsdienstige aard, is vervat in 'n leerdichtje, getiteld: ‘Vervulling van 2 Tim. 3:1-5.’ Het geeft 'n parafrase van deze pericoop, waarin alle ondeugden worden genoemd, die in de laatste tijden welig zullen tieren, en toont aan, hoe deze profetie in vervulling gaat. Zo heet 't o.a. er in:

Di eie belangsug
Win da'eliks veld,
En word haas deur elkeen
Op d' voorgrond gesteld;
Di skyn lyk godvruchtig
En deugsaam te wees,
Mar d' bron is selfsugtig,
En werke van d' vlees.
- - - - - - -
Opregtheid verminder,
Geveinsheid vermeer,
Godsvrug word verhinder,
Mar hoogmoed geleer.
Di omgang word stywer,
Di vrindskap 'n skyn,
Na guns wordt geywer,
Di spreektoon word fyn.

‘Ver Moeders’ herinnert de moeder, hoe gemakkelik de ontwikkeling van haar kind 'n verkeerde richting uit kan gaan, en vermaant haar, op de voetjes, handjes, 't tongetje en hartje van haar kind te passen:

Moeder! pas die *handjies* op,
Wat onskuldig bessies pluk,
Huisies bou van klei of sand,
Vry van kommer, sorg en druk.
Vraag tog nooit in ongeduld:
‘Waarom is dit juis myn werk?’
Denk, wat kwaad kan hull' nog doen,
Of wat nut ver land en kerk?

Zoals te verwachten, is er in de godsdienstige gedichten weinig oorspronkelikheid. Men vindt er de traditionele voorstellingen, b.v. van 't leven hier als 'n reis naar de eeuwigheid, en de hemel als 'n stad met gouden straten; evenzo zijn de beelden stereotiep: van de dood wordt gesproken als 't donkere dal, kleine fouten heten kleine vossen, Christus is manna voor de ziel en 'n rots om op te bouwen, enz. Ook in 't gewone woordgebruik sluit de taal zich nauw aan bij die van de Bijbel en de gezangen, en dit valt nog meer op door de vele, voor 't Afrikaans archaïstiese vormen, die behouden worden, b.v. *des heils*, *geseid*, *hulpe*.

Door OOM JAN is slechts één van deze gedichtjes ondertekend, en wel 'n gebed met de titel: ‘'n Sug tot die Koning van die Konings ver die Transvaalse Deputatie.’ Godsdienst en politiek ontmoeten elkaar ook in 't versje ‘Di vyfde Gebod’, dat luidt: -

Die welvaart van die vaderland
   Gaat hand in hand
Met eerbied ver die voorgeslag;
As hull' die voorgeslag onteer,
   Wat hull' perbeer,
Geen se'en is daarop te wag.
En hull' sal merke an die slot,
   Di Woord van God
Blyf ewig waar en hou syn krag.

'n Gebed wordt uitgesproken in 't mooie ‘Sondag-morre Lied’, dat begint:

   Dank, liewe Heer!
   Die nou alweer
Die skaduws laat verdwyne;
   'n Sabbatslig
   Voor ons gesig,
So liefelik laat skyne.

Laat deuse dag
Uw woord met krag
An sondaarsharte werke;
En send, o Heer!
Uw segen neer,
Om swakke te versterke.

De bede in de overige verzen slaat minder bepaald op de Zondag. Ook andere feestdagen gaven aanleiding tot 't schrijven van liederen. Zo heet een van Ds. J. Lion Cachet (NEEF JAN WAT VERSIES MAAK) 'Jezus Hemelvaart': -

Jesus is omhoog gevare,
Naar di hemel waar Hy woon,
Is omring deur Eng'leskare,
Di daar staan rondom Syn troon,
Waar hul' loflied ongestoord
Hom ter ere word gehoord.
\- - - - - - - -
En as heil'ge hemellinge
Om Syn troon in ewig lig,
Hom 'n lied ter ere singe
Met bedekte aangesig,
O! pas ons dan ni veul meer
Lof en dank, en prys en eer?
\- - - - - - - -
Ja, oek *ons* siet op na bowe,
Oek ons danklied word gehoord,
Oek ons harte wil Hem lowe,
Oek ons stem dring deur di poort,
Waardeur Hy is ingegaan,
Om in onse plaas te staan.

Hierop volgt 'n gebed en 'n vermaning tot de ziel om voortaan de volmaking na te streven, totdat ze eens naar Christus geroepen zal worden. Dit gedeelte is echter zwak, en bestaat uit 'n aaneenrijging van christelike voorstellingen, zonder 'n bepaalde leidende gedachte.

'n Even passende overpeinzing als in de eerste helft van 't voorafgaande, gaf NEEF JAN in ‘Op die Nuwe Jaar’, in welk gedicht hij, naar aanleiding van de voorbijsnellende tijd, zich bezighield met de verhouding van God tot de mens. Weer 'n ander gedichtje ‘Op di Nuwe Jaar’ van J.J., heeft tot motief: ‘Ons sal ons in di Heer verbly.’ De Heer wordt geloofd voor z'n hulp aan de voorvaders verleend, om z'n bescherming in 't afgelopen jaar, en als de redder. Dit liedje is geenszins vrij te pleiten van onnodige herhaling.

Blijdschap in Jezus is 't onderwerp van nog 'n tweetal. Het ene, ‘Di Lewe van di Gristen’, is van NEEF JAN; 't andere heet ‘Blyskap in Jesus’, en vertelt op kinderlike toon van de dagelikse strijd tegen de zonde, lauwheid in de dienst des Heren, en van vreugde, gesmaakt door Gods liefde, die de ziel schraagt. Een koepletje luidt:

Ek sal nog nou en dan weer val,
  As ek nie opwaarts siet;
Mar Jesus blyf myn enig al
  En Hy verlaat my niet.

't Zelfde vast vertrouwen spreekt uit ‘Vertrou op die Heer’, dat overgaat in 'n overdenking na 't gebed aan 't begin: -

  O Heer, al myn ellend
  En nood is U bekend.
  Gen mens wat dit verstaat,
  En hulp geef ver die kwaad;
  Né, U alleen, o Heer!
Ek leg dit an Uw voete neer!
  By U alleen is raad.

Een van NEEF JAN's omvangrijkste gedichten heet ‘'n Peinsende Gedagte oer die woord Geluk’. Hij vertelt, dat

hij zich vaak had afgevraagd, wat de bron van 't geluk kon zijn. Langzamerhand ging hem 'n licht op, en zag hij vier glanzende stromen, die te zamen 't geluk vormden. Maar nog kende hij hun oorsprong niet. Dieper drong hij door in 't raadsel, en eindelik begreep hij, dat ze voortvloeiden uit vier bronnen, geheten: Des Heren Zegen, Tevreden Lot, 'n Vergenoegd Leven en Gemeenschap met de Heer. Opmerkelik is in dit stuk, dat haast aldoor de hollandse praeterita gebruikt worden.

In 'n reeks gedichten, getiteld ‘Gesellig Onderhoud’, stelde NEEF JAN allerlei vragen, naar aanleiding van misbruiken in de kerk en van tegenstrijdigheden in 't leven van Christenen. In ‘Ontwaakt gy die slaapt’ richtte hij 'n dringende uitnodiging tot de ziel, die niet behouden was, om dadelik naar Christus te komen. Maar 't onderwerp, dat hem 't meest bezighield, was de grote betekenis van de zoendood; zo in ‘Golgotha’, ‘Die Gristens Roem’, ‘Dit is Volbrag’ en ‘Het Bloed van Jezus Christus’. In ‘Golgotha’ wordt de ziel uitgenodigd te peinzen over de betekenis van Christus' dood:

Na Golgotha, na Golgotha!
Volg, o myn siel! die pad,
Waarop Hy jou is voorgegaan,
Syn lydenspad, jou lewensbaan,
Loop uit in d' hemelstad.
- - - - - - -
Na Golgotha, na Golgotha!
Dring deur, myn siel, met krag,
Dring deur tot an die voet van d' kruis,
Die slot van d' hemels Vaderhuis,
Waar rus en vre jou wag.

In ‘Die Gristens Roem’ looft de verloste Jezus als de gever van allerlei schatten, als land, huis, goud en vrienden.

De wereldling bezit ze ook, maar zijn schatten zijn niet onvergankelik als die van de Christen. Een koeplet kan als voorbeeld dienen: -

Die edelman roem op syn huis,
   Mar ek roem nog veul meer;
'Dit is volbrag!' geef my 'n huis
   By Jezus myne Heer.
Dis waar jou huis is skoon en ruim,
   Jy het jou lus daaran,
Mar as jy sterf wie kryg dit dan,
   Wat het jy dan daarvan?
Ek het 'n huis met heller lig,
   Met hande nie gemaak,
Waar 'k ewig woon, 'n Godsgebouw,
   En deur Gods troon bewaak.

Verder wordt de lof van God er in gezongen in 'n reeks beelden, meest aan de Bijbel ontleend. Al heel weinig in overeenstemming met de verhevenheid van 't onderwerp is deze metafoor:

'Syn hart sal oek die veerbed wees, Waarop myn siele rus.'

Wat er op volgt, is stellig aantrekkeliker:

Syn aangesig is my die son,
   Die kou'e in my verdryf,
Die lig my skenk in myn gemoed,
   En vrugbaarheid my geef.

Ook 'n ongenoemde zong 'n lof- en danklied 'An di Verlosser', en in 'n overzicht van 'Die Lydensgeskiedenis' werd telkens de nadruk gelegd op 't smartelik lijden van Christus, dat echter z'n liefde niet kon blussen.

'T Beste gedichtje van NEEF JAN is wel 'Heilig Lewe', dat de Christen de dure plicht van 'n heilige wandel voor

ogen houdt. Het vormt 'n afgerond geheel, waarin 'n klimax te bespeuren valt, en luidt: -

Gristen! jy moet heilig lewe
Na di voorbeeld van jou Heer;
Want Hy wil Syn Gees jou gewe,
Om te lewe tot Syn eer.

Gristen! jy moet heilig lewe,
So as Jesus het geleef;
Want Hy wil Syn Gees jou gewe,
As jy biddend daarna streef.

Gristen! jy moet heilig lewe,
So as Christus jou gebied;
Want Hy wil Syn Gees jou gewe,
En Hy self verlaat jou niet.

Gristen! jy moet heilig lewe,
Selfs in ramp en teenspoed;
Want Hy wil Syn Geest jou gewe
Tot 'n ligstraal voor jou voet.

Gristen! jy moet heilig lewe,
Tot 'n voorbeeld en 'n lig;
Christus wil Syn Gees jou gewe,
En dit is jou dure plig.

Heilig! heilig moet jy lewe,
En steeds ver Syn koms bereid,
Hom verbeide, en steeds strewe,
Na nog meerdre heiligheid.

'n Viertal gedichtjes zijn niet oorspronkelik: ‘Di Vierde’, naar Revius, 'n ‘Nuwjaarslied’, dat begint: ‘'n Jaar is weer daarhene, Vol blydskap en verdriet’, 'n verhaal ‘Di Dr Kapers’ door NEEF JAN, terwijl ‘Berusting in God's Wil’ kennelik uit 't Hollands is, hoewel 't niet gezegd wordt. De overige godsdienstige stukjes, die meestal 'n waarschuwing

tegen ondeugden, als hoogmoed en geveinsdheid, bevatten, of 'n eentonige vermaning tot bekering, zijn 'n afzonderlike vermelding niet waard.

't Aantal stichtelike gedichten, dat enige verdienste bezit, is dus vrij gering. Toch valt 't te betreuren, dat ze geheel over 't hoofd worden gezien, want verscheidene zijn zeer geschikt om als gezangen te worden gezongen, door inhoud, stijl en vloeiende maat, b.v. 't 'Sondag-morre Lied', 'Golgotha', 'Heilig Lewe', 'Op die Nuwe Jaar' en 'An di Verlosser'. Het is waar, dat in enige onnodige herhaling of ongemotiveerde afdwaling voorkomt, maar met de nodige kritiek zou 'n goede keuze uit de koepletten kunnen worden gedaan. Zo bevat zelfs 'n zwak gedicht als 'Omhoog myn Siel' van NEEF JAN nog 'n vrij verdienstelik koeplet als 't volgende:

Omhoog myn siel! omhoog myn lof,
  Dring door, en hoger door,
Al klink di tone nog so dof,
Verhewe bo die aardse stof,
Klink dit volmaak in d' hemelhof,
  Met d' jublend Eng'le koor.

In dit verband mag niet vergeten worden de proeve van 'n berijming van de Psalmen 1, 8, 12, 23 en 46, verschenen in *Die Afrikaanse Almanak ver 1878*.

Hoofdstuk IV.
Gedichten uit Die Patriot. Vervolg.

De Regte Afrikaners hebben vroeg hun krachten beproefd aan de dichterlike vertelling. OOM JAN begon al dadelik met z'n ‘Moeilikheid om Liedjies te maak op 'n Boerplaas’, waarin hij te gelijk 'n prachtig binnenhuisje gaf. Met z'n goedmoedige humor vertelt hij, hoe de boer op 'n avond 'n gedicht wil maken, en zich al verheugt in 't vooruitzicht 't in *Die Patriot* te zullen lezen. Maar ach, nauweliks zit hij, of hij wordt lastig gevallen door 'n ‘jong’, die verlof vraagt daar uit te spannen, dan door de meid, die de hond tot bedaren brengt,

> Né, d'is onmo'entlik om te hou!
>   Wie kan dan so sit dink?
> Tok, tok... Wie is daar nou weer, vrou? -
>   ‘Kan Jan syn dop kom skink?’
>
> Og ja myn hartjie, basta pla!
>   Toe, gé hom mar syn wyn!...
> Wag, daar kom weer 'n kleintjie kla:
>   ‘Pa, Willie knyp ver myn.’

Nog een keer probeert hij 't, maar, o wee! daar komt

de treurmare, dat al 't vee uit de ‘kraal’ gelopen is, en mistroostig legt hij 't papier weg:

So gaat dit op 'n Boereplaas;
Ek moet myn lied mar sluit...

Ook in gedichten, waarin aan de fantasie groter vrijheid wordt gegeven, weerspiegelt zich 't leven in Zuid-Afrika. Zo b.v. in de ballade ‘Helena en Eduard’, waarvan de hoofdpersonen verloofden zijn, die zullen gaan trouwen, zodra Eduard van z'n aanstaande ‘tocht’ terugkeert. De avond vóór z'n vertrek brengt hij bij haar door, ‘Hull' sit nog tot die hoenders kraai’, en dan volgt 't droevige afscheid.

Die wa'ens staat al voor die deur;
Die perde graaf die grond;
Die jong sit op die bok en wag;
Die daglig skyn al rond.

En Eduard, hy ruk hom los, -
Een spring - hy 's op die wa -
Rol af die sweep - waai eenslag o'er -
En laat die perde ja.

Jarenlang hoort Lenie niets van Eduard; op 'n avond zit ze bedroefd bij 'n bron, waar 'n vreemdeling haar vindt. Hij hoort, wat de oorzaak van haar leed is, en vertelt, dat Eduard in Kafferland gevangen was, maar ontsnapte. Nu echter heeft hij gehoord, dat z'n verloofde met 'n ander getrouwd is,

‘En nou - nou swerf hy o'eral rond’...
‘Ag Heer!’ - so gil sy toen.
‘Wat is dit?’ vraag hy: ‘wat makeer?
Wat kan ek ver jou doen?’

Sy huil en seg: ‘Dis lastertaal!
   Ons liewe Heer die weet,
Ek was an Eduard getrouw,
   En sal hom nooit vergeet!’

‘Goddank!’ so roep hy angedaan,
   ‘Ek is jou Eduard!
Myn Lenie! God het ons behoed.’
   Hy druk haar an syn hart.

Langer dan deze ballade zijn de beide vertellingen van OOM JAN: ‘Hendrik en Fidelia’ en ‘Hendrik en Lettie’. De eerste leert, dat trouwe liefde beloond wordt, en verheerlikt arme eenvoud en braafheid. Fidelia, 'n lief en vlijtig meisje, de trouwe hulp van haar ouders, wordt versmaad door de jonge mannen, omdat zij niets bezit. Slechts Neef Hendrik van Oom Piet komt haar trouw bezoeken, maar hij is ook arm, en waagt 't nog niet, met 'n huweliksaanzoek voor de dag te komen. Op 'n morgen zit zij onder de eikeboom bij de ‘spruit’, en denkt aan Hendrik.

Die son was net pas opgegaan,
   Die dauw was op die gras,
Die druppels blink so fraai daaran,
   As of dit pêrels was.

Die vogels sing hul morgelied,
   Daar ginter blêr die vee,
Die vissies in die water spring,
   Fidelia sing mee.

Daar raapt ze 'n steentje op, dat misschien 'n diamant is. Natuurgetrouw wordt nu de vrees van de moeder voor bespotting geschilderd, indien 't mocht blijken, dat 't vermoeden ongegrond is, en hoe onthutst de vader is, wanneer hij in 't gelijk wordt gesteld en Fidelia blijkt de bezitster

te zijn van 'n diamant, £ 8000 waard. Spoedig weet iedereen 't, en

Nes vliege by 'n suikerpot,
   Kom nou die vryers an;
Jy siet daar an die bome saans
   'n Mag van perde staan.

Die grond is glad al stuk gegraaf,
   So's al die hengste trap;
Die kerels vind dit nou eers uit:
   Fidelia is so knap!

Slechts Hendrik komt niet opdagen. Aan niemand wil zij haar hand schenken, en omdat zij de vrijers-van-een-dag niet vertrouwt, laat ze 't praatje rondstrooien, dat 't verhaal van de diamant 'n verzinsel was, - de vrijers verdwijnen. Nu waagt Hendrik 't weer, haar te bezoeken, en is kort er op de gelukkige bruidegom.

De geschiedenis van ‘Hendrik en Lettie’ speelt zich af gedurende de Transvaalse vrijheidsoorlog. Als kinders hebben deze twee elkaar reeds liefgehad, en zijn nu pas getrouwd. Maar kort duurt hun huweliksgeluk, want als ze terugkeren van 'n reisje naar de diamantvelden, vallen de eerste schoten te Potchefstroom. Lettie smeekt Hendrik, niet te gaan vechten; maar hij gehoorzaamt aan de plicht, die hem 'n voorrecht is, al weet hij ook, dat hij vallen zal. Onder Niklaas Smit trekt hij op naar Ingogo; de avond vóór 't gevecht draagt hij aan z'n zwager op, te zorgen, dat z'n kind, dat geboren worden zal, opgevoed wordt in 'n diepe afkeer voor de onderdrukkers van z'n land, 'n haat, die moet blijven leven, totdat alle vijanden verjaagd en 't land vrij zal zijn. De volgende dag vecht hij steeds in de voorste rij, en 't vijandelik lood treft hem in 't voorhoofd.

Twee jaren zijn nu reeds verstreken, en Lettie leeft enkel voor haar zoontje; vergeefs is ieder aanzoek om haar hand tot nu toe geweest.

Dit verhaal is nog eens berijmd door DU TOIT, en zijn bewerking, die grote metriese verscheidenheid vertoont, verschilt verder van de ballade van OOM JAN hierin, dat de achtergrond breedvoeriger wordt geschilderd en langer wordt stilgestaan bij de aandoeningen van de personen. Vergelijking van 'n paar strofen doet dit dadelik in 't oog vallen; zo vertelt OOM JAN:

Hul' keer terug. In Potchefstroom
  Val juis di eerste skoot
Toen hul' passeer. Di stryd begin
  Ver vryheid of di dood.

Dit wordt bij DU TOIT:

Hul' kom van Kimberley na huis,
Met huisbehoeftes uitgerus.
'Myn Lettie, nou 's ons spoedig tuis!'
Seg Hendrik, en geef haar 'n kus.
'Ja, in ons eie huis te wees,'
Seg sy, 'begeer ek allermees.'

Hul' ry juis langes Mooirivier,
Daar val toen net di eerste skoot.
'Ag Hendrik, wat is dit nou hier?'
'Wees stil, myn hart, daar is gen nood!'
Mar spoedig roep di krygsrumoer:
Dis oorlog tussen Brit en Boer.

In overeenstemming hiermee is, dat OOM JAN 'n soberder, en te gelijk duideliker beschrijving van 't gevecht weet te geven, terwijl er ook in de korte woorden van Smit meer waarheid en kracht liggen dan bij DU TOIT. Verschil in opvatting komt slechts voor bij 't afscheid tussen Hendrik

en Lettie. Bij DU TOIT vraagt Lettie alleen, of Hendrik z'n vertrek wat wil uitstellen, en daar ze niet weet, dat hij sneuvelen zal, toont zij zich gelaten; bij OOM JAN verlangt ze, dat hij geenszins gaan zal, en pas als hij haar gewezen heeft op z'n plicht, komt ze met haar verzoek om 'n uitstel van 't vertrek. Hij weigert, en vertelt haar, dat hij weet, dat hij niet terugkeren zal. Daarop barst ze uit: ‘'k Dien Eng'land liwer as slavin, As dat ek jou moet mis,’ en hij antwoordt:

‘Mag 'k myn gewete dan verkrag,
   Al bind m' 'n heil'ge band?
Ek 's nouwliks waardig om te sterf
   Ver God en Vaderland.’

‘En ek dan, wat het ek daarvan?’
   ‘Dat jij, of ek al sneef,
Te midde van myn dierbaar volk
   In volle vryheid leef!’

De rol van Lettie is 'n andere dan door de Transvaalse vrouw in 't algemeen gespeeld; toch is er in de voorstelling van 't afscheid veel, dat psychologies waar is, daar Lettie, als jonggetrouwde, plotseling van haar man zelf verneemt, dat ze hem niet weer terugzien zal.

OOM JAN noemde deze vertelling ‘'n Waar verhaal van heldemoed, Van vrouwetrou en deug’; ook 't geval van ‘Jan Bantjies’ maakt de indruk, aan de werkelikheid te zijn ontleend. In dit gedicht is OOM JAN aan 't ‘geselsen’, en vult z'n verhaal telkens aan met de weergave van de indruk, op hemzelf er door gemaakt, en met de openhartige uiting van z'n eigen mening over allerlei. Jan Bantjies was 'n Hottentot, die alle paarden aandurfde. Voor weinig geld koopt z'n ‘baas’ op 'n keer 'n merrie, die Jan mag

gebruiken, als hij boodschappen bij de buren moet brengen. De ‘baas’ is verstomd en boos over de wijze, waarop Jan 't paard laat draven, maar praten geeft niets. Schoorvoetend begint Jan op 'n dag over de aanstaande wedrennen te Kaapstad, en nu volgt 'n aardig getekend duel tussen hem en z'n ‘baas’, die van zo iets niet horen wil: -

Eens op 'n oggend, regte vroeg,
Kyk Jan ver myn so an;
Ek weet nie wat die jong wil hê,
En ek kyk weer ver Jan.

Toen seg hy: ‘Seur, die ander maand
Is *Resies* in die Kaap!
Sal Seur die merrie nie laat loop?’
Ek seg ver hom: ‘Loop slaap!

Is jy van morre vroeg al dronk?’
‘Né, Seur, ek steek gen dop;
As Blesbok nie die resies wen,
Dan staat ek op myn kop.’

‘Jan! hoor, as jy met myn wil jil,
Dan loop dit nooit goed af...’
‘Mar Seur, ek meen dit reg reg so.’
‘Stil nou, of jy kryg straf.’

Mar dat die jong syn mond wil hou,
Dit was mos net verniet, -
Dis: ‘Blesbok *sal* die resies wen’, -
Net soos hy ver myn siet.

Dit duur so tot vervelings toe:
‘Sal Baas ver haar laat loop?’
Ek seg: ‘As jy nog langer lol,
Dan lat ek haar verkoop.’

Die jong het ampertjies gehuil,
Toen ek dit ver hom seg.
Hy brom: ‘As Baas *die* perd verkoop,
Dan gaat Jan Bantjies weg.’

't Dwingen en brommen van Jan missen hun uitwerking niet, en op aanraden van vrienden geeft de ‘baas’ toe. In Kaapstad wordt er smakelik gelachen om 't boerepaard, maar de spot verstomt, als Blesbok wint, en

Jan Bantjies, dit kan jull' begryp,
   Syn mond was baing groot;
En dat hy *ryk* was, kan jull' denk,
   Hy kryg 'n VYFPOND NOOT!!

De eigenaar verkoopt Vossie tegen 'n hoge prijs, maar Jan is aan de drank geraakt, en helaas! ‘Nou loop hy die kantiene af, - Ja, so's die jong versleg.’

Minder ernstig is 't gedicht ‘Die Besemstok’, waarvan de ondertitel luidt: ‘'n Storie onder ons, Afrikaners, goed bekend.’ Het vertelt van de kieskeurige Jan, en hoe hij gefopt raakte:

Gen noitjie was daar in syn buurt,
   Of Jan het daar gevry.
Hy het die laaste bure pad
   Met Witvoet plat gery.
   - - - - - - -
So ry hy op 'n goeie dag
   Na Grieta van oom Klaas;
Hy kom daar op 'n stywe draf,
   So pronk pronk op die plaas.

Zij vindt genade in z'n ogen, en met schone betuigingen van eeuwige liefde vraagt hij haar. Maar Grieta, die weet, hoe de vork in de steel zit, beweert, dat ze hem nog niet lang genoeg kent om 'n antwoord te kunnen geven.

Mar Jan wil van gen uitstel hoor -
   ‘Nou een keer *Ja* of *Neen* -
Of anders saal ek Witvoet op,
   En ry ver altoos heen.’

Dan stelt zij 'n voorwaarde: hij moet haar 'n bezemstok gaan kappen, zo recht als mogelik is. maar hij mag, om die te bemachtigen, slechts één keer door 't bos wandelen. Nu doet Jan precies als met de meisjes: geen stok is naar z'n zin, en aan 't eind van 't bos gekomen, is hij verplicht te nemen, wat hij vinden kan - 'n scheve en kromme stok.

En Grieta lag hom lekker uit,
En sy vat toen die byl,
Spring weg en kap 'n besemstok
So reguit as 'n pyl.

De geschiedenis leert haar, dat ze 't wel zonder Jan stellen kan, en ze zegt:

‘Soek mar ver jou 'n ander vrou,
Ek dank jou ver die eer!
Ek raai jou, laat die keurigheid -
Vaarwel, goe'n dag, meneer!’
\- - - - - - -
En Jan is tot vandag toe nog
Alleen en ongetroud;
Hy soek nog wel, mar kan nie kry,
Hull' seg, hy 's nou te oud.

Moest Jan dus z'n kieskeurigheid bezuren, in ‘Die Steweltjies van Sannie’ wordt juist gewezen op 't gevaar, gelegen in te grote voortvarendheid. Dit humoristiese gedichtje is van F.W. REITZ, en verscheen oorspronkelik in 't *Volksblad*. De spreker vertelt, hoe 't met hemzelf gegaan is:

Skaars was ek agtien jare oud,
Toen vry ek al na Sannie.
Myn sakhorlosie was van goud,
En 'k gé pad ver gen man nie.

Hoe haar ouders hen ook al uitlachen, 'n droom, waarin hij Sannie ziet met 'n paar nieuwe laarzen aan, doet hem

zo naar haar verlangen, dat hij vroeg de volgende morgen z'n schimmel laat opzadelen en naar haar toe rijdt. In z'n nuchtere stemming van jaren later zegt hij wel:

Hull' mag van kleine voetjies praat,
   Mar Sannie het twe knewels,

maar als hij die morgen, verliefd als hij is, haar met de ‘stewels’ van z'n droom vóór zich ziet, vraagt hij haar dadelik ten huwelik, en ‘toen seg sy somar ‘Ja!’ Dan gaat de spreker aan 't moraliseren: -

'n Mens die bly tog mar 'n mens,
   Ek weet nie wat 's die rede,
Mar soos hy kryg net wat hy wens,
   Dan word hy ontevrede.

En weinig ridderlik laat hij er op volgen:

Dit help non weinig om te huil,
   Al het ek spyt van Sannie;
Kon ek die ou ding mar verruil,
   Dan sou ek - mar ek kan nie.

Deze ‘vrystories’ ontlenen 'n tikje humor aan de pralerij van de jonkmans; dit is eveneens 't geval met 'n gedichtje van zekere C.S.J., met de weinig passende titel: ‘'n Merkwaardige Gebeurtenis’, dat 'n geestige typering geeft van zo'n jonkman op weg naar z'n geliefde. Hij heet Swart Jasper, en vindt zich zelf oud genoeg om Jatjie van Oom Stoffel te gaan bezoeken. Hij knapt zich dus netjes op,

Mar kyk, toen Swart Jasper syn kamer uit kom,
Toen staat al di volk en di meide verstom;
So fraai lyk hy in syn swart lakense pak,
Met sakdoek wat EFFE uithang uit syn sak,
Syn nuwe vaal hoed, en syn nuwe blou das,
Syn hare gekam, en gesig skoon gewas;

Di Swartgoed sê almal: hoe deftig lyk hy,
Swart Jasper gaat seker nou uit om te vry.
Hy spring op syn ryperd, en sonder te praat,
Vat Dapper di pad wat na Stoffel toe gaat;
'n Klein bietji deuskant oom Stoffel syn plaas,
Laat hy ver ou Dapper so effentjies blaas,
Klim af toen, en trek eers di buikgord goed vas,
En kyk of di kleetji nog op syn plek was,
En toen met syn dubbel gevlegte karwats,
Klop hy ver ou Dapper net vurig en rats;
En toen hy di werf na oom Stoffel op ry,
Dans Dapper dan EEN kant, dan DI kant syn sy.
En Ja-tjie! - As of dit net so moes gebeur -
Di staat toen gevallig net vlak voor di deur.

Dit ene bezoek is dan ook voldoende om hem 't jawoord te bezorgen. Onder de titel 'Jasper en Jatji' is 't gedichtje nog eens in de tweede jaargang van *Ons Klyntji* afgedrukt, met enige kleine verbeteringen.

Vermakelik is 't verhaal van 'Klaas Geswint en syn Pert', oorspronkelik in 't *Volksblad* geplaatst. 't Is 'n zeer vrije vertaling door F.W. REITZ van 'Tom O'Shanter' van BURNS. In 't Afrikaans is 't gedicht veel korter geworden; ook woedt er geen verschrikkelike storm, en is al 't griezelige, dat de spoken bij Burns omgeeft, verdwenen. De hoofdpersoon is nu 'n Hottentot, die met z'n vriend Klaas Tities e.a. op 'n avond veel te laat blijft drinken in 't dorp. Op weg naar z'n afgelegen huis moet hij 'n kerkhof voorbij, en daar ziet hij spoken dansen. 'n Onvoorzichtige uitroep van Klaas doet de bende achter hem aanstormen, en hij moet jagen zo hard hij kan tot aan de rivier, die geen spook durft oversteken. 't Gelukt - maar de spoken hebben Kol's staart uitgetrokken, dus eindigt de dichter:

> Ver die wat lus het om te draai,
> Wil ek mar net 'n woordji raai:
> Gedenk an Klaas Geswint syn pêrd,
> En vraag jou self: waar is haar stert?

Nog 'n vermakelik geval wordt behandeld in de vorm van 'n samenspraak met de titel: ‘Die Prokureur syn Hond’, overgenomen uit 't *Oranje Vrijstaat Familieblad*, en 'n vertaling van FRITZ REUTER's ‘Die Rechnung ahn Wirt’. 'n Boer komt 'n prokureur vragen, of hij 10 shillings mag eisen als schadevergoeding voor 'n beet in z'n been door 'n hond; de prokureur vindt van wel, en moet de boete zelf betalen, want de hond is van hem. Lachend wil de boer met 't geld heengaan, als de prokureur hem tegenhoudt en zegt, dat z'n raad een pond kost, en de woorden van de boer herhaalt:

> Want dit is tog mar waar - wat reg is moet bestaan,
> Al sou die wereld ook daaronder moet vergaan.

Meer in 't boertige genre vervallen ‘Kyk na di Klok’, ‘Die ou Predikant en Frits die Koster’, en ‘Na die Vandusie’. ‘Kyk na die Klok’, weer 'n ‘spookstorie’, verscheen oorspronkelik in 't *Zuid-Afrikaansche Tijdschrift*. Oom Japie, die veel van z'n glaasje houdt, wordt 's nachts altijd opgewacht door z'n vrouw, 'n echte Xantippe, die hem dwingt, naar de klok, 'n erfstuk van haar grootmoeder, te kijken, om te zien, hoe laat hij thuis komt. Na haar dood kan hij echter de eenzaamheid niet verdragen, en hij besluit al gauw, uit vrijen te gaan. Op 'n avond stapt hij vol moed naar de uitverkorene,

> Mar die donker die kom, en die pad is mar lang,
> En hy stry met homself - hy is niks ni bang.

Dan gaat hij aan 't zingen om z'n vrees te verjagen, maar 't is toch, alsof hij iets hoort achter zich, en als hij omkijkt, blijft hij staan ‘as 'n stok’,

> Want hy siet dis ou Letjie haar ou-ma haar klok!
> Presies nes dit is, mar o wee tog die plaat,
> Is syn vrou uitgedruk, dis haar hele gelaat.
> Die twe gaatjies haar oge, hulle blink net soos vuur,
> Die naam van die makers, die mond altyd suur,
> Die wysers haar neus, nes 'n gloeiende straal,
> Dis syn vrou, wat hom jaag, wat hom huistoe kom haal.

Hij loopt zo hard hij kan, en in deerlike toestand komt hij bij z'n geliefde aan, die niet eens de deur voor hem wil opendoen. 't Gevolg van dit nachtelike avontuur is, dat Oom Japie niet meer uit vrijen gaat en geheelonthouder wordt.

Verscheiden van de aangehaalde stukken tonen, wat men in deze vertellingen vermocht aan plastiese en geestige beschrijving; verder valt in de best geslaagde op, b.v. in ‘Helena en Eduard’, ‘Die Besemstok’, ‘Moeilikheid om Liedjies te maak op 'n Boerplaas’ en ‘Die Steweltjies van Sannie’, dat de handeling, vlug en levendig verteld, steeds in hoofdtrekken is geschilderd, zonder onnodige uitweidingen. En de taal, evenzeer in ‘Jan Bantjies’ e. a, als in de zoeven genoemde stukken, is de spontane omgangstaal, direkt opgevangen, soms met al z'n gebrek aan logika. De gladde versifikatie heeft echter ook z'n schaduwzij, en de pen is soms vlugger dan de gedachte; zo wordt er in ‘Helena en Eduard’ gesproken van ‘Helena, blank nes melk en bloed’. Van verscheiden stukken bestaat de maat uit elkaar afwisselende vier- en drievoetige jamben, die de langere eentonig doen klinken.

Voor zover 't bestek van de ballade 't toelaat, worden karaktertrekken van de personen soms aardig naar voren gebracht, b.v. Jan's pronken in ‘Die Besemstok’, Oom Japie's bangheid in ‘Kyk na die Klok’; en Jan Bantjies is niet slechts 'n grootspreker, maar de echte Hottentot, die, doodsbenauwd voor slaag, om deze te ontlopen met lieve woordjes aankomt, en dan weer 'n gevat antwoord weet te geven om de boosheid van z'n baas te bezweren.

'n Viertal gedichtjes vertellen bekende verhalen: ‘Willem Tell’, door OOM JAN voor kinderen berijmd; de behandeling is dus zeer eenvoudig. 't Best geslaagd is de voorstelling van 't spannend drama zelf. ‘Begeerlikheid beloond’ vertelt van de boer, die als beloning voor 't vinden van 'n ring om honderd geselslagen vraagt, om te worden toegediend aan anderen, die hem de belofte hebben afgeperst van met hen te zullen delen. ‘Di Herder’ verhaalt, hoe deze knikkebollend zit te slapen, en omvergestoten wordt door 'n ram, die meent, dat hij wordt uitgedaagd; ‘Hans di Leu'enaar’ is de jongen, die zonder noodzaak 'n paar keer Wolf! roept, en de derde maal bedrogen uitkomt.

'n ‘Geveg met 'n Leuw’ bevat geen verdicht verhaal, maar vertelt, hoe zekere Rensburg 'n leeuw van zich af wist te houden, door hem bij de beide oren te pakken, totdat er hulp opdaagde. Ook 'n ‘Lewensskets’ heet 'n waar geval te behandelen. De titels van nog enige vertellingen kunnen genoemd worden: ‘Die flukse Dokter’, uit 't *Oranje Vrijstaat Familieblad;* ‘Ou Trapsoetjies’, ‘Ou Windvool’, van R.D.V., oorspronkelik in *De Express* geplaatst, ‘Die sterke Swaab’ van DR. YSTERBAARD, en twee vertaalde stukken: ‘'n Proces’ en ‘Emma's Gees’.

Er zijn in *Die Patriot* slechts enkele minnedichtjes verschenen. Bekend is de aardige ‘Uitnodiging an Annie’, waarin 'n jonge man haar vraagt, z'n huisje, in 'n idylliese omgeving gelegen, te betrekken: -

Myn huisie is wel baing klein.
Mar is tog regte net en rein.
Daar 's kos in huis en vé op stal,
Ek het gebrek an nimendal.

'n Eikeboom staat voor myn deur,
Daar sit ek somtyds wel en treur, -
Die boom keer wind en sonneskyn,
Dis al te mooi, die huis van myn.

En leg ek smorrens nog te droom,
Dan sing die vogels in myn boom.
Jy kan nie langs myn huisie gaan
Of jy sal luister en bly staan.

Die water uit die waterval
Loop vlak voorby, skoon as kristal;
Ek woon daar heeltemaal alleen,
Mar langer hou ek dit nie, - neen!

Ek is daar koning, vors en heer,
En steur my an gen wind en weer.
'k Kan bed opmaak, karmnatjie braai,
En slaap tot dat die hoenders kraai.

Mar Annie-lief, wat ek bemin,
Kom, woon by my as koningin!
Dis alles wat myn hart nog wens,
Dan is ek een gelukkig mens.

In ‘'n Vry Lied’ vertelt FRANK HANNAN van z'n geluk, en beschrijft z'n ‘nooi’: ‘Met ligte blouwe oge, Met hare soos satyn, Haar voetjies net maar alte nou, Haar hantjies wit en fyn.’ En 'n ongenoemde gaf 'n vrije vertaling van

BYRON's ‘Maid of Athens’ onder de titel ‘Sannie Beyers’, met 'n gelukkige verafrikaansing van de slotregel: Ζωή μου, σᾶς ἀγαπῶ. 't Eerste koeplet is minder goed geslaagd dan de overige, waarvan 't tweede en derde luiden: -

Ag, die lokkies ongebind,
 Die heen en weer waai met die wind;
Ag, die wange rond en mooi,
 Nes 'n perske zag en rooi!
Ag, die ogies, hemelblou!
 Hartjie ek het lief ver jou!

Maar o! die lippies! Al myn vee
 Sal ek ver een soentjie gee!
Myn hart wil sommer overstort,
 En woorde kom my nou te kort.
Altyd blyf ek an jou trou:
 Hartjie ek het lief ver jou!

'n Waarschuwing tegen kokette meisjes werd gegeven in ‘Kerels, pas op!’ door DU TOIT vertaald naar LONGFELLOW's ‘Beware!’ dat zelf weer 'n vertaling is van ‘Hüt du dich’, 'n volksdichtje uit ‘Des Knaben Wunderhorn’. Veel minder aardig is ‘Janni, trou gen vreemde Vrou’, waarin deze gewaarschuwd wordt tegen 'n huwelik met 'n Engelse, Franse, Portugese of Duitse, en telkens 'n reden opgenoemd wordt, waarom zulk 'n verbintenis niet gelukkig zijn zal; JANNI antwoordde met: ‘Ek soek nuwe Bloed.’

Ook de huiselike poëzie heeft men niet veel beoefend. Onder deze toont ‘Tante Katjie haar Dogtertjie’ vrij wat goeds; OOM JAN beschrijft 't meisje er in, en vertelt van haar kinderlike pretjes. Veel meer naïef is 't versje ‘Myn Vroutjie het 'n Seun gekry’, waarin OOM JAN z'n vreugde uit over de geboorte van 'n zoon, die zoveel van hemzelf heeft:

Myn pa is bly, myn ma is bly,
Myn vrous familie oek daarby,
Hull' kry nie klaar met kyk;
Van smorrens vroeg tot sawens laat
Hoor ek mar hoe die mense praat,
Dat hy so na my lyk.

Partykeer huil hy: *wa owa*!
En trek syn lippies nes syn ma,
Mar anders is hy soet.

Alles is gereed voor de doop, en nu fantaseert OOM JAN al over de toekomst - of de jongen dokter, predikant of advokaat zal worden. In 'n schalks gedichtje met de titel ‘Ou Boet's Alleenspraak’ toont NEEF JAN zich minder tevreden bij de komst van 'n kind. Hij begrijpt niet, waarom z'n vrouw hem 'n tweede dochter schenkt:

Wat nou gedaan? daar staat 'n kas
Vol ou'e jasse di
'k Bespaar het uit myn mond, ja wel!
Mar 'k vraag jou nou: Ver wi?

Ek het dit ver manell'tjies ver
Myn jongetjies beskik;
En nou? Ek wens wel dat myn vrou
Daar o'er wou denk soos ik.

En nu wil ze nog bovendien, dat hij de dominee zal vragen om te danken voor hun geluk! Bij ondervinding weet hij, hoe eigenzinnig z'n vrouw is, en dat er geen kruid tegen gewassen is; toch neemt hij zich voor, haar over deze laatste streek nog eens goed de les te lezen,

Want 'k wou wel weet, waartoe dit dien,
As slegs tot ergernis,
So sy beweer: baas tuis te wees,
En 't werkelik ni is.

Kort er op schreef hij 'An Oom Jan', om hem geluk te wensen bij de geboorte van 'n zoon, van wie hij hoopte dat hij als Christen en ware Afrikaner zou opgroeien, en later de plaats van OOM JAN als dichter innemen.

'Morre en Aand-rede' heet 'n samenspraak met de ondertitel 'Van 'n Wolf en syn Vrou'; in werkelikheid vindt men er echter gewone menselike verhoudingen. Er wordt in geleerd, dat man en vrouw zich bij hun eigen werk moeten houden, en niet op elkaar vitten.

Aan de nagedachtenis van geliefde verscheidenen werd 'n viertal stukjes gewijd, waaronder 'Di Afsterwe van myn jongste Kindje', door W.A.P., de meeste verdienste bezit. Hoewel af en toe gebrekkig in vorm, ontroert 't de lezer door 't schilderen van de smart van de vader, bij 't aanschouwen van 't lijden van z'n kind, en z'n onmacht om dat leed te verzachten. Aandoenlik is ook z'n poging tot geduldig berusten.

Onder de gelegenheidsdichtjes is er slechts een huwelikslied, maar des te meer Nieuwjaarswensen. 'Oom Lokomotief syn Nuwejaarswens', 1880, en 'Ver 1882' geven in 't kort 'n programma van beginselen van de Regte Afrikaners. Van de overige zijn vele stichtelik van karakter.

Van de gedichten, die niet onder 'n bepaalde rubriek kunnen worden gebracht, moeten in de eerste plaats genoemd worden 'Die gebarste Padda' en 'Die Kraai en die Jakhals', de bekende vertalingen van fabels naar La Fontaine door LUSATICUS (A. Pannevis). In 'n derde gedichtje, getiteld 'Grootheid', toonde hij de betrekkelikheid van alle aardse grootheid aan door 'n vergelijking tussen Kaapstad met

Londen en Parijs enerzijds, en anderzijds met Stellenbosch. 't Eindigt met de toepassing:

Een is maar groot, en dit is God;
  Hy slegts het die *bestaan*,
So werp jou en jou afgod neer,
  En bid alleen Hem aan!

'n ‘Liedje ver Wynboere’ vertelt van de bewerking van de wijnstok, die de zorg, er aan besteed, beloont met 'n overvloedige oogst. Ongezocht komies klinkt 't laatste vers:

Nou trap ons al die druiwe fyn,
Ons parskuipe loop o'er, -
Die Heer is groot, die Heer is goed,
Dank sy syn Naam daarvoor.

In 'n rympje ‘Myn Pyp’, zingt GEORG de lof van z'n trouwe metgezel, die altijd gereed is hem te troosten; indien mogelik, zou hij z'n pijp meenemen op z'n reis naar 't hiernamaals.

‘Michiel Vastrap’ heeft geen gunstige indruk ontvangen van Joden, die als opkopers bij de boeren komen, want hij laat in ‘Van 'n Jood’ deze zelf vertellen:

Ek is 'n ware Boerevrind,
Ek help hul an die kortste end;
- - - - - - - -
'n Boer is mar 'n lekker ding.
Kom hy met wol, ek presenteer
'n Oortjie of een stuiwer meer.
Die geef ek hom dan meer per pond
As ergens anders in die rond.
Dit is wel baing meer per baal,
Maar 'k reken op myn trouwe skaal.

En op *Die Patriot* is hy fel gebeten, omdat die de Boeren voorlicht.

't 'Lied van die Diamand' uit de Vrijstaatse *Magazine*, beschrijft de schoonheid en schittering van die edele steen, die echter niettegenstaande z'n glans vergankelik is, terwijl de ziel eeuwig bestaan zal. Slechts één gedichtje heeft de natuur tot onderwerp: 'Die Douw' van V.W. 't Is nacht, en de dauw zijgt neer op de bloemen; plant en dier worden verkwikt. In deze beide stukken is er niet veel zeggingskracht te bespeuren, en de beelden van 'Die Douw' herinneren aan hollandse poëzie; zo wordt er gezegd, dat 'die maan beklim die ooste lug', en wordt er gesproken van de 'vale vlerk van de nacht'.

Uit CATS zijn 'n viertal stukjes verafrikaanst: 'Gelyk by Gelyk', 'Soek jy 'n Vrou', 'Jagte' en 'Ver jong Mense in ons tyd'; uit BILDERDIJK 'Wille', en uit TOLLENS 'Op die eerste Tand'. De overzetting in 't Afrikaans bestaat in de meeste gevallen slechts uit de weglating van buigingsvormen, echter lang niet altijd op konsekwente en korrekte wijze.

Ten slotte moet nog vermeld worden, dat er achttien gedichten in 't Hollands in de *Versamelinge* voorkomen. Hieronder bevindt zich 'De Vaderlandsche Jongelingen' van BELLAMY, 't 'Zweeds Volkslied', gewijzigd voor afrikaans gebruik, en 'Het Kleintje dat Boven is' uit *De Liedjeszanger*. De overige zijn oorspronkelik. Zeven hebben de goede afloop van de Transvaalse vrijheidsoorlog tot onderwerp, dat in vrij gezwollen en traditionele taal wordt behandeld. Hierop vormt 'De Vierkleur' door NEEF JAN 'n gunstige uitzondering.

Hoofdstuk V.
Die Geskiedenis van Josef en Proza uit Die Patriot.

Zoals reeds vermeld is, was de eerste letterkundige proeve in afrikaans proza *Die Geskiedenis van Josef voor Afrikaanse Kinders en Huissouwens*, *deur 'n Vrind* (C.P. HOOGENHOUT). Over de inhoud en samenstelling valt niet veel te zeggen, daar 't verhaal in Genesis XXXVII tot L op de voet gevolgd is, enkel met 'n toevoeging en verbreding hier en daar, en met weglating van alles, wat niet direkt behoort tot de geschiedenis van Jozef zelf. Bij 't beoordelen van de bewerking dient in 't oog te worden gehouden, dat de schrijver zich wendt tot kinderen, voor wie hij telkens lesjes invoegt, naar aanleiding van 't pas vertelde; nadat Jozef verkocht is, drukt hij hun b.v. op 't hart, de nijd en leugentaal te schuwen, waaraan de broeders zich hebben schuldig gemaakt. In overeenstemming hiermee is, dat, meer dan in 't streng objektieve bijbelverhaal, 't verband tussen 't kwaad, door de broeders bedreven, en hun latere moeilikheden wordt toegelicht, en dat dieper wordt doorgedrongen in de gemoedstoestand van de verschillende personen, o.a. van Jozef in de kuil, en van de broeders in

Egypte, wanneer hun geweten begint te spreken. De overige toevoegsels zijn bestemd om de kinderen meer te doen meeleven met hun held; zo wordt er met nadruk gewezen op de akeligheid van 't verblijf in de gevangenis.

De schrijver vertelt in 'n gemoedelike en opgewekte praattoon, uiterst geschikt om z'n kleine toehoorders te boeien, te meer nog, daar hij zich telkens met 'n direkte vraag of opmerking tot ze richt. De stijl is geheel z'n eigen, zonder sporen van bijbelinvloed, en 't verhaalde wordt binnen 't ervaringsgebied van 't kind gebracht, doordat aan kleine trekken 'n afrikaanse kleur is gegeven; zo worden de broeders tot 'veeboere', Jozefs veelvervige rok tot 'n mooi 'baaitji', en de Ismaëlieten tot 'smouse'; in z'n droom ziet Jozef zichzelf en z'n broeders op 'di oesland', en Farao's zeven dunne en van de oostewind verzengde aren zijn 'sewe roesare, sleg en dun'; Jozefs knecht jaagt de broeders achterna, 'dat di stof so staan'. Hierdoor wordt vaak de aanschouwelikheid verhoogd, die door 't gehele verhaal in 't oog valt.

't Tweede verhaal in afrikaans proza was ook van de hand van C.P. HOOGENHOUT: *Catharina*, *die Dogter van die Advokaat*, *deur Klaas Waarsegger Jr.* Hiervan vertelt DR. N.M. HOOGENHOUT in 'n boekbespreking[1)] als volgt: -

'Die verhaal self is heel eenvoudig. Catharina is die dogter van 'n Kaapse advokaat van afrikaans-boere afkoms, wat sy hele lewens- en sienswijse geskoei het op engelse lees en te graag v'r 'n Engelsman wil deurgaan. Catharina was deur bemoeiing van 'n ou peet-tante op 'n afrikaanse skool gekom en het daardeur 'n wereld beskouwing opgedaan,

1) *Die Brandwag*, 1 Nov. 1910, p. 333.

wat glad nie strook met die van haar pa nie. Sij is dan ook nie op haar gemak in die omgangskringe van haar pa nie. Op skool had sij kennis gemaak met 'n boere-dogter, Lenie M., en hulle twee het die vrindskap altijd onderhou deur briefwisseling. Toen dus Catharina weer op besoek was bij haar peet-tante op die dorp, word sij uitgenooi om ook op Welgelegen bij Lenie M. te kom kuier. Dit beval haar bes, die verblijf onder streng afrikaansgesinde buitemense op hul plaas, en sij maak 'n overweldigende indruk op David M., en blijf self nie ongedeerd nie.

Dat haar pa van 'n boer-skoonseun niks wil weet nie, is te voorsien en sodra hij van die toestand van sake kennis had gekrij, laat hij David per brief weet, dat hij van sij pretensies moet afsien.

Om o'er die smart te kom, onderneem David toen 'n lange tog naar die Transvaal en gedurende sij verblijf te Pretoria lees hij in die “Zuid Afrikaan” van die bankrotskap van advokaat X., die altijd-deur bowe sij verdienste had geleef, en eindelik so ver kwam, dat al sij goed moes verkog worde. Ofskoon dit nog nie reg naar sij sin was nie, moes advokaat X. tog toestem in die huwelik van Catharina met die boereseun, en so is daar 'n goeie einde aan die saak gekom.

Dit dan is in hoofsaak die draad van die storie en uit 'n letterkundig-oogpunt sit daar nie veel in nie. Die kritiek daaro'er uitgesproke in “die Geskiedenis van die afrikaanse Taalbeweging” (bls. 93) is dus kort en sakelik maar billik: “Di ferhaal op sig self is ni bisonder boeiend ni; mar dis doordronge fan so'n erg patriottise afrikaanse gees, dat dit al 'n dooierige Afrikaner moet wees wat dit ni met smaak lees ni.”

En o'er die laaste karaktertrek van die werkie nog 'n paar woorde.

Al sou alles wat indertijd gedaan en gepreek en geskrewe werd deur die Genootskap van Regte Afrikaanders en sij aanhangers behalwe *Catharina* verlore gaan, sou o'er 'n honderd jaar die geskiedskrijwer tog nog 'n vrij volledig en nauwkeurige kennis van hulle strewe en wense kan put uit die inhoud daarvan.

Die boek als letterkundige produkt lij vreselik onder die tendens, wat daarin moet deurstraal, maar als 'n monument van die beweging van '75 het dit onweerlegbare en blijvende waarde, d.w.s. v'r iemand wat bekend is met die gees wat daar geheers het in daardie dage, voor en tegen Afrikaans, en die politieke o'ertuiging waarvan daardie strewe v'r Afrikaans maar 'n klein onderdeel was.'

'n Verdiende populariteit genieten nog steeds de novellen van LION CACHET. De eerste, *Di Geldduiwel*, vertelt, hoe 'n gierigaard alle mensen van zich vervreemdt en z'n eigen ondergang bewerkt. Oom Jan van Linge, 'n rijke boer, woont alleen te Zaaifontein. Z'n zoon is in de Vrijstaatse oorlog tegen de Basoeto's gevallen, en z'n vrouw kort er op gestorven. Hierover spreekt hij nooit, en ook niet over z'n rijkdom; hij geeft zich integendeel voor behoeftig uit, en 't armoedig voorkomen van z'n huis moet die bewering staven. '“Wi ni by my wil kom ni,” seg di ou'e, “di kan mar wegblijf”; en dit het di meeste mense dan ook mar gedoen.'

Op 'n nacht heeft hij weer eens z'n geldtrommel nagezien, 't enige vermaak, dat hij kent. De meeste vreugde

verschafte hem 'n pak 'bewijssies', waaronder ook een van z'n zwager Hendrik Bronsveld voor duizend pond. Dit stuk brengt hem na aan 'n doel, dat hij al jarenlang heeft nagestreefd: 't bemachtigen van Koninginsvlei, de 'plaats' van z'n zuster. Door zijn toedoen veranderden z'n ouders hun testament in die zin, dat hij 't recht kreeg hem voor £ 1500 te kopen, en nu hoopt hij, dat dit binnenkort gebeuren zal, daar z'n zwager ziek ligt, en ook 'n ander schuldeiser deze lastig begint te vallen. Reeds heeft z'n zuster Sanni hem geschreven over de moeilike toestand, waarin zij zich bevindt, en hem gesmeekt drie duizend pond voor haar grond te geven, 'n prijs die geenszins hoog is. Maar hij heeft er geen oren naar, te meer, daar hij van 'n handelaar Morris hoort, dat deze hem 'n koper kan bezorgen, die wel vier duizend pond er voor zal willen geven. Intussen tracht Gerrit Verhoef, de verloofde van Bronsveld's dochter, z'n aanstaande schoonvader te helpen, maar de poging mislukt. Terneergeslagen komt hij op 'n avond bij de Bronsvelds, juist wanneer de koopbrief ondertekend is en Oom Jan eigenaar van Koninginsvlei is geworden voor zestienhonderd pond. Deze wil met Morris de volgende morgen vóór twaalf uur op 't dorp zijn, daar hij anders de gelegenheid tot verkoop zal verspelen. Intussen regent 't echter zo hard, dat 't de volgende morgen gevaarlik is de 'drift' over te steken. Maar van wachten wil de gierigaard niet horen, en als hij probeert door te rijden, slaat 't rijtuig spoedig om. Gerrit, die op de uitkijk staat, haalt hem uit 't water, maar als hij bemerkt, dat hij z'n 'baaitji' kwijt is, waarin banknoten zaten, werpt Oom Jan zich weer in de vloed. Met grote moeite brengt Gerrit de drenkeling 'n

tweede keer aan wal, maar de inspanning, die de oude man zich getroost heeft om z'n geld in handen krijgen, is te groot, en heeft na enkele dagen z'n dood tot gevolg.

De tweede schets, *Di Drankduiwel*, vertelt van 'n geval van regeneratie. Zekere Willem, getrouwd met Breggi, de pleegdochter van Oom Andries, raakt al meer en meer bevriend met Hendrik, 'n bekende dronkaard. Zo komt hij er toe, meer te drinken dan goed voor hem is. Nog ziet hij in, dat hij zich op 'n gevaarlike weg bevindt, maar tegen Hendrik's spot is hij niet bestand, en zo rijdt hij nog eens met deze naar 'n veiling, niettegenstaande Breggi's smeken. Smoordronken komt hij 's avonds thuis.

Armoede volgt op de intrede van de drankduivel in 't huis, en Breggi's geluk is verdwenen. Ter wille van haar kinderen slooft ze twee jaar lang. Met schrik in 't hart ziet ze op 'n dag de ‘brandewijn-smous’ met z'n wagen naar hun ‘plaats’ komen. Wat ze vreest, gebeurt: Hendrik en anderen komen spoedig opdagen, en binnen enkele uren zijn alle mannen beschonken. In deze toestand gaan Hendrik en Willem twee jonge paarden voor 'n rijtuig spannen, en rijden naar 't dorp. In bekommernis en angst blijft Breggi achter, totdat de schichtige paarden met 't omgeslagen rijtuig de ‘werf’ op rennen. In de regenachtige donkere nacht gaat Breggi alleen uit, en vindt haar man eindelik bewusteloos in 'n sloot, en Hendrik er dichtbij met 'n gebroken been. Bella, de oude meid, heeft haar ‘nooi’ terug willen houden met de verzekering: ‘Og nooi! hy sal wel teregkom, dronk mense kom altyd reg’, en zo gaat 't ook, want na enkele dagen zijn Willem en Hendrik de gevolgen te boven, maar Breggi wordt doodziek. Willems leven wordt

ondragelik: aan de ene kant vertelt z'n geweten hem, dat hij haar moordenaar is, en aan de andere kwelt 'n brandende dorst hem. In de ziekekamer vindt hij onverwachts 'n fles brandewijn, en hij staat op 't punt, nog eens voor de verleiding te bezwijken, wanneer hij gered wordt door de fluisterende stem van Breggi, die juist 't bewustzijn heeft herkregen.

Haast nog eenvoudiger is 't schema van de volgende schets: *Di Liegduiwel*. De hoofdpersoon is Hans Rietman, die reeds bekend staat als ‘Lieg Hans’. Door z'n neiging tot opsnijden en de wens in de gunst te raken bij Netji, de dochter van Oom Diederik, laat hij zich verleiden te beweren, dat hij 'n dia mant heeft gevonden op Oom Diederik's ‘plaats’ Poortji. Om 'n glimp van waarheid aan de zaak te geven, strooit hij enige kleine diamanten op 't aangeduide kopje, en als een ervan gevonden wordt, komt 't hele distrikt in opschudding. Van alle kanten stromen de mensen toe, en Oom Diederik zal ‘kleims’ uitgeven, waarvan Hans drie gratis mag ontvangen. Op de bepaalde dag verschijnt Hans en is de held. ‘Bejaarde mense, wat al lang ouderling was, soek hom op. Hulle staan om hom of hy 'n kommandant was. Hy moet ieder keer vertel, hoe hy di steentji gekry het. Hy had syn leugens 'n bietji agtermakaar gesit en dit gaan net glad-weg.’ Maar z'n heerlikheid duurt niet lang. Want reeds de tweede dag van 't graven krijgen enige dronken Hottentotten ruzie onder mekaar, omdat een van hen beweert, dat er geen diamanten gevonden zullen worden. Nu bekent hij, dat hij Hans op 'n avond de diamantjes heeft zien strooien op 't kopje. Hans moet vluchten, omdat Oom Diederik hem met 'n sjambok achternazet.

Men eist schadevergoeding, maar Hans is naar de Transvaal vertrokken. De schrijver weet niet, of de naam ‘Lieg-Hans’ hem ook later met recht is blijven aankleven.

Veel erger zijn de indirekte gevolgen van de ondeugd, geschetst in *Di Praatduiwel*. 't Is ‘nachtmaal’ op 't dorp Praatville in 't ‘Onderveld’, en buitengewoon druk is 't er, daar de nieuwe predikant bevestigd zal worden, en er te gelijk 'n vergadering is belegd naar aanleiding van 'n mogelike oorlog met de Basoeto's. Vooral in de winkel van Telheim is de toeloop groot. Ook Oom Karel van der Boom komt er heen, want hij heeft beloofd 'n harmonium voor z'n dochter Miemi te kopen. Telheim prijst 'n instrument aan, maar Oom Karel wil graag de klank horen, en op Telheim's verzoek speelt zekere Juffr. Wilson 'n stukje. Meteen sterft 't stemmengegons weg. ‘Dit is mooi!’ seg Oom Karel, toen miss Wilson 'n ogenblik ophou, ‘mar dit is mar Engelse goed wat jij speel. Speel nou 'n psalm.’

Sonder antwoord te gee laat miss Wilson haar vingers so effentjies o'er di klawers gaan, en toen klink di heerlike musiek van de 42ste psalm. Die heerlike musiek, di lyfstuk van die Franse Protestante, oefen ook nou magtige invloed uit. Di orgel was goed en di juffrouw speel met gevoel. Alles was doodstil. Di mans haal hulle hoede af, al di besigheid hou ver 'n rukki op, selfs mister Telheim vergeet ver 'n ogenblik dat hy 'n orgel wou verkoop. Hy kon dit ni help ni, mar dit was hom net of hy weer in Duitsland was, en 'n klein kerki tussen dikke bome sien, waar 'n bejaarde vrou na toe gaan met 'n klein jongetji aan haar hand.

‘Alle wêreld! ik moet tog weer bietji kerk-toe gaan,’ dag hy by sigself.

Di musiek hou op. ‘Ekskuus mister Telheim,’ seg miss Wilson 'n bietji verlege, ‘di orgel is waarlik goed, sodat ik myself vergeet en glad te lang gespeel het.’

‘Te lang! nee, waarlik ni,’ seg oom Karel. ‘Jy kan gerus mar aanhou. Als Miemi ooit so leer speel, dan koop ik ver haar di duurste musiek wat daar is.’

Miemi kijk vóór haar, want di stori beval haar ni.

‘Uw dochter zal wel leeren,’ seg miss Wilson met 'n vrindelike buig en gaan uit.

Toen sy by di deur uit was, was di geraas nog eens so erg. ‘Hoor di nooi kan mooi speel,’ klink dit van alle kant. ‘Wi is sy? Sy *speel* mooi en sy *is* ook mooi,’ seg 'n jongkerel, ‘ik wou wel weet wi sy is.’

Oom Karel hoort, dat zij met haar moeder sedert kort op 't dorp woont, en dat zij een van de sollicitanten is voor 'n betrekking in de school. Miemi en haar broeder George gaan naar 't huis van Tante Adriana, waar nog 'n adres moet worden opgesteld ter verwelkoming van de predikant. Spoedig komt 't gesprek op Mej. Wilson, want Tante Adriana's huis is de meest geschikte plaats voor 't welig tieren van praatjes. Maar veel tijd is er nu niet, want men moet zich reppen om tegenwoordig te zijn bij de ontvangst van de dominee. Alles loopt goed af. ‘Tanta Adriana het ook genot gehad. Sy had 'n goeje plek, waar sy alles kon hoor wat meneer seg, en van waar sy ook iedereen kon sien. Sy had heel wat opgemerk. Hansi, van Skildpadfontein, het di blou sy tabberd aan gehad, wat seker nog ni betaald was ni. Oom Stoffel syn oge was weer rooi, hy had seker weer 'n soopji binne, ens. Ja, tanta het veel genote.’ Ze heeft ook gezien, dat de ‘agent’ Prost aan

Mej. Wilson 'n briefje heeft overhandigd, waarop deze bloosde.

't Briefje komt van 'n schuldeiser. Miss Wilson's vader is als dronkaard gestorven, en 'n deel van de schuld, door hem gemaakt, moeten z'n vrouw en dochter nog betalen. Al hun hoop is nu gevestigd op Mary's aanstelling als onderwijzeres. Intussen kan Mary's broeder Charles, die op 'n naburig dorp werk heeft, 'n avond overkomen, en te zamen bespreken ze hun moeilikheden en plannen. Van Prost willen ze in ieder geval geen hulp aannemen, al heeft hij hen herhaaldelik bezocht om die aan te bieden. 's Morgens vroeg moet Charles weg, en Mary begeleidt hem 'n eindje.

Intussen is 't geval van 't briefje op de naaikrans oververteld door Tante Adriana, die bovendien weet van Prost's bezoeken bij de Wilsons, en van de onbekende, die een nacht daar geweest is. Door Miemi komt Tante Saartji van der Boom alles te horen, en ze brengt 't over aan haar man. Deze wordt er knorrig van; hij gelooft de praatjes niet, maar als schoolkommissielid moet hij voorzichtig zijn, dus gaat hij navraag doen. Hij is echter niet opgewassen tegen de venijnige kwaadspreekster Adriana, en zelfs de dominee heeft zich niet aan de invloed van 't gefluister kunnen onttrekken. Oom Karel is die dag de enige, die voor Juffr. Wilson stemt. Zwaar drukt de teleurstelling in 't kleine huis van Mary en haar moeder, totdat ze per telegram van Charles horen, dat hij het geld dadelik kan betalen. Maar 'n nog groter slag is 't voor de weduwe, wanneer ze verneemt, dat Charles zich daarvoor als substituut heeft aangeboden in de oorlog tegen de Basoeto's, want ze weet,

dat 't 'kommandoleven' de dood van haar zwakke zoon zal veroorzaken.

Oom Karels zoon George is ook 'gekommandeerd', en na enige tijd komt er 'n brief, waarin hij vertelt, dat hij met Charles Wilson kennis heeft gemaakt, 'n goede jongen, die niet tegen de ontberingen kan en nu ziek ligt te Wepener. Tante Saartji's goed hart doet haar dadelik de weduw opzoeken, en Miemi, van wie 't geweten begint te spreken, moet mee. Ze vinden er enkel ellende, want Mary heeft geen verdienste meer, en haar moeder is zeer ziek door gebrek en droefheid. Tante Saartji hoort haar hele geschiedenis, en verzorgt haar liefderijk. Enige dagen later moet de dominee de weduwe gaan troosten, als 't bericht van Charles' dood ontvangen wordt; alles wat hij bij haar te horen krijgt, roept hem toe: oordeelt niet. Deze woorden vormen de tekst van z'n volgende preek, en iedereen in Praatville voelt de volle betekenis ervan.

Er komt nu overvloed in 't huis van de Wilsons, maar 't is de vraag, of ze te Praatville zullen blijven, wanneer ze te weten komen, dat Charles eigenlik was 'vermoord deur praatduiwel'.

In *Di Spogduiwel* wordt de lezer nog eens binnengeleid bij de wel wat barse, maar trouwhartige en oprechte Oom Karel van de vorige schets. Op 'n morgen zit hij de krant te lezen op z'n 'plaats' Wildebeesfontein. 'Oom was ni een van di vlugste lesers ni. Met di Bijbel kon hy ordentelik klaarkom, en als meneer uit is en hy 'n preek moes voorlees, het dit ook nog al gegaan, hoewel de jong-mense klaag, dat hy banje keer diselfde vat. Gewoonlik laat hy dan ook maar syn seun George di koerant deurkyk.' Er is

dan ook 'n biezondere reden voor z'n ijverige studie van de krant deze morgen: z'n trouw rijpaard Kol is zoek, en hij ziet de ‘schutberichten’ na voor nieuws omtrent hem. Nu treft 't juist, dat deze morgen er 'n advertentie geplaatst is door Ooms pleegzoon en neef Dirk, dat z'n ‘plaats’ Saaifontein verdoopt is in ‘Poplar Grove’. Oom Karel is woedend, als hij die onder de ogen krijgt. ‘Oom was op di plaas groot geworde. Syn vader het dit aangeleg, en na di dood van syn vader het syn oudste broer daar besitter van geword. Di ou woonplaas was altyd ver oom so'n soort van 'n heiligdom, en toen di ou'e huise moes plaas maak voor di nuwes, was dit al 'n doorn in syn vlees gewees. Dat Saaifontein 'n Engelse naam sou kry, dit was te erg.’

Als Dirk kort er op Oom moet komen spreken, blijft de ruzie niet uit, en zonder te groeten rijdt Dirk weg. De verandering van de naam is de laatste van 'n reeks daden, waardoor Dirk z'n pleegvader heeft geërgerd. Als jonge, onafhankelike man is Dirk altijd ‘spoggerig’ geweest, en deze neiging is sterker geworden sedert z'n huwelik met 'n ‘bolands’ meisje Anni, die graag boven allen wil uitblinken. 't Oude huis is door 'n nieuw met kostbare meubels vervangen, aan alle vermaken doet 't echtpaar mee, en steeds nemen de uitgaven toe, zodat Dirk langzamerhand in de macht van de geldschieter Ashton raakt. De enige, die hem zal kunnen helpen, is Oom Karel, maar met deze heeft hij nu woorden gehad.

Ashton komt juist in deze tijd te Saaifontein, en laat Anni 'n paar prachtige armbanden zien. Dirk weigert ze te kopen, daar hij weet, hoe diep hij reeds in de schulden zit, maar Anni, aangespoord door pronkzucht en afgunst

op 'n andere mogelike koopster, tekent buiten Dirks weten 'n schuldbekentenis ervoor. Op de volgende danspartij te Praatville schittert Anni, haar schoonheid nog verhoogd door de armbanden, maar hier komt ze ook te weten, wat Ashton's eigenlike bedoelingen zijn. Diep beledigd keert ze zich van hem af, en Ashton, die alle schuldbekentenissen van Dirk in handen heeft weten te krijgen, zorgt er voor, dat z'n slechte geldelike toestand ruchtbaar wordt. Van alle kanten dagen de schuldeisers op, en bovendien hoort Dirk nu van Anni's dwaze daad. De avond na z'n laatste gesprek met Ashton begrijpt hij, dat 'n bankroet voor de deur staat, en overstelpt Anni met verwijten. Uitgeput van 't tobben krijgt hij zware koorts.

Anni, die ook diep heeft geleden onder de kwelling van de laatste dagen, brengt 'n nacht van doodsangst door, daar ze Dirk voor zieker houdt dan hij in werkelikheid is. 't Gevolg is, dat ze haar trots weet te overwinnen en de volgende morgen vroeg naar Oom Karel en Tante Saartji rijdt om hulp. Begaan met Anni, die er bleek en afgemat uitziet, slaagt Tante Saartji er in, Oom Karel mee te tronen. Onderweg merkt ze, hoe voorzichtig hij ment, om Anni, die van vermoeienis in slaap is gevallen, niet te storen, en ze begrijpt, dat ze Oom wel zal kunnen overhalen om Dirk te helpen. Als Dirk na korte tijd beter is, moet hij z'n zaken openhartig en eerlik bespreken met Oom en de heer Meyer, de oude ‘agent’, die in 't geheim door Tante gevraagd is naar Saaifontein te komen. Na veel inspanning meent Meyer, dat hij 'n bankroet nog kan voorkomen, maar dan moet Oom Karel 'n hypotheek op Saaifontein nemen. Hem hiertoe over te halen kost grote moeite. ‘Tante, wat

di ding maar half begrijp, werk op oom syn gemoed, en hou hom voor, dat als Dirk ni kan betaal ni, di plaas dan tog ver George kan bly. Op di end, nadat oom amper 'n pond tabak opgedamp het, gee hy in en laat aan meneer Meyer di saak o'er om reg te maak.'

En Anni brengt de armbanden en al haar sieraden bij Meyer, met 't verzoek of hij ze verkopen wil; zoals zij geholpen heeft om Dirk in 't ongeluk te storten, wil ze hem nu trouw ondersteunen in z'n moeilike taak van zich er weer bovenop te werken. Ze houdt woord, en tien jaar later is Saaifontein weer hun onbelast eigendom.

In deze schetsen worden dus telkens de verschrikkelike gevolgen aangetoond van 'n ondeugd, belichaamd in 'n hoofdpersoon; toch valt de schrijver nergens in de preektoon, en de voorstelling van 't leven, door de aard van de motieven ietwat eenzijdig, vindt 'n voldoend tegenwicht in de kleurigheid van sommige toneeltjes, en de getrouwheid, waarmee afrikaanse mensen en toestanden geschetst zijn. Zo zijn er bekende figuren als de opkoper en de ‘dorpsagent’, met hun macht over de boeren; in *Di Liegduiwel* wordt de diamantkoorts getekend, die oud en jong aanpakt, en 't hele distrikt in rep en roer brengt; ook krijgt men 'n kijkje op 'n ‘buitekerk’, met de gezelligheid onafscheidelik er aan verbonden. Nog meer karakteristiek is de ‘nachtmaalsdrukte’ met al 't gewoel in de winkel van Telheim. Elders weer zijn 't de ‘resies’ en 'n danspartij, die de dorpsaantrekkelikheden uitmaken.

De taal is goed Afrikaans, maar de stijl is soms weinig verzorgd. Deze munt niet uit door biezondere eigenschappen, behalve door de beeldspraak. die vaak aan de afrikaanse

omgeving is ontleend. Lieg-Hans is verliefd op Netji, Oom Diederik's dochter, en haar ouders zijn hem wel genegen, alleen zij zelf schijnt er anders over te denken: ‘So 'n noientji is party keer nes 'n mierkatji, wat oek so bedaard na jou uitkyk, maar as jy hom amper gevang het, spring hy in die gat en is weg.’ En als Hans z'n leugen over de diamant bevestigen moet, vertelt CACHET: ‘Hans bly 'n ogenblik stil. Hy voel daar was nog 'n paar minute tyd om los te kom. Hy kon seg, dit was 'n grap en dan sou oom Diederik misskien raas, maar niks meer ni; of hy kon seg: ja, en di gevolge afwag. Hy voel hy was op di afdra'end en gaan fluks na di krans.

‘Het jy di steentji by di boskoppi opgetel?’ vraag oom Diederik met mening. ‘Ja,’ - seg Liegduiwel binnekant soetjies. - ‘Ja’ - seg Hans hardop, en dit was ver hom, net of hy die krans afspring.

George, de zoon van Oom Karel, is 'n knappe jonge man, en gaarne zag z'n moeder hem theologie studeren, ‘maar George had gen plesier in 'n boek ni.... Om so 'n flukse kerel tegen syn sin te laat studeer, is net so goed als of jy 'n vurige jong perd in 'n skotskar wil span, jy bederf hom, of hy skop di kar aan stukkend, een van twee. Iedereen het syn geaardheid.’

Al laten opzet en omvang van de schetsen geen diepgaande psychologiese karaktertekening toe, toch heeft 't weinige, dat er is, veel goeds. 't Volle licht valt op slechts enkele eigenschappen van de hoofdpersonen, die in de meeste gevallen geen verstokte zondaars zijn. Aandoeningen en stemmingen worden soms aangeduid door de weergave van schijnbaar nietige uiterlikheden. Zo is Oom Diederik heel

vriendelik, als Hans op bezoek komt: ‘Hy bied self syn tabaksak an om uit te stop, iets wat oom nog nooit gedaan het ni.’ En als hij in de waan verkeert, dat er 'n diamantmijn op z'n grond is, kan niets z'n vreugde vergallen, zelfs niet de stroom wagens over z'n gras: ‘Daar was al amper 'n wapad gery. Oom Diederik was anders net straf op syn veld, en dit was nogal syn spaarveld; maar nou praat hy ni.’ De uitwerking van de praatjes op Oom Karel wordt als volgt weergegeven: ‘Hy het di morre nukkerig opgestaan, en toen was alles verkeerd. Eers was syn koffi te soet gewees, toen was syn pyp verstop, en toen hy dit wil oopsteek, breek di grassi in di steeltji af. Adonis, wat anders met oubaas net kon maak wat hy wou, het di morre al 'n klap gehad in di stal, omdat di perde ni skoon gemaak was ni; di hele huisgesin was deurmakaar.’

Met scherpe blik slaat LION CACHET z'n omgeving gade, en vaak zijn z'n rake opmerkingen over mensen humoristies getint. Wanneer de opkoper bij de gierigaard komt, wil hij graag weer ossen kopen, maar ‘Oom Jan het eers ni gehad ni; toen het hy 'n paar en eindelik 'n hele klomp. Hulle gaan na di stal, en dit was donker toen hulle terugkom.’ Als Lieg-Hans vertrekt na 'n bezoek bij Oom Diederik, leest men: ‘Nelson kry 'n extra stoot met di hakskeen toen hy wegspring. 'n Mens kon moes ni weet ni, misskien loer Netji deur di gordyntji.’ En in 't vermakelik tafereeltje, waarin de ontgoochelde Oom Diederik Hans achternazet, loopt iedereen hen na, en ‘'n paar Engelse begin onder di loop al te wedde wi sou wen’. Anders dan de schrijver, kent de nieuwe predikant van Praatville de ‘ondervelders’ niet, want op Oom Karel's vraag naar Miss Wilson ant-

woordt hij: ‘Zij heeft mij wel aangestaan, maar - -’ Meneer bly stil; oom Karel ook; hy had meneer nou net waar hy hom wou hê. Meneer wou oom verder laat praat, maar oom bly stil; was meneer 'n bietji langer in di Onderveld gewees, dan had hy wel geweet dat hy sou moet opgeef. Oom haal syn pyp uit, stop doodbedaard en begin te rook.

Meneer werd eindelik senuweagtig.

‘Ik wou haar kiezen,’ seg meneer, ‘maar ik heb zooveel praatjes gehoord.’

‘Ik het ook gehoor,’ seg oom, ‘en daarom kom ik na meneer. Ik sit in di knyp; meneer moet maar reguit praat.’ En de dominee is genoodzaakt, openhartig te zijn.

Verschillende goed geslaagde tonelen verhogen de aantrekkelikheid van de schetsen, b.v. 't gesprek tussen de half dronken Willem en de onverstoorbaar kalme Oom Andries, en in 'tzelfde stuk Willem's laatste strijd tegen de drank, waarin vrij wat spanning is. Vooral *Di Praatduiwel* en *Di Spogduiwel*, die omvangrijker zijn dan de overige, geven zulke beschrijvingen; hieruit verdienen vermelding 't gesprek tussen Oom Karel en de schijnheilige, sluwe kwaadspreekster Tante Adriana, 't tafereeltje op de morgen, wanneer Oom Karel leest, dat Saaifontein 'n engelse naam krijgt, en dat, waarin Tante Saartji hem weet te overreden en meevoert naar ‘Poplar Grove’.

Hoofdstuk VI.
Gedichten uit Ons Klyntji.

Zoals twintig jaar vroeger, bij 't verschijnen van *Die Patriot*, kwamen er in 1896 van alle kanten welkomstgroeten voor *Ons Klyntji*. De aardigste stond in de eerste aflevering, en was ondertekend door IOMAH: -

Welkom!
Klyntji, welkom!
Ons wag al lang op jou;
Jy kom eers nou.
Ek wil jou niks verwyt,
Myn klyne liif,
Mar tog, tog het ek spyt,
Myn hartediif,
Dat jy so lang ver ons lat wag,
Lat wag by dag, lat wag by nag
Op jou.

We weten, dat 'n loopbaan van strijd je wacht, maar blijf moedig strijden voor land, volk en taal; wij, van onze kant, zullen je vertroetelen. Draag in ieder huis de prijs weg voor schoonheid en deugd, en

Welkom!
Nog eens, welkom!
'n Afrikaner hart
Klop steeds in jou.
'n Hart, vol liifd en vuur,
Standvastig, trou,
'n Hart, wat ider dag en uur,
Werk ver jou land uit liifde puur,
Welkom!

Ook anderen lieten zich in de geest van deze laatste strofe uit. Zo b.v. OOM JAN, die de lotgevallen van *Die Patriot* in herinnering bracht, en hoe hij tegen de verdrukking in was gegroeid. Zo zou 't *Ons Klyntji* eveneens gaan, als hij slechts bleef ‘an syn leus getrou: Om ver Land en Volk te staan, En ons Taal in eer te hou!’ De overige rijmpjes vertellen, hoe ingenomen men is met de leesstof van 't nieuwe maandblad, en dat men 't gaarne om de twee weken zou willen ontvangen.

Over de taal is er maar één stuk van belang in *Ons Klyntji* verschenen, nl. ‘Di Afrikaanse Taal’ (I)[1)] door NEEF JAN. 't Is 'n bescheiden versje, waarin zelfs 't gebruik van enige onafrikaanse vormen ter wille van 't rijm te laken valt; maar aardig is er in de speelse allegorie, die zo goed door 't geheel wordt volgehouden: -

Ek is 'n arme boerenoi,
By vele min geag;
Mar tog is ek van edel bloed,
En van 'n hoog geslag.
Uit Holland het myn pa gekom,
Na sonnig Afrika;
Uit Frankryk, waar di druiftros swel,
Myn liwe mooie ma.

1) De romeinse cijfers achter de titels geven de jaargangen van ‘*Ons Klyntji*’ aan.

Hull' skel my uit ver Hotnots myd
   Mar ek gé daar ni om,
Want an myn lippiis kan jy siin
   Van wat geslag ek kom.
Soet vloei di woordjiis uit myn mond
   Dit het ek van myn ma;
Mar as ek bid dan hoor jy wel,
   Ek is 'n kind van pa.

Myn sussi, wat uit Holland kom,
   Di hou verniit haar groot:
Di lug is al te skerp ver haar;
   Sy is al amper dood.
Di dokters kom nou bij makaar,
   Hull' maak te saam 'n ‘Bond’;
Mar tog met al di doktery
   Word sy nooit weer gesond.

Myn niggi met haar stywe nek,
   Di loop in rooi satyn;
En baing jonkmans loop haar na;
   Sy denk hiir baas te syn.
Mar as di awentuurtji kom,
   Dan is di klomp by my;
Dis ‘hartji’ voor en ‘hartji’ na:
   ‘Laat ons 'n bitji vry.’

As ek mar eers myn vryer het,
   'n Digter vol van moed;
Een, wat my om myself bemin,
   En ni mar om myn goed;
Wanneer die vryer tot my kom,
   Vat ek hom by di hand,
En maak ek hom, hoe swak ek skyn,
   Nog koning in di land.

Want ek het onder in myn kis
   'n Ware towerstaf,
Wat ek nog van myn ouma het,
   En nimand weet daar af.

Hef ek di staf op: 'Moedertaal',
Dan volg di land my na;
En ek is net nou koningin
Van heel Suid-Afrika.

Vier stukjes hebben betrekking op 't vaderland, die alle echter vrij onbeduidend zijn. M.H. NESER noemde bekoorlikheden op van 'Ons Sonnige Afrika' (I), maar sommige van deze zijn zeker geen eigenschappen, waardoor Zuid-Afrika bij uitstek uitmunt, als 't bezit van prachtige zangvogels, en rijkdom aan bomen en groene velden. Te recht mocht hij echter spreken van 't wild, de heerlike lucht en de bloemen. 'Afrika's Klagte' (I) handelt over de dorheid en droogte, terwijl 't 'Afrikaner Liid' (II) door JEPETE (Ons Land is groot, ons Land is mooi), en 'Myn Land' (II, Al rys ek o'er berge) van gehechtheid aan eigen land en zeden getuigen.

Om enige van de voetangels en klemmen te vermijden, die zo dik gezaaid liggen op de journalistieke weg in Zuid-Afrika, had men al dadelik besloten de politiek en de godsdienst als onderwerpen buiten te sluiten. Toch is 't begrijpelik, dat er niet gezwegen kon worden over de Jameson-strooptocht, die in Maart 1896 nog vers in 't geheugen lag, en die ook door de redakteur van *Ons Klyntji* werd afgekeurd. 't Was weer OOM JAN, die 't eerste stuk stuurde over 'Di mislukte Jameson Komplot'. Zoals in z'n vroegere geschiedliederen, geeft hij 'n trouw verslag van 't gebeurde, ook van de laster, die nog eens tegen de Boeren werd uitgestrooid. Hij is heftig verontwaardigd over de list en laagheid van de samenzweerders, 'di plan stink na wisky, dis dronkmens syn werk'. Dan spreekt hij Rhodes aan:

Ja, Rhodes! nes 'n ster het jy hoog in di lug
   Gestaan, en ons oge verblind.
En nou is jy stil na Europa gevlug,
   A né, Rhodes, jy was *ni* ons vrind!

Verbleek is jou glans, jy het onheil gestig;
   Jy was mar 'n dwaalster, uiks meer;
Jou flikkering was mar 'n meteoors lig,
   Jy val soos 'n vuurpyl weer neer.

Transvaal en di Vrystaat het nooit jou vertrou,
   Jou Kimberley spiits was genoeg.
Hul het wel jou grootpraat terdege onthou:
   Jou ‘Kleur van di Kaart’ was te vroeg.

Jy het jou verbeel, jy di Bond kon gebruik;
   Mar nou blyk dit net anders om;
Ons het nou di stank van jou swawel geruik,
   Ons weet nou jou klouwe was krom!

Jy het lank genoeg hiir geraap en geskraap,
   En vals met ons nasi gespeel;
Ons het lank genoeg an di skyn ons vergaap:
   Di wond word ni lig weer geheel!

Toe, vat mar jou skatte, verlaat mar ons land,
   En trek na jou eiland weer heen;
Want dalk steek jy hiir nog di heel boel in brand,
   Gen mens wat jou heengaan beween.

Verder wordt verhaald van 't verloop van de inval: gauw werden de vrijbuiters gedwongen zich over te geven, en nu zitten Jameson en z'n makkers achter de tralies. Hebben Bronkkorsspruit en Majuba hun dan niets geleerd? Prachtig hebben ze hun plannen gesmeed, maar ze zijn bedrogen uitgekomen. Dan dankt OOM JAN de velen, die door hun kordaat optreden 't gevaar hebben helpen bezweren, o.a. Onze Jan en de Vrijstaters, die zo trouw aan de zijde van de Transvaal zijn blijven staan.

De oude vrolike spot weerklonk nog eens in 'Di Infal fan Jameson en syn Rowersbende', door VOLBLOED AFRIKANER: -

Mar kyk tog nou fer 'Jiem syn Seun', hoe dwaas het hy gedaan,
Om opgestook deur Phlips syn span, Transvaal so in te gaan!
As pilledraaier 's jy geleer, mar ni as krygsman, né;
En kyk, daar deuskant Judasberg is kommadant Cronjé!

Jy trek van Pitsan spog-spog fort, tot net by Doringkop,
En daar word jy deur Tagtig man mooi in jou vaart gestop.
Jy breng met jou 'n grote mag en maxims oek nog mé,
Dit alles baat mar wynig, Jiems! teen rifles van Cronjé.
- - - - - - - - - - - - - - - -
Nou draai di sake anders om, met di in tyd van oud,
Toen kom di arme in di tronk, en nou di mans van goud!
Ag 'Jiem syn Seun', ag 'Jiem syn Seun', wat het jou tog makeer?
Dat jy so onbedagsaam was, so iits te gaan probeer.

Laat Oom Paul maar regeren, en 't zal goed gaan. Van de kant van de Kaapkolonie hebben Hofmeyr's vastberaden optreden, en de proklamatie van de goeverneur aan alle britse onderdanen in de Transvaal hun uitwerking niet gemist, zodat oproer voorkomen werd.

'n Stuk in de tweede jaargang, getiteld: 'Eendrag maak Mag', verdient zeker geen vermelding om de vorm, daar 't wemelt van stoplappen en herhalingen; echter wel om wat de schrijver, C.F. LENGENHAGER, uit 't distrikt Bethlehem, over zich zelf meedeelt: hij is 'n Zwitser, die pas in 1886 naar Zuid-Afrika gekomen is, en geheel en al verafrikaanst is. In z'n rijmpje waarschuwt hij tegen tweedracht, waardoor men zich blootgeeft, terwijl Engeland op de Transvaal en de Vrijstaat loert. Ook zekere J.V. was in 'Suid-Afrika' van mening, dat dit land 'n te grote aantrekkingskracht bezat voor de Engelsen, dan dat ze de republieken

met rust zouden laten. Dit was door de Jameson-inval bewezen; maar hij was overtuigd, dat 'kom di Frystaat of Transfaal Ooit weer in so'n nood Deur Jingo lis en Jingo staal, - Trou bly ons in di dood.'

In 1898 werd 'n prijs uitgeloofd voor 't beste gedicht over 'n onderwerp uit de zuidafrikaanse geschiedenis, en deze werd toegekend aan M.H. NESER voor z'n stuk over 'Di Moord by Moordspruit', door Dingaan's 'impi's' gepleegd op de weerloze blanken, die vergeefs wachtten op de terugkeer van Piet Retief.

Di aand was so helder en liiflik en skoon;
Natuur spry haar heerlikste luister ten toon;
Di harte is almal so frolik en bly:
Want morre word Pieter Retief' weer ferwag,
En dan siin hul seker die saligste dag
Fan heel hulle léwe: dan 's alles ferby.

Troepjes Boeren hebben zich overal langs de rivier verspreid, daar ze menen veilig te zijn; van Sikonyella en Dingaan hebben ze immers niets te vrezen, en als Retief terugkomt,

Dan kan hul fertrek na di heerlike land,
Om daar hulle nasi fer ewig te plant,
En nooit meer gen nood of ferdriit uit te staan.
Di land wat, as Eden so frugbaar en skoon,
'n Ewige laggende lente fertoon,
Waar heuwels en felde, jaar uit en jaar in,
Met gras en met blomme so fraai is bekleed;
Di land waar hul niks fan 'n winter af weet;
Waar fréde en foorspoed en rus sal begin.
Di land waar hul fry fan die Engelse juk
Sal léwe; en lyde sal keer in geluk.

Maar dit droombeeld wordt verstoord, want

Wat was dit fan fêr, di gestadig gedruis?
Dalk water wat in di rifire so ruis?
Of stormwind straks, wat di lug so laat tril?

Dan verwijlt de schrijver bij de slapenden: de kinderen in hun lieflike onschuld, 't meisje, dat van haar held en verloofde droomt, de moeder met de arm om haar zuigeling geslagen, - ineens overvallen door de Kaffers. Nu volgt 'n haast te realistiese beschrijving van de ontzettende gruwelen, en daarna tracht de schrijver de gevoelens weer te geven van de mannen, als ze van de jacht terugkeren en de verminkte lijken van hun geliefden vinden. Maar hij voelt, dat hij er niet toe in staat is, 'Want wi kan 'n denkbeeld maak wat of dit meen. Waar kragtige mans nes klyn kindertjiis ween?' Slecht past hierbij 't laatste koeplet, waarin gesproken wordt van dank voor 't behoud van 't eigen leven. Toch komt elders in 't stuk waar gevoel tot uiting, en valt er in de tekening van de scherpe kontrasten en in de bouw van 't geheel wat goeds te waarderen.

B.R. BUYS zond 'n stuk over 'Dapper Dirki Uys', dat van minder betekenis is. Overeenkomstig de feiten, maar met weinig kunstvaardigheid, wordt daarin de hinderlaag beschreven, waarin Piet Uijs en z'n 'kommando' werden gelokt, en slechts 'n klein deel van 't gedicht wordt gewijd aan de jonge Dirk. 't Beste, waartoe zijn heldegedrag de schrijver inspireren kon, is:

Trots kan Afrikaners wese
  Op 'n kind soos Dirki Uys!
Klyne held! hy ken gen frese
  Fer asgaai of Swartgespuis!
Siit gen nood ni! frees di dood ni!

Zekere BARBU begon reeds in 1899 aan ‘Ons Geskidenis op Rym’, en zette z'n verhaal voort na de oorlog. Hij bracht 't echter slechts tot de oprichting van de Oost-Indiese Kompagnie. In ‘Di Oue Tye’ (IV) weer herdacht W.M. LEONARD onze voorouders, eenvoudige maar krachtige mensen, die de Transvaal en de Vrystaat hebben ‘schoongemaakt’. 't Stuk is maar 'n rijmpje gebleven, niettegenstaande 't grootse onderwerp.

Van DU TOIT zelf was reeds in 1894 in z'n *Sambesia* verschenen 't ‘Litji van 'n Voortrekker’. 't Prijst de ossewagen waarmee de voortrekker z'n gezin en z'n Bijbel wegvoeren kon van uit 'n ‘fyne slawerny’ naar 'n ruim land, waar vrijheid heerste en er overvloed was voor hemzelf en voor z'n vee.

In 1899 plaatste hij in *Ons Klyntji* ook z'n ‘Groete fan di Faalrifiir an di Burgers fan Vrystaat en Transfaal’. 't Was geschreven na 'n Bondskongres van Vrijstaatse en Transvaalse ‘takken’, in 1886 te Potchefstroom gehouden, waar besloten werd verzoekschriften te richten tot de twee Volksraden, om vereniging van de twee republieken. De oorspronkelike redaktie van 't gedicht was hollands, en hiervan draagt de afrikaanse bewerking nog alle sporen. De Vaalrivier geeft 'n overzicht van z'n geschiedenis: eerst zwierf slechts de Bosjesman rond langs z'n oevers, en loerde op 't wild; maar weldra werd hij gevolgd door de bloeddorstige Kaffer. Hoe juichte de stroom, toen de Boeren kwamen en 'n eind maakten aan de eeuwigdurende oorlogen! Nu wil hij niet langer 'n scheidsmuur zijn tussen de beide republieken, en met genoegen hoort hij, dat de jonge Vrijstater de Transvaalse maagd 't hof wil maken.

In *Sambesia* had DU TOIT nog 'n gedicht gepubliceerd, geschreven naar aanleiding van de onderwerping van de Matabelen onder Lobengoela in 1893. 't Heet: 'Nag en Dageraad in Matabeleland', en 't begin brengt 'n visioen van geesten: Lobengoela, omringd door z'n 'impi's', laat hen als op aarde 'n krijgsdans uitvoeren. Hij spreekt ze toe, en vertelt van de vroegere krijgsroem van z'n volk onder Gaka; daarna verwijt hij ze hun lafheid, ten gevolge waarvan Rhodes hen heeft kunnen onderwerpen. Maar 'n 'induna' slingert hemzelf dat verwijt naar 't hoofd. Onder 'n verwoede storm verschijnt de geest van Salkats, die de woorden van de 'induna' herhaalt. 'n Twist als tussen reuzen ontbrandt, totdat de geest van Piet Retief verkondigt, dat de ondergang van de Kaffers 'n gerechte straf is voor hun moorden. De geesten en de nacht verdwijnen, en de engel van de dageraad boodschapt 'n blijder dag voor 't land.

Aan verbeeldingskracht heeft 't DU TOIT zeker niet ontbroken. Onwillekeurig wordt men aan 't fantasties begin van dit stuk herinnerd door de 'Moselekatse' van TOTIUS, waarin echter door klanken wordt uitgebeeld, en dit mist men in 't eenvoudiger werk van de vader.

't Was wel onmogelik te verlangen, dat er geheel en al gezwegen zou worden over de oorlog van 1899 tot 1902. Van de stukken naar aanleiding hiervan kunnen genoemd worden: 'Klaagliid fan Dani syn Bruid' (IV), door L.M. HALGRYN, 'n 'Gebed om Frede' (V), en 'n ander, getiteld: 'Engel fan Frede' (V). 'Di Ontset fan Mafeking' (V) vertelt, hoe 'n ziek kind tevergeefs om lafenis smeekt, en de Engelsen bij hun komst als redders worden toegejuicht. Sommige lezers namen aanstoot aan de plaatsing van dit gedicht.

Onder de vele stukken over de tijdgeest en de tijdsomstandigheden is er slechts een, dat genoemd verdient te worden: ‘Foor Honderd Jaar en Nou’ (1), door M.H. NESER. Hij toont zich 'n echte laudator temporis acti, die niets goeds van z'n eigen tijd te zeggen heeft. Volgens hem was men vroeger eerlik, vertrouwbaar, nederig, en werkzaam, maar nu zijn alle degelikheid en eenvoud vervangen door praalzucht en oppervlakkige geleerdheid. Nergens bereikt dit stuk de hoogte van 't leerdichtje van OOM JAN.

Onder de stichtelike gedichten bevindt zich 'n ‘Morge Lied’ (I) door NEEF JAN. Evenals ‘Di Afrikaanse Taal’ is dit stukje vrij van de wijdlopigheid, waardoor z'n vroegere godsdienstige verzen vaak werden ontsierd. 't Wekt op tot werk en strijd in Gods kracht:

Op! Op! di dag breek aan.
Fryf die faak nou uit je oge,
Si di nag is al ferfloge,
En Fiktori kraai di haan.
Op! Op! di dag breek aan.
\- - - - - - -
Op! Op! aanfaar di lot,
Wat di dag an jou sal géwe:
Freug of smarte, dood of léwe,
Alles kom fan onse God.
Op! Op! aanfaar di lot.

Andere stichtelike stukjes zijn ‘Di Reenboog’ (I), door M.H. NESER als zinnebeeld van Gods trouw beschouwd; ‘Di Swaweltjiis’ (I) door S.A. DU TOIT; ‘Waarom? Daarom!’ (II), ‘Folg my’ (II) en ‘Dag en Nag’ (IV) door JEPETE; en lesjes in spreekvorm over ‘Praat en Daad’ (VI).

Slechts enkele van de vertellingen bezitten de goede

eigenschappen van de beste uit *Die Patriot*. Hieronder moet 'Di Fryer fan nig Betti' (I) in de eerste plaats worden genoemd. In weinige woorden wordt de niet ongewone situatie dadelik getekend:

'n Tyd gelede kom hiir mos
   'n Jonge Rooinek aan,
Hy sê hy kan portrette maak,
   Dis wat hy goed ferstaan.

Hy ry hiir op di plase rond,
   En kom by ou oom Piet,
Daar siin hy 'n nointji na syn sin,
   Dis sy wat Betti hiit.

Met z'n innemende en gemakkelike manieren wint de bluffende vreemdeling al spoedig 't dwaze meisje, dat 'n voorliefde heeft voor alles wat Engels is. 'Mar nou gaan daar 'n praatji rond, Dat hy getroud al is'; alle anderen geloven hieraan, maar Betti is verblind. Zo wordt de trouwdag vastgesteld, en enige dagen er vóór moet de bruidegom weer op reis. Betti maakt alle toebereidselen voor 't huwelik, maar wacht tevergeefs op de terugkomst van haar verloofde.

Aardig vertelt CUPIDO in 'Janni en Betti' (III) van deze gelukkige verloofden. Iedere avond gaat Janni haar bezoeken:

Frolik spring hy in di saal,
   En op folle draf
Jaag hy om di huis te haal,
   Hoor di honde blaf!

'Sussi,' seg haar klyne broer,
   'Janni kom al an!'
'Sorg,' seg sy, 'dan mar fer foer
   Net so gou jy kan!'

Pronk, pronk kom hy op di plaas,
   Gooi di jong syn toom,
Stap di huis in met geraas,
   Groet fer tante en oom.

Betti geef hy mar 'n hand,
   Solang hul dit siin,
Mar is hul eers an 'n kant,
   Dan 'n soen of tiin!

‘Op di Dood van Klasi Venter’ (III) weer vertelt op eenvoudige en natuurlike wijze van z'n voorgenomen huwelik, en z'n plotselinge dood er vóór.

Verscheiden verhalen zijn humoristies getint; zo vertelde DU TOIT bij monde van ‘Ou Danster’, 'n Grikwa, ‘Hoe di Hollanders di Kaap ingeneem het’ (II), zonder zich in 't minst om de geschiedenis te bekommeren, als volgt: -

Een dag sit ons by di Plat Kop, -
   Jul Duusfolk roep hom nou di Kaap, -
'n Ding kom uit di water op,
   Daar waar di son al aand gaan slaap,
      'n Wit ding, nes 'n skaap.

Hy kom op uit diselfde gat,
   Waar saans di son steek weg syn kop,
Eers was hy klyn en laag en plat;
   Ons kyk en kyk; hy rys syn kop,
      En rys al hoger op.

Ze willen op de loop gaan, maar Kiwiit, hun kapitein, wordt boos, en zegt, dat 't slechts 'n watergans is. Geestig wordt deze nu beschreven:

Toen fou di ding syn flerke op,
   En hy gé klyntjiis af, een kant;
En ons hou toe fer hom mar dop,
   Hy gé meer klyntjiis, ander kant,
      Hul sak af o'er di rant.

In deze ‘klyntjiis’ roeien mannen naar wal, en door middel van tekens beginnen ze 'n ruilhandel. De Grikwa's menen, dat ze bedrogen worden, en willen ‘di Duusfolk’ aanvallen, maar dezen roeien hard weg. Ruim 'n jaar later verschijnt weer 'n schip, en de inboorlingen willen alle blanken van kant maken. Maar als 'n boot nadert, zien ze 'n prachtig stuk koper er in, en gewillig komen ze om 't aan land te helpen slepen. Deze bereidwilligheid bekomt hun echter slecht, want

Di Duusfolk skré, hul maak lawaai;
Ons trek; hul steek fuur agter an; -
Di Koper hoes; - di derrems waai; -
En in di lug di laaste man!
Wat leef di hardloop wat hy kan.

En hy wat Danster was en ek,
Ons merk toen eers ons is gepiir;
Ons hol tot hiirso by di plek;
En fan di tyd af boer ons hiir,
Hiir by di Grootrifiir.

‘Oom Gert en syn Graaf’ (I) vertelt van deze eerwaardige oude man, die op 'n avond door z'n dochter geroepen wordt, omdat ze 'n vreemdeling bij hun hek ziet staan, die op haar vraag geen antwoord geeft, en toch niet weg wil gaan. Ook Oom Gert gaat nu roepen, want hij weet niet, dat de Kaffer 'n spade in de grond gestoken heeft, en 'n zak er over geworpen. Als hij geen antwoord krijgt, wordt hij boos, en

Plaks! stamp hij di grafi nou been in di lug.
Dit wou hy di skurk van 'n vent mos eens leer.
Toen eers vind hy uit: dis 'n graaf, en hy sug:
‘'k Het amper myn hand teun di ding nog beseer.’

'k Hou baing van oom Gert en syn dogter daarby,
   Mar tog van syn hart en syn grappiis di mees;
En mog hy weer eens met 'n graaf gaan bakly,
   Dan wens ek van harte daarby oek te wees.

Van 'n kluchtig geval verhaalt A.V. in 'Oom Fani Brink' (II). Deze weduwnaar heeft 't hoofd vol trouwplannen, terwijl hij in de kerk zit te luisteren naar de tien geboden; op ieder maakt hij in stilte een kommentaar, en onderwijl valt z'n blik op 't meisje, dat hij graag tot tweede vrouw zou willen hebben. Hij hoort de predikant nog waarschuwen tegen de drank, dan valt hij in slaap, en droomt van z'n huwelik met Anni. Er is wijn in overvloed, en Oom Fani spoort de gasten aan:

'Drink, Kerels, drink! En wens my nog
Goeie Rys! Dit is myn laaste tog!
Di laaste maal wat jul oom Faan
Di huwliks-botji siin ingaan;
Toe, Kerels! di gesondhyd weer
Fan myn klyn froutji Anni Smeer!!'

Deze woorden roept hij hardop, en als hij wakker schrikt, begrijpt hij niet, waarom iedereen hem aankijkt. Maar spoedig volgt de ontgoocheling,

En Anni Smeer, - ô ewig spyt!
Di is hy nou fir altyd kwyt.

M.H. NESER vertelt in 'Di Lyk fan 'n Bobbejaantji' (I) van 'n minder fijne Aprilgrap, door 'n paar jongens uitgehaald. Aanschouwelik worden voorgesteld de opschudding en de daarop volgende praatjes, die 's morgens vroeg in 't dorp rondgaan naar aanleiding van 't nieuws, dat er een kinderlijkje gevonden is. In ademloze spanning wacht men

in 't magistraatskantoor, waar 't kistje door de dokter en de magistraat wordt geopend.

> ‘Good gracious!’ roep di dokter uit.
> ‘Myn mentig!’ roep di magistraat.
> ‘Wat 'n firflakste kwaaijongs streek!’
> ‘Ne, nou wil ek gen woord meer praat!’
> Want toen di twé di doek ontfou
> Om nou di inhoud te firstaan,
> Wat moes hul tot hul skrik daar siin?
> Niks as 'n klyne bobbejaan!

Boertig is eveneens 't verhaal door JANNI over ‘Latempu’ (VII), dat begint:

> Latempu was 'n kaffer jong.
> Traag om te werk, maar plat fan tong,
>   En swarter as 'n kraai.

Alle vermaningen laten Latempu koud; maar op 'n keer, als hij 't weer heeft verbruid, geeft z'n ‘baas’ hem geen standje, maar 'n brief aan de magistraat. Latempu lacht, en meent dat hij z'n ‘baas’ nu over 't hoofd is gegroeid; 't breekt hem echter op, wanneer hij, na de aflevering van 't briefje, slaag ontvangt van de magistraat. 'n Tweede keer krijgt hij 'n briefje mee,

> En daar ontmoet hy mos fer Daad -
> 'n Sterke kaffer - 't was syn maat -
>   An wi hy was geheg!
>
> ‘Dê! Daad!’ sê hy, ‘fat assembliif,
> Jy kaan tok na di dorp - di briif. -
>   Jy sal my moeite spaar -
> En ké dit fer di makistraat,
> En wees tok haastik; dis al laat -
>   Ons siin weer fer makaar!’

De niets vermoedende Daad voldoet aan dit verzoek en

vliegt er natuurlik in. Maar 's avonds, als hij Latempu tegenkomt, krijgt deze, die machteloos is in de handen van de ijzersterke Daad, van hem de ontvangen straf in dubbele mate terug.

Hy brom toen met 'n sware sug,
Terwyl hy frywe nog syn rug:
  'Kelukkik leef ek nok!
Di landros laat jou tjank, mar Daad
Is moses fer di makistraat -
  Hy slaat my dood - ek dok!'

In 't vervolg zorgt hij, dat hij geen briefjes meekrijgt.

In de achtste jaargang werd onder de titel 'Di Jong getroude Paar' de vertelling geplaatst, die als 'Staat op, maak toe die deur nou' voorkomt in de *Twee en Sestig Uitgesogte Gedigte*, door REITZ verzameld. De redaktie in *Ons Klyntji* maakt de indruk van uit 't geheugen te zijn opgetekend: twee belangrijke koepletten ontbreken hier, en bovendien is de zegswijze veel minder natuurlik dan bij REITZ. 't Gedicht verhaalt van twee echtgenoten, die geen van beiden de deur tegen de tocht willen dichtdoen. Ze komen overeen, dat wie 't eerst spreekt, verplicht zal zijn de deur te sluiten, en ze zwijgen dus, zelfs als vreemdelingen binnenkomen en al hun koekjes opeten. Maar als een van dezen de vrouw wil zoenen, wordt 't de man te erg, woorden wellen hem naar de lippen, en

Toen kon jy siin hoe sy opfli
  En skré nes 'n kalkoen nou:
'Jy het gepraat mar ek het ni,
  Staat op, die deur moet toe nou!'

In tegenstelling met *Die Patriot*, is er 'n vrij groot aantal minneliedjes in *Ons Klyntji* geplaatst, waarvan die met enige

verdienste haast alle in de eerste en de tweede jaargang voorkomen. E.C. DRY schreef ‘An myn liwe Jakoba’, waarin hij z'n verlangen uit naar haar, van wie hij tijdelik gescheiden is. Nu heeft hij slechts de herinnering aan vroegere vreugde:

Bedags siin 'k an di hemeltrans
Jou bloue oge afgebeel,
En an di heldre sterreglans
Is 't of hul snags myn harte streel.

J. BLOMERUS roept z'n ontrouw geworden meisje 'n ‘Faarwel’ toe en geeft haar goede wensen mee. Lang niet zo vriendelik gestemd is Klaas in ‘'n Saak het twé kante, of Samespraak tussen Jan Angeneem en Klaas Afgesê, o'er Sarie Takhaar’. Jan prijst de schoonheid van z'n meisje, en telkens laat Klaas op de lof 'n nuchtere of zeer onhoffelike opmerking volgen in deze trant:

Jan:
- Haar oortjiis staan soos skulpiis
  Wat op di sé-strand pryk.

Klaas:
- Dis jammer dat hul effe
  Na 'n wa syn wile lyk.

Jan.:
- En dan twe mooier voetjiis
  Het nimand ooit gesiin.

Klaas:
- Di lengte is in duime
  Ni minder as veertiin.

Uit *Ons Volk* werd ‘An Anni’ overgenomen, geschreven door 'n ongenoemde, die niet biezonder welbespraakt was, maar goed wist te smeken. Z'n huweliksaanzoek sluit met de woorden:

Kyk tog in myn oge,
  Lees wat daarin staat;
Sal jy dan gedoge,
  My *alleen* te laat?

Kan myn liwe sussi
   My dan so hoor kla?
Geef my net één kussi,
   Fluister soetjiis: ‘Ja.’

In *Di Koningin fan Skeba* komt 'n ‘Liid an di Morre- en Aandster’ voor, die als de wekker van de liefde wordt bezongen:

As skaars 'n sonnestraal nog in di weste dwaal,
As nag en donker daal en dek ons allemaal,
As wolf en leeu en tiir, en elk ferskeurend diir,
Deur bos en dal gaan swiir en rooflus bot gaan fiir,
   Dan, liwe Awondster,
   Blink jy so liif fan fêr,
   En wek in myn gemoed
   'n Sagte minnegloed.

En as die Dagbreek gloor, di sterreglans fersmoor,
Gaan jy di dag weer foor, en wys di son syn spoor;
As dan di dag ferskyn, di sterre laat verdwyn,
Dan blink jy, o so ryn met strale sag en fyn;
   Dan, liwe Morgester,
   Lag jy ons toe fan fêr,
   Roep jy ons uit di rus
   Tot nuwe lewenslus.

't Lied heet 'n vertaling te zijn.

In nog drie gedichten wordt de liefde in verband met de natuur gebracht. In 't eerste, ‘Troue Liifde’, denkt WILLEM KRIEL JR. terug aan vroeger geluk: ‘Ek denk an di tyd toen ek my an haar sy, In d' bome hul skadu ter neder kon fly Op d' grastapyt sag, waar di blomme so skoon Hul geure ferspry, en hul kleure fertoon!’ Z'n Sanni Roos is hem echter ontrouw geworden, en nu heeft hij slechts haar beeltenis nog over. M.H. NESER vertelt in ‘'n Treurige Herinnering’ van de vroege dood van zijn ge-

liefde, kort nadat ze op 'n schone lentedag elkaar trouw hadden beloofd, en 'n ‘Lente Liid’ (V), ingezonden door A. ACKERMAN, beschrijft 't lieflike van 'n voorjaarsmorgen, waarop vrijende paartjes uit wandelen gaan.

Van DU TOIT werd 'n liedje geplaatst, ‘Myn Liifste’ (IV), vroeger reeds in *Die Patriot* verschenen. Hij vergelijkt haar schoonheid bij de bloemen, haar zang bij die van de vogels, en haar ogen bij de sterren. Niet onaardig is ook 't ‘Afskydsliid’ (VII) van G.S. MARITZ: 't afscheid valt wel moeilik, maar het wordt verzoet door de hoop op 'n blijde hereniging.

PETEROS PRUTTELAAR beschrijft in ‘Amor’ (IV) de uitwerking van de liefde op mannen, in haar strikken gevangen. In z'n voorstelling is wel veel waars, maar 't absolute gebrek aan dichterlikheid maakt 't maar al te duidelik, dat deze pruttelaar niet bij Shakespeare in de leer is geweest. Toch waren er vele anderen, die nog erger rijmelaars waren, b.v. de ongenoemde schrijver van ‘An myn Leni’, die haar z'n genegenheid op deze wijze betuigde: ‘Di liefde trek my nes 'n tou, Toe kom nou, Leni, word myn frou.’ Men verbaast zich geenszins, wanneer deze prozaïese ziel aan 't eind van z'n geknutsel zucht: ‘Di woorde is - soos ek beskou, - Al wat ek kan laat rym op frou.’

Onder de gedichten met gemengde inhoud komt voor ‘'n Lente-aand Mymering’ door M.H. NESER. Hij begint met 'n beschrijving van 't stille, verkwikkende avonduur: -

Di son is pas verdwyn
Na 'n angename Lentedag;
Gediirte groot en klyn
Soek rus en skuilplek fir di uag.
O, doodstille aand-uur, wat is jy tog skoon!

Verschillende andere indrukken geeft hij ook weer, en vertelt dan van 'n jonge man, die hij ziet op weg naar z'n meisje; daarop keert hij terug naar z'n omgeving:

Ginds by 'n buurmans huis,
Hoor jy di honde blaf en brom,
En 'n doffe gedruis
Firtel dat daar besoekers kom.
Gesellige aand-uur, wat is jy tog skoon!

Uit 't dorp hoort hij klokkegelui klinken, dat naar Gods huis nodigt, en nog eens wordt z'n aandacht door de prachtige natuur rondom hem geboeid: -

In 'n floed fan goue lig
Swem d' wolkiis an di weste kant.
O, wat 'n groots gesig!
'n Hemels pragstuk, fan Gods Hand
Firhewene aand-uur, wat is jy tog skoon

So mymerend sit ek,
En d' maantji skyn so frindelik neer;
Mar wolke swart en dik
Foorspel 'n sware donderweer.
Gesegende aand-uur, wat is jy tog skoon!

Reeds roep 'n donderslag
My uit myn stille eensaam hoek:
'Dis tyd om fir di nag
Fir jou oek 'n skuilplek te soek.'
O, frind'like aand-uur, wat is jy tog skoon!

Dit stuk en 'Di Moord by Moordspruit' bezitten de meeste verdienste onder 't werk van NESER, 'n schrijver, die met meer oefening vermoedelik wat goeds zou geleverd hebben. Vals gevoel stoort vaak in z'n stukjes, en deze 'Mymering' is eveneens heel ongelijk van waarde, in hoofdzaak, doordat de schrijver niet alles even goed ziet.

Van hem is ook ‘Di Klaagliid van di laaste Boesman’ (I). Deze betreurt de ondergang van z'n volk, dat door de blanken uitgeroeid is. Hij vertelt van hun vroegere heerlike leven, toen zij de heersers in 't land waren; nu is hij de enige overgeblevene, en hij laat zich door de Grootrivier meevoeren naar de oceaan. 't Stuk geeft in werkelikheid de opvatting van 'n blanke, en 't is de schrijver geenszins gelukt, zich in de plaats van de Bosjesman te stellen. Hoe zwak z'n fantasie is, springt dadelik in 't oog, wanneer men dit stuk vergelijkt met 't koor van ‘Inboorlinge’ in de *Unie Kantate* van J.F.E. CELLIERS, of met 't ‘Kafferlied’ van TOTIUS. Toch is 't interessant te bemerken, dat enkele soortgelijke onderwerpen, als door tans levende schrijvers zijn behandeld, in deze periode reeds de aandacht trokken. Hiertoe horen dan ook 't ‘Voortrekkers Lied’ van DU TOIT, en de andere stukken over de Grote Trek.

Nog 'n stuk werd door P.D.T. 'n inboorling in de mond gelegd, n.l. 't ‘Dronk-Litji fan 'n Masbiker’ (I), waarvan 't onderwerp niet verheven is, maar de behandeling beter gelukt is dan van 't ‘Klaagliid’. De taal is die van 'n echte dronken Mozambiker, en typies zijn de herhalingen en 't onsamenhangende van z'n vertelling. Hij is zelf aan 't woord, en begint:

Myn nooi hettekegé 'n paar oulap in myn hand,
Myn nooi hettekesê, ek moete lope na di Strand,
Myn nooi hettekesê, ek moete fisse lope koop,
Myn nooi hettekesê, ek moete baing gou loop.

Mar ek hettekeloop soos ammel hetkesiin,
Ek hettekeloop so reg uit di kantiin,
Ek hettekesteek 'n lekkere stywe dop,
Di wiin di hetkeloop so ammel in myn kop.

Hij ziet 'n rijtuig en loopt er tegenaan, maar meent, dat 't de schuld van de koetsier is. Hij wil graag meerijden, en als hij thuis komt, valt hij neer in de keuken, en

> Myn nooi hettekefat 'n tamaiji osseriim,
> Myn nooi hettekeslaan soos ek nooit ni hetkesiin,
> Myn nooi isse baing kwaai, myn nooi isse baing kwaai,
> Myn nooi hy spook hard, hy maak grote lawaai.

'n Heel ander karakter draagt 'n stukje, ingestuurd door A. ACKERMAN en getiteld ‘Di nederige Huisi’ (V). 't Prijst de vrede en vrijheid van 'n klein huis tegenover de glorie van 'n vorst, steeds gekweld door zorgen. In ‘Myn Oupa’ (VI) eert G.L. KRUGER z'n grootvader, en zegt van hem, dat hij goed heeft ‘geleef en goed gefeg; Man fan eer en hart was hij.’

DARIUS BENDOLF vindt, dat ‘Di Mossi’ (VII) allerlei aardige eigenschappen bezit, waarover hij spreekt in z'n stukje met die titel. Reeds in de eerste jaargang werd ‘Di Waterlemoen’ van W.H. M[ASKEW] geplaatst; de schrijver vertelt, hoe 'n jongen allerlei straf trotseert, als hij slechts de sappige vrucht in handen krijgen kan, en hijzelf geeft ook geen duit voor de Rand, wanneer de watermeloen rijp ligt op 't ‘land’.

De overige berijmde stukken in *Ons Klyntji* vormen een uitgestrekte ‘brand’ van onbeduidendheid en verveling, en, zoals op 't kale veld de zwart geblakerde ‘graspollen’ zich in al hun onbevalligheid omhoogheffen, wordt de eentonigheid ervan slechts hier en daar verbroken door beelden, die boerejongens aan hun omgeving hebben ontleend. Een voorbeeld moge volstaan: ‘Ons foel nou nes 'n ysterfark In helderdag daar op di mark, Wat nou fer mense doodskaam is.’ Overigens zijn de kracht en eenvoud van de

politieke liederen vervangen door in den treure herhaalde klachten over de runderpest, en de grappigheid en aanschouwelikheid van de vertellingen e.a. verlopen in alledaagsheid, af en toe zelfs in platte banaliteit. In 1901 en 1902 is 't peil 't laagst gedaald. De vriendelikste handelwijze is, er verder 't zwijgen toe te doen, na de opmerking, dat zulk werk zeker indertijd veel heeft bijgedragen tot de vestiging van de mening, dat 't Afrikaans niet geschikt zou zijn voor de uiting van hogere gedachten en gevoelens.

Maar zoals op de vale ‘hogeveldse’ vlakte de lente wordt aangekondigd door 't eerste flauwe waas van groen, zo flauw nog, dat 't slechts door 't geoefende afrikaanse oog kan worden bespeurd, zo zijn er ook hier enkele tekenen van 'n herleving in enige stukken van 't jaar 1903. G.F. DANNHAUSER schreef 'n eenvoudig, maar oprecht liedje onder de titel: ‘'n Dappere Generaal; ter Ere fan De Villebois’: De vlag van de vrijheid wordt omhooggehesen in Zuid-Afrika. Europa geeft wel z'n geld en z'n medelijden,

Maar Villebois staan op en roep
   Tot Frankryk luid en klaar:
O seuns van so 'n vrye land!
   'n Folk staan in gefaar!

'n Klyne, mar 'n dappre folk
   Feg an di suide kus;
Sal ons hul daar so laat fertrap
   En stil sit hiir gerus?!!....

Frankrijk geeft geen gehoor aan de roepstem, maar De Villebois zelf gaat vechten en offert z'n leven:

Jou heldemoed, o Villebois,
   Het ons in stryd ge'eer;
Mar by jou heldegraf gekniil,
   Fereer ons jou feul meer.

J.F. KASTEIN beschreef z'n ‘Rys as Krygsgefangene’ van Durban naar Trichinopoly in Voor-Indië, van 15 Mei tot 4 Junie 1901, en gaf 'n duidelike voorstelling van de belangrijkste gebeurtenissen op de reis, en van de gevoelens, die zich van de gevangenen meester maakten. Te Durban worden de 160 Boeren door 'n dichte massa aangegaapt, even voordat ze per roeiboot gebracht worden naar de ‘City of Cambridge’; spoedig vertrekt ze:

Reeds wyk di kus, 'n bang gefoel
O'ermeester iders hart;
En selfs op dek, in druk gewoel,
Gefoel elkeen syn smart.
‘Faarwel, o alte diirbre strand,
Waaran myn bloed nog hang!
Faarwel, jy diep vernederd land,
Waarna myn siil ferlang!
Faarwel, geliefde frou en kinders!
Faarwel fer onbepaalde tyd!’

Dan volgt de aankomst te Ceylon, waar 'n honderdtal aan wal gaat, en de overigen al de vernedering van 'n verscherpt toezicht moeten ondervinden, totdat ze naar Madras worden vervoerd: -

‘Boers! - The Boers are coming!’
Al wat leef is op di been:
Lydiis, gentlemen en koeliis,
Almal skaar sig om ons heen,
Seer nuwsgirig, fol ferbasing,
Kyk elkeen syn oge uit;
Want die Boere is mos monsters,
In hul woede thans gestuit.

Dan gaat 't per spoor verder 't land in, en overal worden ze door de Indiërs vriendelik begroet. ‘Rustig giit di maan haar strale Op di Indiis landskap uit’; eindelik komen ze,

door nog groter scharen dan te voren aangestaard, te Trichinopoly aan.

Uit *De Volkstem* werd 'n stukje overgenomen, getiteld: ‘Ou Bles, Ter Gedagtenis an myn ou Ryperd.’ In diktie is 't maar 'n ‘rijmpie’, maar 't wordt meer dan dat door de ongezochte uiting van eigen lief en leed, terwijl de schrijver vertelt van de lotgevallen van hemzelf en z'n trouw paard op ‘kommando’. 't Is te gelijk 't enige stukje, waaruit iets van de diepe smart over 't verlies van de onafhankelikheid spreekt, zij 't dan ook slechts indirekt. De schrijver begint met 'n lofspraak op z'n heerlike ‘trippelaar’; wat zagen ze er beiden flink uit in de eerste hoopvolle tijd van de grote worsteling! Glimlachend keken de meisjes hen steeds na. Maar de treurige dagen volgden, toen ze als opgejaagd wild van plaats tot plaats moesten vluchten,

> Op laas was miliis oek gedaan,
> En Bles en ek kon ni meer gaan
> Op trippelpas, mar jakhals draf,
> Want ons altwé was swak en laf.

Aanschouwelik wordt verhaald, hoe op 'n morgen Bles nog eens z'n eigenaar redde uit de handen van twee afdelingen Engelsen, en over hun verdere ondervindingen heet 't:

> Partykeer was dit koud en nat,
> Myn een kombers was oek gefat -
> En ek had net nog myn ou jas,
> Oek baing an makaar gelas.
> Mar in di nag as koue ons pak,
> En net di hemel is ons dak -
> Dan goi ek di ou jas o'er my,
> En Bles moes oek 'n stukki kry.

Ou Bles en ek het uit-gebly,
Totdat di oorlog was ferby -
En onse land en flag kapot,
Toen treur ou Bles saam o'er ons lot.

Bles wil niet eten, en gaat er akelig uitzien:

Ek ken hom skaars; Bles was getrou
En frede het hom swaar berou -
Syn hart was stuk, syn werk gedaan,
En toen het Blessi doodgegaan.

Dan volgt 'n beschrijving in karikatuur van z'n nieuwe paard, Repat, zo genoemd, omdat de schrijver 't door middel van 't ‘repatriatie’-kantoor heeft gekocht, en hij eindigt: -

Ou Bles, jy lag jou seker slap,
Als jy ou Repat kon siin stap.
Faarwel, Ou Bles, en rus, en droom,
Daar onder di groot doringboom!

Tekenend is de keuze van de schuilnaam NEVERMIND.

Uit de vroliker dagen van de oorlog dagtekent 't in vele opzichten pittig jubelliedje van F.W. REITZ, ‘Di Neem fan di Kanon Lady Roberts’, geschreven na de verovering, in December 1900, van 'n engels scheepskanon, de ‘Lady Roberts’ door de soldaten gedoopt. Fijntjes spot REITZ met de ‘Boslanser’, maar na 'n levendige beschrijving van 't voorval zelf, wordt z'n toon scherper tegenover de Engelsen, die zo snoeven op hun overwinningen op de Kaffers, maar tegen ‘mausers en witmense’ zo weinig vermogen:

Ja, Roberts fan Kan-da'ar
Is ni Roberts fan Kan-hiir,
En dat Tommi hiir moet blywe
Is ni net fer syn plesiir!

De redakteur vond 't nodig, de plaatsing te verontschuldigen met de opmerking, dat hij 't lied opnam als 'n herinnering

aan de krijgsdagen en om z'n dichterlike waarde, en niet om 't oorlogsvuur weer aan te blazen.

In de achtste jaargang stond 'n kort gedichtje, dat woorden van troost bracht aan allen, die treurden om geliefden, die waren gevallen 'Fer Fryhyd en Reg', en in de negende 'n verhaal door D.P. DU TOIT: 'Di Rit fan 'n Lafaard', dat echter enkel om 't onderwerp verdient genoemd te worden: 'n jonge man, Nielen du Plessis, die gescholden was voor laf, rijdt langs de kortste, maar gevaarlikste weg door 'n kogelregen, om zo gauw mogelik 'n boodschap aan Generaal De la Rey te kunnen brengen, en wordt dodelik getroffen.

In de tweede jaargang vertelde de redakteur, dat er veertig jaar vroeger veel gezongen werd op bruiloften en in gezelschappen, en dat alle jongelieden boekjes bezaten, waarin ze die liederen opschreven. Nu wou hij graag zoveel mogelik van deze liederen, die meestal van hollandse oorsprong waren, in *Ons Klyntji* overdrukken, en vroeg om de inzending ervan. De volgende werden geplaatst: - 'Jagters Minneliid' (Kom frinde, ons gaan same skiit, II); 'Skoon Isabel' (Skoon Isabel, hoor na myn droewig klage, II); 'Floris en Anatji' (Wat steur myn gedagte? II); 'Di Nonnetji en di Riddertji' (II), dat 't middelnederlandse lied: 'Ic stont op hoghen berghen' is, en aan 't eind 'n toevoegsel heeft gekregen: nadat de ridder afgewezen is, brengt hij zich zelf om 't leven. De non vindt hem, en spreekt woorden, die herinneren aan 'Het daghet in den Oosten':

Leg jy hiir in jou bloed fersmoord,
En dit enkel om myn;
So sal ek jou laat begrawe
Onder myn roosmaryn.

Tot aan 't eind van haar dagen beweent ze hem.

Andere ingezonden liederen zijn: ‘Klaagliid fan 'n Minnaar’ (Ag myn skoonste, myn beminde, III); ‘'n Oue Minneliid’ (Eeuig sal ek jou beminne, III); ‘Faarwel’ (Faarwel, myn yge soeteliif, III); ‘Klaagliid: Di Werelds Beloop’ (Di sorge di kwel my by dag en by nag, IV); ‘Gelukkige Liifde’ (Hoe fermaaklik is di dage, IV); ‘Tefredenhyd’ (Jul wat di ware freugde mis, V). De volgende zijn in Zuid-Afrika ontstaan: ‘Myn bruine Oge’ (As ek mag siik word en ek mag sterf, II); ‘Di treurende Minnaar’ (Kitty liif, myn teer beminde, II); ‘Di Api syn Bruilof’ (Ek sit een dag so druk te skryf, II); ‘Kommando Liid’ (Kom, frye burgers fan ons land, II); ‘Waar het jy daardi Hoed gekry’ (III), en 't aardige ‘Wewenaars Liid’ (II), waarin deze verlangt naar z'n Sari, en op weg naar haar z'n paarden aanspoort: -

Kom, myn pêrdjiis, draf mar lustig;
   Dis mar ses-en-twintig uur.
Morge awend freet jul rustig
   By myn Sari in di skuur.

Rep jul béne, rek jul séne,
   Morge staan jul in di stal;
Gars en hawer sal ek léne,
   Wat jul weer ferkwikke sal.

Rep jou, Witfoet, rep jou trede!
   Booi, stoot Hartbeesfanger aan!
Fleur sal morge met my mede
   Moedig foor myn Sari staan.

Aan vertalingen heeft 't in *Ons Klyntji* geenszins ontbroken. JADUTO (de tegenwoordige TOTIUS) leverde er verscheiden: ‘Edwin en Angelina’ (Goldsmith); ‘Di Hyde-Rosi’ (Goethe);

'Lenore' (Bürger); 'Di Fisser' (Ramler); 'Ka'in an di oefer fan di Meer' (Leopold); 'Di twe Susters' (Hemans). Verder komen er in voor: 'Di Kyser en di Roomse Priister en syn Skaapwagter' (Bürger); 'Troue Liifde' (Wilhelm Hauff); 'Arme Hans', volgens *Ons Klyntji* naar Fäster; 'Afskyd' (Wenn die Schwalben heimwärts ziehen, van Carl Herlossohn); 'Di Engeltji en di Kindji' (Jean Reboul); enige spreuken van Cats en: 'Waarom bemin jy dan ni', vrij naar de Voorrede van z'n *Trou-Ringh*; 'Hang jou Syl na di Wind' (Hendrik van Eyck); 'Di Muisi' (G. Antheunis); 'Di laaste Mens' (T. Campbell); 'Di ferskeurde Hart' (Moore); 'Myn Moeders Portret' (W. Cowper); 'Wi is Ryker', door W.H. MASKEW naar een van de *Gedichten in Proza* van Turgénieff. De originelen van de overige zijn zeer onbeduidend.

Hoofdstuk VII.
Proza uit Ons Klyntji.

Van 1896 tot 1898 verscheen in *Ons Klyntji* 'n historiese roman door DU TOIT: *Di Koningin fan Skeba*, *of Salomo syn oue Goudfelde in Sambesia*. Feitelik komen twee verhalen er in voor, want de beschrijving van 'n onderzoekingstocht vormt 'n omlijsting voor de eigenlike roman. 'n Klein reisgezelschap, bestaande uit de schrijver, Neef Gideon, Neef Hendrik, en de ‘wa-drywer’ en tolk Henni, bevindt zich tussen de ruïnes van Simbabwe. Door 'n toverdokter geleid, ontdekken ze onder de grote toren 'n perkamentrol, die hen verwijst naar de berg Afoer, ver in 't westen, waar de laatste koningin van Scheba begraven ligt. Na vele avonturen bereiken ze deze hoge, alleenstaande ‘kop’, en ook de toegang tot de onderaardse gewelven. In een van de kamers staan drie sarkofagen, en hier vinden ze drie rollen, die heten geschreven te zijn door Salomo's geheimschrijver Elihoref. Nu wordt besloten, dat de schrijver de rollen vertalen zal, terwijl de overigen hun onderzoekingen voortzetten. Elihoref vertelt van 't paradijs en de zondvloed, tot aan de stichting van 't rijk van Scheba, dat later de

opperheerschappij van Egypte moet erkennen, en van daar telkens 'n koningin ontvangt. In de tijd van Salomo is 't Balkis, de dochter van de egyptiese troonopvolger, en haar halve zuster Hanes is 'n vrouw van Salomo. Als Balkis Salomo komt opzoeken, raken deze beiden verliefd op elkaar, terwijl Hanes reeds lang de geheimschrijver liefheeft. Daar de halfzusters sprekend op elkaar lijken, kunnen ze elkaars plaatsen gemakkelik innemen, en Elihoref reist met Hanes terug naar Scheba. Kort na hun aankomst sterft Hanes, en ze wordt in de berg Afoer te ruste gelegd. 't Rijk valt in handen van de Arabieren.

Dit is zeer in 't kort de inhoud van 't verhaal, dat de vertaler iedere avond stuksgewijze aan de andere leden van 't gezelschap voorleest. Dezen hebben intussen enige kamers onderzocht, maar hun werk wordt telkens gestoord door moeilikheden. Zelfs worden hun ossen geroofd door Bosjesmannen, en allen moeten 't werk staken, om op 'n strafexpeditie uit te gaan. Maar 't ergste gebeurt, wanneer de stenen deur dichtvalt en allen, behalve de vertaler, ingekerkerd worden in de onderaardse gangen. Na veel moeite gelukt 't de overgeblevene, de anderen te redden, en als ze de wagens van olifantjagers van ver zien, laten ze 't verdere zoeken naar schatten en zijn er slechts op bedacht, zo gauw mogelik deze woeste streek vaarwel te zeggen.

Nergens vergt een van de beide verhalen zo lange tijd de aandacht, dat de belangstelling in 't andere verslapt, en op ongezochte wijze zijn ze dooreengevlochten, doordat 'n lid van 't gezelschap de historiese roman heet te vertalen uit de gevonden rollen; ze zijn ook verder aan elkaar verbonden door de besprekingen, die telkens volgen op 't voorgelezene.

In deze vergelijkt men de inhoud van de rollen met de Bijbel, die hierdoor wordt aangevuld, of omgekeerd worden Elihoref's gedenkschriften bevestigd of verduidelikt door de bijbelverhalen. Deze worden ook getoetst aan de uitkomsten van de wetenschap, en hierbij vindt men soms 'n geleerdheidsvertoon, dat meer op z'n plaats zou zijn in 'n wetenschappelike verhandeling dan in 'n roman.

'''t Begin van de gedenkschriften berust grotendeels op bijbelse en oud-egyptiese geschiedenis, aangevuld en vrij bewerkt door de schrijver. Van de geboorte van Hanes en Balkis af gaat hij meer en meer vrij scheppen. In de stijl is dit eveneens merkbaar; 't begin toont veel bijbelinvloed, maar gaandeweg vervalt de schrijver ook in 't historiese deel in de verhaaltrant van de omlijsting. Deze is gemakkelik en eenvoudig, steeds zonder versiering, en wordt slechts in de gesprekken van de reisgenoten wat levendiger van toon, terwijl hij in 't historiese verhaal af en toe afgewisseld wordt door orakeltaal, liederen en gebeden in enigszins verhevener stijl. De zuiverheid van 't Afrikaans valt zeer te prijzen.

De historiese roman bevat slechts 'n schets van de lotgevallen van de koningin en de overige personen, met beschrijvingen van kultuurtoestanden, maar geen differentiëring van karakters. Ook de leden van 't gezelschap hebben weinig persoonlikheid. De schrijver is de kundige man, die altijd leiding geeft aan de gesprekken, en 'n onderzoekende geest heeft. 't Enige, dat Henni bewegen kan deel te nemen aan de tocht, is z'n dorst naar schatten, maar voor opgravingen met 'n ander doel heeft hij 'n volslagen minachting, evenzo voor de Bosjesmannen en hun gewoonten.

Toch dwingen de gedenkschriften ook hem eindelik bewondering af, en wil hij zelfs op de 'trek' gaan naar 't hoogland, waar 't paradijs zou gelegen hebben. Neef Gideon en Neef Hendrik zijn weinig meer dan figuranten, en van Klaas, de Koranna 'lyer', die door z'n oplettendheid 't gezelschap vaak uit moeilikheden redt, wordt veel te dikwels verteld, dat hij nooit zonder noodzaak spreekt.

Sommige avonturen van 't gezelschap zijn vrij eentonig; drie keer valt 'n toegang tot onderaardse gangen dicht, waarbij tweemaal mensen opgesloten raken; telkens trachten de Bosjesmannen of de toverdokter Umsalomi de blanken leed aan te doen. Voor enige afwisseling wordt gezorgd door mededelingen over de praktijken van Kaffer-toverdokters, de gewoonten van Bosjesmannen, e.d., en 't verhaal wint aan realiteit, doordat de schrijver, de bekende predikant en redakteur van *Ons Klyntji*, alles heet mee te maken.

Van de hand van DU TOIT was eveneens 't eerste afrikaanse tooneelstuk, *Magrita Prinslo*, *of Liifde getrou tot in di Dood*, in 1896 verschenen, en voor 't eerst opgevoerd in Januarie 1897, tijdens 't tweede afrikaanse taalkongres te De Paarl. 't Kan nauweliks 'n toneelstuk heten, daar 't bestaat uit 'n reeks op elkaar volgende historiese taferelen, ontleend aan de 'Grote Trek'. Ook 't motief van Magrita's liefde voor Pieter Botha leidt tot geen verwikkeling. De hoofdpersoon is bekend uit de geschiedenis als een van de beide meisjes, die, na de moord te Moordspruit, hoewel ze overdekt waren met assegaaisteken, nog tekenen van leven toonden, en later herstelden. Magrita bevindt zich met haar ouders bij de 'trek' van Piet Retief, op de dag van 't vertrek uit de Kaapkolonie, en later aan de Mooirivier, waar

Retief besluit naar Natal te gaan. Haar familie vergezelt hem. Intussen is Koos Potgieter op haar verliefd geraakt, maar ze blijft trouw aan Pieter Botha, die de Kaapkolonie niet heeft kunnen verlaten. Koos verspreidt 't gerucht, dat Botha wel met 'n latere ‘trek’ noordwaarts gekomen is, maar dat hij, met vele anderen, door de Kaffers vermoord is. In Natal hoort Magrita 't, maar ze blijft doof voor Potgieter's aanzoek. Ondertussen zijn alle zaken tussen Retief en Dingaan geregeld, en eerstgenoemde gaat 't dokument in ontvangst nemen, waarbij Natal aan hem wordt afgestaan. 't Laatste toneel vertoont de aanval van de Zoeloe's op de wagens, waarbij de Prinslo's zich bevinden; Piet Botha is onder degenen, die ter verdediging toesnellen, juist bijtijds om de reeds zwaar gewonde Magrita te redden.

Evenmin als van 'n verwikkeling, is er sprake van karaktertekening in dit stuk. Voor enige afwisseling van toon is echter gezorgd door de tafereeltjes, waarin de Hottentot Danster en de Kaffer Swartland met z'n ‘dolosse’ voorkomen. Zij beiden spreken 't eigenaardig Afrikaans van hun stammen, en Danster is wel de slaaf van ‘lawaaiwater’, maar sympathiek in z'n gehechtheid aan z'n ‘klyn nôi’ Magrita. Als drama betekent *Magrita Prinslo* niet veel, maar door z'n voorstelling van de geschiedenis in gesprekvorm leent 't zich uitstekend voor de opvoering als gelegenheidstuk.

Nog twee novellen van LION CACHET zijn in *Ons Klyntji* (II, III) verschenen. In *Di Afguns Duiwel* is Oom Hermanus de hoofdpersoon. 't Heeft prachtig geregend, en alle ‘dammen’ zijn vol. Oom Hermanus zit op 'n ‘koppi’, en ziet 't, maar

hij verbeeldt zich, dat alleen z'n buren zo gezegend zijn, en hij niet. Oom Gert en z'n zoon Willem, de vrijer van Fya, de dochter van Hermanus, komen er aanrijden, en spoedig vertelt Oom Gert, dat hij 'n stuk grond naast de ‘plaats’ van Oom Hermanus wil kopen op de aanstaande vendutie; hij zal echter geen bod doen, als Oom Hermanus zelf 't wil kopen. Dit voornemen koestert hij niet, maar hij weet, dat Gert gevraagd is zich verkiesbaar te stellen als afdelingsraadslid, en hoort nu ook, dat hij ouderling is geworden. Van nu af heeft de afgunst meer macht dan ooit over hem. En Gert's verzekering, dat hij Oom Hermanus zal ondersteunen als lid voor de afdelingsraad gelooft hij niet, en hij verbiedt Fya alle omgang met Willem. Als de heer Greiffenhagen, 'n ‘soort fan agent’, hem bezoekt, weet hij deze over te halen 't genoemde stuk grond aan te prijzen bij vermoedelike kopers, daar 't immers in 't belang van 't distrikt is, dat goede grond niet onder de prijs verkocht wordt. Enige dagen later heeft de nominatie van kandidaten plaats, en Gert stelt Oom Hermanus voor; 't gevoelen van de vergadering is echter hiertegen gekant. Oom Hermanus meent nu, dat Gert willens en wetens zo gehandeld heeft, om hem te kunnen vernederen in 't publiek, en Zondags wordt hij bij 't zien van Gert als ouderling door nijd verteerd: hij neemt zich voor, de grond tot 15/- de morgen op te jagen. Intussen is Gert te weten gekomen, dat hij die grond niet goedkoop zal krijgen, en besluit 'n ander, minderwaardig stuk te kopen. Door 'n kennis te laten bieden, weet niemand, dat hij de koper is, terwijl Oom Hermanus tegen 'n te hoge prijs eigenaar wordt van 't goede stuk. Hij moet zelfs voor 'n deel van de som geld lenen. Tante

Grita en Fya beleven zure dagen, en 't wordt nog erger, wanneer Oom Hendrik hoort, dat Gert kolen op zijn grond ontdekt heeft. Hij wordt bijna razend van nijd. Z'n nieuwsgierigheid en afgunst dwingen hem op 'n Zondagavond naar de mijn te rijden, en daar wil hij brand stichten in 't pakhuis. Willem is getuige geweest van de poging, dooft 't vuur, en helpt Oom Hermanus, die zich door 'n val bezeerd heeft. Nu hij 't geheim van Oom Hermanus kent, valt 't hem gemakkelik, z'n toestemming tot 'n huwelik met Fya te krijgen.

Di Baas-Duiwel verplaatst de lezer nog eens in Praatville. Oom Arnoldus heeft bij zich in huis Flip, 'n neef van z'n vrouw. Deze heeft enige kleine schulden gemaakt, en Arnoldus zal ze betalen, maar voor dit prikje wil hij Rooiheuwel, Flip's ‘plaats’, zien te bemachtigen, onder voorwendsel, dat hij de grond uit de handen van vreemde schuldeisers wil houden. Flip zal 't recht hebben, er levenslang te blijven wonen. De goedronde Oom Karel, bekend uit de *Spog*- en *Praatduiwel*, Flip's vroegere voogd, hoort van de zaak en is zeer ontevreden er over, maar weet niet, hoe 't kwaad te voorkomen. Oom Arnoldus weet, dat Praatville hem niet de mooiste motieven voor z'n handelwijze zal toeschrijven, en vindt 't dus geraden, Anna, 't arme maar flinke meisje, aan wie Flip 't hof maakt, aan zijn kant te krijgen. Dit tracht hij te doen door ogenschijnlik open kaart te spelen, maar Anna blijft achterdochtig. Arnoldus laat 'n dokument opstellen, dat hem 't ‘levensrecht’ op Rooiheuwel zal doen toekomen, indien Flip in gebreke blijft te betalen. 't Stuk is zeer lang en onduidelik, en Flip toont 't aan Anna, die er 'n afschrift van maakt. Hiermee gewapend, gaat ze naar

Oom Karel, die de hele zaak in handen van Mister Meyer stelt. Als Arnoldus hoort, dat z'n plannen bekend zijn, verlangt hij, dat Flip tussen hem en Anna kiezen zal, maar Flip blijft aan Anna trouw. Arnoldus geeft nu voor, 'n gezicht te hebben gezien, en gehoorzaam aan de stem, die hij gehoord heeft, wil hij al 't aardse vaarwelzeggen en zich alleen met geestelike zaken bezighouden. Daarvoor vindt hij 't nodig, de aangelegenheid met Flip af te handelen, en besluit Flip's ‘levensrecht’ te kopen. Hoezeer Mister Meyer zich ook ter wille van Flip inspant, toch gelukt 't Arnoldus nog £ 800 te verdienen op de transaktie. Hij blijft steeds de rol van vrome spelen, en op de bruiloft van Flip en Anna laten de meeste gasten zich meeslepen door z'n mooie woorden; maar Oom Karel blijft Arnoldus doorzien en vindt, dat geen duivel die van de huichelarij overtreft.

Arnoldus is 'n doortrapte veinzaard, met z'n femelende praatjes en zalvende stem, en maakt 'n zeer onaangename indruk. Iemand enkel van z'n slechte kant voorgesteld te zien, werkt vermoeiend, maar waarschijnlik kon de schrijver in dit geval niet anders, daar hijzelf meermalen verzekerd heeft, dat hij in deze laatste schets ten naaste bij 'n portret gaf. Ook de voorstelling van 't karakter van de onnozele Flip is echter nauweliks van overdrijving vrij te pleiten. 't Is vrij wonderlik, dat hij zulk 'n flinke vrouw als Anna weet te krijgen; gelukkig voor hem, beseft hij ten minste, dat hij haar tot geen prijs moet laten varen.

Zoals in de vorige schetsen van LION CACHET zijn er in deze twee rake trekjes: tegen 't einde van *Di Afguns Duiwel* wordt van Gert verteld, als hij op weg is naar de

kerk, dat 'byna al di mense groet fer hom. Jy kon siin Dat Gert 'n ryk man begin te worde.' Uit *Di Baas-Duiwel* verdient vermelding de wijze, waarop Arnoldus bijbelteksten weet te verdraaien, en 't toneeltje, waarin hij, omringd door nieuwsgierigen, vertelt van 't gezicht, door hem gezien, en elders weer, waar hij en de 'agent' Olmans elkaar de loef trachten af te steken. Als Olmans hoort, dat Arnoldus 't 'levensrecht' kopen zal, hoopt hij wat er aan te kunnen verdienen; maar 't komt tot 'n breuk tussen de twee, en de schrijver vervolgt: 'Dit sou di moeite werd gewees de om di gesig fan Oom Arnoldus te siin, toen Olmans weg was. Hy was bleek fan toorn en loop fer 'n tydji net soos 'n wilde os deur di kamer. Wettig waar, hy floek.' De soberheid van de laatste vier woorden kan niet overtroffen worden, en toch zeggen ze alles.

In de eerste jaargang gaf G.R. VON WIELLIGH (Hans Kaapnaar) 't begin van z'n *Jakob Plattji*, *of Sketse fan Hotnots en Boesmans Lewe in Suid Afrika*. Outa Idries en Oumêmme Sina wonen in Drakenstein, en werken bij 'baas' Ferdinand Warm. Hun jongste kind, Plattji, 'n jongen van zo wat tien jaar, is de enige, die nog bij hen in de 'pondok' woont. Ouder gewoonte gaan ze op de laatste dag van de maand naar De Paarl, om daar met hun pas ontvangen geld enige kleine inkopen te doen. 't Gevolg van de gebruikelike drinkpartij is deze keer, dat ze in de 'tronk' komen; Plattji mag echter naar huis. Hij vindt geen ander 'volk', dat naar Drakenstein moet, en bevreesd en in tranen gaat hij alleen op weg. Tegen de avond wordt z'n angstgeschreeuw gehoord door Koos Vonk en Gert Buurman, twee handelaars,

die over Wellington op weg zijn naar Calvinia en verder noordwaarts tot aan de Oranjerivier met ‘negosiegoed’. Plattji vertelt hun, wie hij is, en dadelik vat Vonk 't plan op, hem mee te nemen, en maakt Plattji wijs, dat z'n ‘baas’ gezegd heeft, dat hij mee mag. Hij wordt gewonnen door de belofte, zes ‘bokooie’ te zullen ontvangen. Ze zetten de reis voort, die voorspoedig is, ook van 't standpunt van Koos Vonk, wanneer hij er in slaagt de politie te misleiden omtrent de geaardheid van z'n vracht. Al handelende trekken ze verder, en enige avonturen van Plattji, 't feest op Vonk's verjaardag, en de eerste dag bij de ‘baster’ Salmon worden beschreven.

Hier breekt 't verhaal af, waarvan vijf hoofdstukken in de eerste jaargang stonden, en twee in die van 1905.

De schrijver toont de Hottentotten goed te kennen; wel komen er onwaarschijnlikheden voor in 't verhaal van Idries over de inbezitneming van de Kaap door de Hollanders - de Hottentotten van toen zouden b.v. onder elkaar over de ‘Fligende Hollanner’ gesproken hebben! - maar de tegenwoordige worden scherp getekend: Sina met haar scherpe tong, en de goedige Idries, allebei liefhebbers van de drank, waaraan ze zich eens in de maand te buiten gaan; en Plattji, 't echte Hottentotten-kind, met geen greintje moed, maar buitengewoon gevat, en daarbij steeds geneigd kwajongenstreken uit te halen. Hun gedachtegang, taal en manier van spreken zijn goed weergegeven, b.v. in 't toneeltje in 't gerechtshof, waar Sina niet de geringste eerbied toont te voelen voor 't gezag in de persoon van de magistraat, en in de gesprekken tussen de gevangenen, die getuigen van de levenslust en de onbezorgde zin van de Hottentotten.

Plattji speelt in dit fragment 'n ondergeschikte rol; Koos Vonk is veel meer de hoofdpersoon van 't verhaal, dat grotendeels vertelt van de ondervindingen op z'n handelsreis, en geen eenheid vormt, maar bestaat uit losse scènes, vaak vrij onbenullig, en zonder innerlike noodzaak aan elkaar verbonden. De 'togganger' wordt beschreven als volgt: 'Koos Vonk was 'n bedri'er en 'n fabond so groot as daar mar een rond geloop het. - - As imand hom op di skouer tik en 'n oog knik en met feel betekenis sê: "Koos, jy is 'n fabond, jy is ver di hele boel te slim," - dan lag hy daaro'er en denk dit is 'n grote eer hom angedoen. - - Hy het ook altyd gesê: "Maak geld *eerlik* as jy kan, mar kan jy gen geld *eerlik* maak ni, maak dan geld".' Vonk gebruikt vaak ruwe taal, en de mensen met wie hij omgaat zijn eveneens lang niet de fatsoenliksten, te meer niet, daar hij, behalve geoorloofde waren, ook kruit, vuurwapens en brandewijn op z'n wagens heeft. Men kan zich voorstellen, dat Plattji in zijn gezelschap geen gelegenheid heeft om 'n toonbeeld van deugd te worden.

In *Die Brandwag* van 1912 tot 1914 is *Jakob Platjie* in enigszins gewijzigde vorm herdrukt, en voortgezet. De omwerking is over 't geheel 'n verbetering, wat betreft de schikking van de stof, de verhaaltrant en de groter verscheidenheid in de taal van de verschillende karakters. Deze tweede uitgave draagt dus in vele opzichten de stempel van 't literaire tijdvak van na 1905, met z'n ernstiger kunststreven. Een van de genoemde punten, nl. de enigszins grotere gekuistheid van taal, waar de schrijver zelf aan 't woord is, in tegenstelling met die van minder ontwikkelden, geeft aanleiding tot 'n andere opmerking. Vaak

is aan de eerste voorstanders van 't Afrikaans ongekuistheid van taal verweten, en 'Patterjots' - zo werd de taal veelal genoemd naar 't weekblad - kreeg zelfs bij sommigen de bijbetekenis van platte taal. De onbevooroordeelde lezer van tegenwoordig zal deze mening waarschijnlik niet delen, want de taal van *Di Patriot*[1)] en *Ons Klyntji* onderscheidt zich over 't geheel zeer gunstig van wat men zo al in de engelse, franse, duitse en hollandse letterkunde van vroegere en latere tijd te lezen vindt. Zelfs waar soms, met of zonder voldoende oorzaak, nu juist geen salontaal gebruikt wordt, is 't ergste wat er van gezegd kan worden, dat ze minder fatsoenlik of enigszins ruw is. Maar DU TOIT e.a. hadden moeten bedenken, dat de kieskeurige, zelfs preutse Afrikaner, die vaak nog voor z'n eigen taal gewonnen moest worden, zich hieraan zou ergeren. Hun kortzichtigheid in dezen sproot wel voort uit 'n vast vertrouwen in 't goed recht van hun streven, en is 'n zwak, dat men meermalen vindt bij geestdriftige voorstanders van 'n beweging; maar door meer klippen van vooroordeel en ongewoonheid te ontzeilen, zouden ze de taal 'n groter dienst bewezen hebben, dan door zulke utiliteits-overwegingen overboord te werpen. Geen ernstig kritikus kan anders, dan de trouwe weergave van 't Hottentotten-Afrikaans van Plattji e.a. waarderen; maar 't was onverstandig, deze 'volkstaal' [in de afrikaanse zin van taal van de inboorlingen,] zo dikwels te laten horen. Daarbij kwam nog, dat de taal van sommige voorstanders te speciaal Paarls gekleurd was; er bestond toen, nog minder

1) D.w.z. van de letterkundige stukken er in. Daar ik niet genoeg afleveringen van *Di Patriot* in handen heb gehad, kan ik geen oordeel uitspreken over de taal van 't blad als geheel.

dan tegenwoordig, eenvormigheid in 't beschaafde Afrikaans, en aan 't individuele van de taal van verschillende schrijvers nam menige lezer aanstoot.

Di Roosknoppi (I, II) is de titel van 'n bekroonde prijsvraag, waarin verhaald wordt van Anni Joubert, die in haar liefde voor Dani Brink gedwarsboomd wordt door haar engelsgezinde vader, omdat hij haar gaarne met zekere Brown ziet trouwen. In 't eind wordt Brown ontmaskerd als 'n schurk, en Anni en Dani worden verenigd. Door 't aantrekkelike karakter van Anni zal de schrijver z'n lezers wel geboeid hebben, en op vrij verdienstelike wijze geeft hij haar aandoeningen weer op de avond, als ze Dani voor 't eerst zai weerzien na 'n lange scheiding. Niettegenstaande hij ook elders tracht door te dringen in 't gemoedsleven van z'n karakters, zijn de overige personen slechts typen gebleven.

In *Di Merkwaardige Fo'eltjiis of Liifde Beloond* (II, III), door J.L., komen weer verengelste ouders en 'n schurkachtige Engelsman als medeminnaar voor, en wordt nog eens de deugd beloond. Dit laatste geldt ook voor 't verhaaltje over Jaap en Ali (III). Beide stukken hebben geen literaire waarde. Enigszins minder onbeduidend is de novelle *Wat Geld kan doen* (II, III), waarin de ouders van Maria Pienaar niet in haar huwelik met Eduard Bester willen toestemmen, omdat hij onbemiddeld is.

Deur Hoogmoed Misly heet 'n verhaal, waarin 'n afrikaans meisje langzamerhand door de invloed van 'n engelse kostschool vervreemdt van haar omgeving, en er toe komt, haar ouderlik huis te verlaten om 'n Engelsman, die haar na korte tijd in de steek laat. Tegen 't einde wordt de vertel-

ling melodramaties en banaal, maar 't begin is 'n aardige dorps idylle. De schrijver doet begrijpen, hoe juist in deze gezellige, vriendelike familiekring Katrina's ontaarding als 'n diepe ramp wordt gevoeld, en op bekwame wijze laat hij uitkomen, hoe zij, telkens als ze voor 'n vakantie naar huis terugkeert, verder van haar betrekkingen af staat dan de vorige keer.

Ook de eerste hoofdstukken van *Pieter Leseur*, *of Di gefalle Staatsman* (II, III), door JEPETE, brengen 'n belofte, die niet vervuld wordt. De beschrijving van de arme, maar werkzame ouders, en van de eerste tijd van Pieter's huwelik, is niet kwaad, maar bij 't vertellen van z'n werk als kommandant van z'n distrikt schiet de fantasie van de schrijver te kort en gaat 't geheel lijden onder de strekking: hoogmoed komt voor de val. In de achtste jaargang verscheen van dezelfde schrijver nog 'n leerzaam verhaal: *Di dri Broers*, dat onbeduidend is.

TH. DU PLESSI S.J.SN, vertelt in *'n Stiiffader* (II, III) de lotgevallen van 'n jongen, die wegloopt van huis, omdat zijn stiefvader hem erg mishandelt; de titel is dus geheel en al verkeerd. De jongen, die te voet van de Transvaal tot in de Sahara en terug reist, ontsnapt aan talloze gevaren, die dreigen van de kant van wilde dieren, Kaffers, Arabieren, en zelfs kannibalen. De avonturen van deze Boerejongen zullen door jeugdige lezers wel met gespannen aandacht gevolgd zijn, te meer, daar de meeste niet te veraf staan van de ervaringen van hun eigen voorouders, de baanbrekers van de beschaving in Zuid-Afrika. Van veel minder belang is 'n ander avontuurlik verhaal, *Eric en Doris* (II-IV), dat speelt gedurende de Matabele-opstand in 1896.

Liifde en Oorlog heet 'n verhaal, dat van Mei 1900 tot Januarie 1902 verscheen, dus gedurende 't grootste deel van de oorlog. De hoofdpersoon is 'n jonge Vrijstater, Dani, die enige dagen vóór 't begin van de oorlog bij vrienden komt, dicht bij Colesberg. Jan, de zoon van 't huis, en 'n ander vriend, Gert, gaan met Dani op ‘kommando’, en worden dus rebellen. Jan's vader, 'n stille, bedaarde man, bij wie 't plichtsbesef tegenover z'n overheid veel sterker is dan de banden van 't bloed, die hem verbinden met de Vrijstaters, kan z'n heengaan niet goedkeuren. De drie jonge mannen maken de oorlog mee tot na de verovering van Bloemfontein door de Engelsen. Maar te Heilbron besluiten ze, zich te gaan overgeven, daar ze in 't voortzetten van de strijd niets dan 'n nationale zelfmoord zien. Ze vluchten van hun ‘kommando’, maar worden op weg naar huis door Generaal De Wet gevangengenomen, en naar Pretoria gezonden. Later worden ze door Roberts verlost, en 't verhaal sluit met 'n dubbel huwelik, van Dani en Jan met elkaars zusters.

In vele opzichten heeft de schrijver de afrikaanse achtergrond goed getekend. Aantrekkelik is 't beeld van 't huisgezin bij Colesberg, waar orde en liefde heersen, onder de leiding van de degelike, verstandige vader en de beminnelike moeder. Echt is de voorstelling van de opgewondenheid aan de grens even vóór 't begin van de oorlog, de ongewone toestand, in 't leven geroepen door de inval van de burgers in de Kaapkolonie, van de tweestrijd, die menige Afrikaner ten gevolge daarvan moest overwinnen, en van 't leven op 'n ‘plaats’; natuurlik komen de Hottentotten Danster en Sabina de lokale kleur nog verhogen. Maar na de eerste hoofdstukken dringt de strekking zich hinderlik op de voorgrond,

en de vertelkunst van de schrijver kan dit niet vergoeden. 't Is 'n handige zet, dat hij juist de vader, die zovele goede eigenschappen bezit, gebruikt als de woordvoerder van z'n eigen mening, en 't effekt wordt verhoogd, doordat hij hem uitspeelt tegenover 'n onervaren, onkundige jonge neef. Maar onbegrijpelik blijft de Jan-Salie-geest, die zich na de verovering van Bloemfontein ineens gaat openbaren bij Dani en Jan, Dani, de eens zo vurige vaderlander, die nog kort te voren de gevaren van 'n vlucht uit 't gevangenekamp te Simonsstad 't hoofd heeft geboden, om zich nog eens aan te kunnen sluiten bij z'n ‘kommando’, en Jan, die zelfs 't hoogste misnoegen van z'n vader getrotseerd heeft, om mee te kunnen vechten. 't Is de schrijver ook geenszins gelukt, deze verwording waarschijnliker te maken, door aan President Steyn en Generaal De Wet minder sympathieke rollen toe te delen. Tweeslachtigheid strekt ook de kunst tot nadeel.

De schrijver wordt niet genoemd, maar stijl en inhoud doen denken, dat 't stuk van DU TOIT is. Niet alleen de onverbiddelike veroordeling van alle rebellen, zonder dat de uiterst moeilike positie van de koloniale Afrikaners in aanmerking wordt genomen, geeft aanleiding tot dit vermoeden, nog meer de uitgesproken mening, dat de Afrikaner trouw moet blijven aan z'n eigen nationaal karakter, en te gelijk 'n loyale britse onderdaan moet zijn, 'n gedachte, die ook elders in de redaktionele stukken van de laatste jaargangen aan de dag komt.

'n Vrij lang verhaal, *De School op de Heide* (VI, VII), werd in 't Afrikaans bewerkt; 't vertelt de lotgevallen van 'n rijke koopmansfamilie in 1813 te Hamburg. In de

zevende en achtste jaargangen verscheen *Terug in Lewe*, door DARIUS BENDOLF, 'n verhaal van bedrog, door 'n broeder gepleegd. 't Begin bevat veel onwaarschijnlikheden, maar tegen 't einde verdwijnen deze en gelukt 't de schrijver, ook aandoeningen beter weer te geven dan meestal gebeurt in 't oudere afrikaanse proza, dat daarbij vaak in overdrijving vervalt. Van de laatste hoofdstukken is slechts 'n verkorte inhoud gegeven; in *Ons Taal* zijn ze later in hun oorspronkelike vorm geplaatst.

Onder de stukken, die niet in hun geheel verschenen zijn, komt voor 't verhaal van 'n *Olifant Jag* (II, III) in 1884 in de buurt van de Limpopo, dat aan aantrekkelikheid wint door vele karakteristieke trekjes: de praatjes 's nachts om 't kampvuur, de bijgelovigheid en eigenaardige verhalen van de Hottentotten, 't onstuimig lawaai, door de Kafferjagers gemaakt nadat ze 'n dief gepakt hebben, enz. 'n Tweede stuk, *'n Haastige Huwelik* (IV, VIII), door BARBU, is later in z'n geheel afzonderlik gedrukt. Van *Wat Liifde kan doen* (VIII), door P.W. LABUSCAGNE, valt 't te betreuren, dat slechts twee hoofdstukken verschenen zijn, daar de schrijver goed vertellen kan in opgewekte stijl.

't Overige proza in *Ons Klyntji* bestaat uit 'n zeer groot aantal anekdoten, 'n hoofdschotel voor de Afrikaner bij z'n geliefkoosd ‘gezelsen’. Onder deze komen voor de ‘direstoriis’, zo bekend in Zuid-Afrika, en jachtverhalen, die vertellen van gevaren, maar ook wel van 't grappige van 'n situatie, ondanks 't onplezierige, er aan verbonden, of van grootsprekers, die ontmaskerd worden; verder zijn er April grappen, vertellinkjes over kattekwaad, door de jeugd uit-

gehaald, en gevallen van hevige schrik, waarbij de verteller meest om zich zelf lacht; enkele sprookjes, afrikaanse Münchhausen-vertelsels, en verhaaltjes over Uilspi'el, die in Zuid-Afrika geworden is tot de persoon, die de domme lui om hem heen weet te verschalken, en dus dient tot 'n spiegel, waarin de domheid van anderen wordt weerkaatst. Er is maar één samenspraakje: ‘Myn eerste Liifde’ (II), één allegorie: ‘'n Droom’ (II), door M.H. NESER, en één verhaaltje, dat satiries van toon is: ‘Toen ek 'n dag siik was’ (II). De overige zijn moeilik onder een hoofd samen te vatten. Afzonderlike vermelding verdient de goed vertelde ‘Winteraand Stori’ over Outa Mentor en de ‘slangsteen’, die zeker insloeg bij alle kleine hoorders.

Deze vertelsels, die heel wat verscheidenheid van toon en stof aanbieden, zijn verwant aan de ballade: met enkele trekken wordt de toestand scherp omlijnd, de belangrijkste punten worden op de voorgrond gesteld, en met meer of minder levendigheid en geestigheid wordt 't geval meegedeeld. De vertellers hebben geen oog voor 't afrikaanse landschap, en hun aandacht wordt zelden geboeid door 't denken en voelen van de mensen; 't zijn de voorvallen zelf, die hun interesseren. Maar onwillekeurig is overal in deze verhaaltjes de afrikaanse achtergrond merkbaar met al z'n bonte afwisseling: 't gevaar, vooral vroeger door wilde dieren opgeleverd, strijd tegen de Kaffers en de Engelsen, 't pioniersleven, vaak in ‘hartbeeshuisiis’, de jacht, 't boerebedrijf, waaraan de kinderen vroeg 'n handje meehelpen, de zelfstandigheid en waaghalzerij van de kinderen, de stralende zon, droogte, gevolgd door geweldige overstromingen, de grote afstanden, en de bergen met hun steile ‘kransen’.

Zoals 't geval is met de gedichten in *Ons Klyntji*, is er onder deze vertellinkjes 'n veel groter aantal, dat geheel onbeduidend is, dan stukjes, die enige verdienste bezitten. In de best vertelde valt 't op, dat 'n gebeuren met voorliefde wordt geschilderd. 'n Aanhaling uit ‘Resiis-Jagery’ (IX) kan dit staven: 'n blanke jongen en drie Kaffertjes laten, tegen 'n uitdrukkelik verbod in, paarden om 't hardst lopen. Als ze merken, dat ze van 't huis gezien kunnen worden, trachten ze de paarden in te houden, maar één laat zich niet meer bedwingen en rent in vliegende vaart vooruit. ‘Intussen staan di kaffers by di oubaas glad ferskrik te kyk hoe Klinker met Koedas angehol kom. Koedas leg amper plat op syn rug agtero'er soos hy hou, dog Klinker foel daar niks fan ni, mar hol nou fer syn pelsiir dat di pote so klap; digterby di huis skop hy 'n slag agterop, gé 'n harde runnik, maak 'n finnige draai so half op syn een sy, en het di stal in wil hardloop, wyl di deur oop staan, dog di kaffers wat gelukkig di gefaar bespeur, had reeds daarnatoe hardgeloop en keer hom foor di deur, waar hy toen stop met so'n finnige snuif daarby. Koedas syn karossi, wat eenstreep deur altyd so styf in di lug gesweef het - want dit was met 'n riimpi om syn nek fas - kom nou fer di eerste maal weer op syn rug te lande.’

Zeer karakteristiek is 't volgende stukje: -

‘Piit en Jan het fer di kaffer gehelp om di skape in di kraal te ja, en staan te rook foor di tent; di kaffer is besig om 'n pot flijs te kook, in di kookskerm. Hiir kom Koos fan syn legplek af 'n bitji kuier. Hulle steek kers op, sit in di tent te praat. Dis nou pik donker. Di twe honde fliig geweldig an na di kraal toe; 'n groot swart diir jaag

di twé honde dat hulle di kaffer amper onderstebo loop in di kookskerm. Ons dri staan nou naby di kraal en siin di swart diir staan tussen ons en di tent; di kaffer fliig op, siin di swart ding, goi hom met 'n stomp fuur en kom met 'n twede stomp fuur en 'n knop kiri om di diir dood te slaan, wat di faart neem na ons dri toe; Jan en ek, sê Piit, was soos di wind bo op di kraal muur, dog di arme Koos syn foet haak, hy fal, di diir staan o'er hom te knor fer di kaffer, wat stadig ankom met di stomp fuur en di kiri. Toen sal Koos mar eers agter kom dat dit syn ye groot swart hond is, wat na syn baas kom soek, en selfs nou syn baas wil beskerm teen di kaffer. Anstons was alles weer frede. Di kaffer kook di kos en di dri frinde sit makaar te pla en uit te lag in di tent, sodat hulle moes lootjiis trek om te weet wi di grootste geskrik het en di bangste was.'

Er is 'n twintigtal goed vertelde 'direstoriis'. In de meeste is de slimme Jakhals de hoofdpersoon, en Wolf is z'n dupe. Maar ook andere dieren spelen soms de rol van de snuggere, zoals 'Skulpad' of 'Sekretaris'. Aan ieder afrikaans kind is 't verhaal bekend: 'Waarom Uil ni bedags mag fliig ni of Hoe di Fo'els 'n Koning gekiis het.' 't Heet ook wel 'Hoekom Wit Kraai ni meer kan praat ni', en werd in *Ons Klyntji* (I) op de volgende wijze verteld door D. VAN NIEKERK: -

'Soos elkeen weet het idere nasi huile Koning, en so wou di fo'els oek 'n Koning hê.

Een dag kom hulle toen bymakaar, en fra onder makaar: *wi* hulle sal Koning maak? Di een sê fo'elstruis, 'n ander di eentfo'gel, 'n derde di arend. So was daar 'n heleboel benoem, mar hulle kon ni eens worden wi om te kiis ni.

Tinktinki maak toen di foorstel: dat di een wat di hoogste reg op kan fliig sonder om te rus, Koning sal wees. Aasfo'el sê toen hulle moet eers 'n bitji kans gé om te rus, en gé ferder an di hand di follende in di foorstel in te foeg: ‘Fliig solang as jy kan, en draai dan 2 maal in di rondte, en weer daar fan daan so hoog as jy kan, en dan in di ronte, en maak dan 'n geluid.’

‘Ja, ja,’ sê algar, ‘di wat di grootste kardaatstuk doen sal Koning wees o'er ons.’

Di Sekretaris-fo'el sê toen, dat hulle dit an neef Tinktinki moes o'erlaat om di dag te bepaal; want hy het hulle uit di moeilikhyd gered met syn goeie raad. ‘Ja, ja,’ stem almal saam.

‘Nou ja,’ sê Tinktinki, ‘ek dank julle fer di eer my angedoen. Ek is klyn, mar nou foel ek my groot. Ek sal elkeen 'n kans gé. Fandag kan elkeen doen wat hy wil, mar morre om 9 uur moet elkeen teenwoordig wees.’

Algar is toen tefrede en ider fat syn koers, en Tinktinki gaan en fertel an syn frou di eer wat hulle hom bewys het. Onderwyl hulle so sit gesels, siin hulle fer Aasfo'el daar bo in di lug fliig, en hulle kyk stip en siin Arend bokant hom fliig. Toen sê syn frou an hom: ‘Nou het ek fer jou 'n goeie plan, mar jy moet dit fer jou bewaar.’

* * *

Di bepaalde tyd breek an en almal is teenwoordig. Idereen is angstig o'er di fraag: wi Koning sal worde.

Uil kom toe met 'n ander foorstel en sê: hulle moet di Sekretaris-fo'el Koning maak, want hy is altyd so goed gekleed. Toen spot hulle fer Uil, en sê: ‘Dis net omdat hy en Sekretaris ni goed kan fliig ni.’

Tinktinki gé toen order, dat almal op 'n ry moet staan. Hy maak hulle weer di foorstel duidelik, en sorg dat hy na an Arend kom. Hy sal tel tot dri, dan is idereen frygelaat om te doen wat hy kan om Koning te worde. So gesê, so gedoen.

'Een, twe, dri!' en Tinktinki is onder Arend se flerk en sit so stil molik.

Nou kan 'n mens begryp watter aardighyd dit was. Fo'elstruis het oek so'n paar springe gegé en draai 'n paar mal in di ronte, en laat syn kop sak. Flakkoester het oek 'n end opgefliig, mar kom gou weer grond toe. Rooifalki het oek 'n goeie end opgegaan en staan daar bo in di lug, en béwe béwe somar soos hy skré.

So het di een na di ander gedoen wat hy kon; en nadat di grootste gedeelte al teruggekom was en di uitslag afwag, siin hulle dat Aasfo'el en Arend stry teen makaar, en fra onder makaar: 'Mar waar is ou Tinktinki dan?' Een sê: 'Jy moet niks ferwonder of hy is oek daar bo o'eral.' - 'Né wat,' sê 'n ander, 'hy is te ferspot.' - 'Ja,' sê weer 'n ander, 'hy is so lig en klyn, dat 'n warlwindtji hom sags kan opwaai.'

Toen mompel hulle onder makaar, as dit so kom dat hy di hoogste is, moet hulle hom doodmaak; want hy is te ferspot en klyn om o'er ons te regeer.

Aasfo'el maak toen syn twede draai, en toen Arend dit siin dog hy: 'Wel, ek en Aasfo'el is di naaste an makaar, ek sal oek mar draai, en net toen hy wil draai fliig Tinktinki onder syn flerk uit, sonder dat Arend daarfan weet. Toen Arend syn draai gemaak het en net wil skré, sê Tinktinki hiir bokant: 'tink! tink! tink!' en hou so 'n ruk

an. Toen sê Aasfo'el: ‘Hoor daar bokant jou, Neef Arent.’ - ‘Ja,’ sê Arend, ‘dit laat ek gelde, dit is welgedaan.’

Toen Aasfo'el nog so'n bitji fersuim het en siin daar is nimand bokant Tinktinki ni, toen fou hy syn flerke en kom somar regaf, soos hy nou nog doen as hy op aas af kom. Toen folg Arend, en daarna kom Tinktinki langsaam af. Toen Aasfo'el by di geselskap kom hoor hy net fra: ‘Wi is Koning? Seker Neef Arend, nê?’ ‘Né wat,’ sê Aasfo'el, ‘Tinktinki was bokant almal.’

Hulle kan dit ni glo ni. Toen kom Arend oek en hulle fra fer hom; wi was di hoogste. Arend sê toen oek, dat Tinktinki di hoogste was. ‘Né, né,’ hoor jy mar net, ‘hy kan ni Koning wees ni, hy moet dood.’

‘Né,’ sê Aasfo'el, ‘dit is ni reg ni, hy het dit eerlik ferdiin om Koning te wees.’ ‘Né,’ sê hulle, ‘kom, hy is te ferspot, hy moet dood,’ en almal gaan hom tegemoet om hom dood te maak. Mar wi sê so? di oudji is somar tussen hulle deur en kry gelukkig 'n muisgat, waarin hy kruip.

Toen kan 'n mens hoor raas foor di gat. Hulle kom toen o'ereen dat Oom Uil, omdat hy di grootste oge het, foor di gat moet sit oppas, terwyl di ander grawe en pikke gaan haal om hom uit te grawe. Hulle was 'n hele ruk weg, en onderwyl raak Oom Uil and' slaap, en fliig Tinktinki uit en gaan in 'n digte bos wegkruip.

Toen di ander fo'els kom, het hulle begin te grawe en al di hoekiis goed deur gesoek, mar kry niks. Hulle beskuldig Oom Uil toen dat hy het sit slaap met syn groot oge en Tinktinki laat uitkom het. Uil stry. ‘Nou waar is hy dan?’ sê Witborskraai. Uil antwoord ni. ‘Nou praat

ek gen woord meer ni,' en fan di dag af het Wit Kraai nog nooit 'n geluid gemaak ni.
Di hele trop sit toen agter Oom Uil an en spot en lag hom uit. En hulle spot en ferfolg hom tot fandag nog. Daarom sit hij nou bedags met toe oge, en soek syn kos in di nag.
Toen al di fo'els nou siin dat Tinktinki fer di derde maal 'n kardaatstuk doen, roep almal uit: 'Tinktinki is Koning.' Toen kom Tinktinki uit en stel fer Fiskaal an as laksman fan di fo'els, en die pos beklé syn nakomelinge tot fandag toe nog. Mar omdat Oom Uil di forige nag op di fry uit was en sit slaap het, is syn straf nou dat hy nooit in di dag mag fliig ni, want dan agterfolg al di fo'els fer hom.'

In de voorafgaande hoofdstukken is getracht aan te tonen, waar glanzende stippeltjes de aanwezigheid van goud verraden in de vaak ruwe blokken kwarts, en zelfs 'n enkele keer zich aaneenrijgen tot fijne adertjes. Zeer zeker kan niet 't gehele 'rif' voor 'm'parra' worden gescholden; toch is de gezamenlike goudopbrengst gering. Men mist er de eigenschappen, die voor de grootste sieraden van de poëzie worden gehouden, als rijkdom en schoonheid van beeldspraak, volle klank en krachtige melodie, stoute verbeelding en dichterlike voorstelling; daartegenover staan wèl eenvoud en waarheid, sobere kracht en pittige spot in menig politiek lied, 'n gezonde zin voor 't komiese, rake, soms zelfs geestige tekening - kenmerken van 'n echte en nationale, hoewel bescheiden kunst. In de hoge waarde van z'n letter-

kundige voortbrengselen is dan ook niet de hoofdverdienste van de eerste afrikaanse taalbeweging te zoeken. Die ligt elders. De Regte Afrikaners zagen in, dat er 'n kloof gaapte tussen 't denken en voelen van de Afrikaner, en de gedachten en gevoelens, waarmee hij in druk kennis kon maken. Zij hebben 't aangedurfd, die kloof te overbruggen, door gebruik te maken van de eigen taal. Hierdoor leerden ze menige Afrikaner lezen, en te zamen met 't besef, dat hij niet langer 'n stomme ‘bijwoner in sij eige land’ hoefde te zijn, hergaven ze hem z'n gevoel van eigenwaarde. Tegelijkertijd konden ze, juist door de eenvoud en bevattelikheid van hun geschriften, hem voor 't eerst wat literair genot verschaffen, hoe gering dan ook. Maar hun grootste eer ligt in 't feit, dat hun streven tot gevolg had, dat, toen 'n jonger geslacht opstond met groter scheppingsdrang en krachtiger uitbeeldingsvermogen, er voor hen gereedlag 't aangewezen voertuig voor hun gedachten, reeds enige keren met schitterende resultaten door hen gebruikt:

‘DIE LANDSTAAL VAN SUID AFRIKA.’

Stellingen.

I.

Ferguut, 1321-1324:

Die swarte ridder es so fel,
Hi nemt u thoeft, dat wetic wel.
Si hebben hier gesocht den horen,
Diere haer leven omme verloren.

Lees M, d.i. *dusent*.

II.

Leeuwendalers 446-448:

   [Uw vader] wrong een' stier de horens
Uit zijnen norssen kop, en won den naem van Helt,
Daer niemant *voor de vuist* hem wachten dorst in 't velt.

Voor de vuist betekent niet ‘onvoorbereid’, ‘ongewapend’ (Verdam), of ‘van nabij’, ‘openlik’ (Stoett), maar ‘voor 'n vuistgevecht’.

III.

Moortje, 652-655:

> Van daar ben ick moytjes met hem op de Gaar-marckt egaen,
> By 't volckje die daar voort-staen, met huer jonge Biesten, en nochteren Kalven,
> Siet dats een Kruysschonckje, dats een Koockerstickje, die *voor Noos*, om vier en ein halven,
> En die Hals-knoock om darhalve stuyver.

Voornoos is niet ‘snuit’ (Oudemans), maar ‘stuk met de korte ribben’.

IV.

Ten onrechte vermoedt Le Roux (Beschrijvende Klankleer van het Afrikaans, p. 88, opm. 4), dat *gorlet*, in *gorletbeker*, 'n vervorming zou zijn van *toilet*.

V.

De Reinaert is niet als satire bedoeld.

VI.

Te recht meent Van Opstelten (Brieven van Mr. A.C.W. Staring, II, p. 199), dat Staring's puntdicht *Op Plagiarius* tegen Bilderdijk gericht is.

VII.

Ten onrechte beweert Rompel (*Die Brandwag*, II, p. 528), dat ‘de beste van de toenmalige schrijvers [d.w.z. de afrikaanse vóór 1905] sterk stonden onder de invloed der Nederlandse letterkunde van vóór 1880’.

VIII.

De eerste afrikaanse taalbeweging was in z'n wezen 'n uiting van de nationale ontwaking in de Kaapkolonie.

IX.

't Besluit van de Provinciale Raden van de Kaapkolonie, de Transvaal en de Vrijstaat, waarbij 't Afrikaans wordt toegelaten als voertaal bij 't onderwijs van 't afrikaanssprekend kind, gedurende z'n eerste vier leerjaren, is 'n halve maatregel.

X.

Finnur Jónsson: Skjaldedigtning B. 1., p. 106:
Þórarinn máhlidingr, strofe 4: -

> Skalk þrymviðum þremja,
> (þegi herr meðan) segja,
> vǫ́n es ísarns ǫ́som
> ǫ́rleiks, frá því gǫ́rla,
> hvé hjaldrvita heldo
> haldendr við mik, skjaldar
> roðinn sák Hrundar handa
> hnigreyr, lǫ́gom, dreyra.

De lezing van 't handschrift, v. 5: hjaldrviðir kan behouden worden.

XI.

In dezelfde strofe wordt hnigreyr (v. 8) onjuist vertaald door Gering als ‘bewegliches Rohr’ (Eyrbyggja Saga, p. 59).

XII.

Hávamál 70: -

Betra er lifþom
ok saellifþom,
ey getr kuikr kú
eld sá ek up brenna
auþgom manne fyr,
enn úti uar dauþr fyr durom.

Lees v. 2: ok úsaellifþom.

XIII.

Der arme Heinrich, uitgave van Gierach, vs. 224-227:

ir müeset haben eine maget
diu vollen hîbaere
und ouch des willen waere
daz sî den tôt durch iuch lite.

De lezing van hs. B^{a}.: vríebere verdient de voorkeur boven hîbaere.

XIV.

Meier Helmbrecht, uitgave van Panzer, vs. 107-119:

noch habt ir allez niht vernomen
wie diu hûbe her sî komen:
die nâte ein nunne gemeit.
diu was durch ir hövescheit
ûz ir zelle entrunnen.
ez geschach der selben nunnen

als vil maneger noch geschiht:
mîn ouge der vil dicke siht,
die daz nider teil verrâten hât,
dâ von daz ober mit schanden stât.
Helmbrehtes swester Gotelint
der nunnen ein genaemez rint
gap si ze kuchenspîse.

Verzen 113 tot 116, die in hs. B ontbreken, zijn oorspronkelik.

XV.

Een van de oorzaken voor de grote moeilikheid, die engelssprekenden ondervinden bij 't aanleren van vreemde talen, moet gezocht worden in de spelling van hun taal.

XVI.

De politiek van Willem III had tot indirekt gevolg de vestiging van Engeland's maritiem overwicht.

XVII.

Colenbrander doet Willem V recht wedervaren in zake de brief van Kew (Bataafsche Republiek, p. 154-155).

XVIII.

M'Call Theal's History of South Afrika voldoet niet aan de eisen, te stellen aan 'n wetenschappelik werk.

XIX.

De beschuldigingen van wreedheid jegens inboorlingen in Zuid-Afrika ten tijde van de Oost-Indiese Kompagnie zijn ongegrond.

XX.

De bewering van J.H. Hofmeyr (Het leven van Jan Hendrik Hofmeyr, p. 493), dat 'de klasse van arme blanken een natuurlik gevolg [was] uit de dagen van de Voortrekkers, toen de boeren hun plaatsen verlieten en als gevolg daarvan hun kinderen opgroeiden ver verwijderd van beschaving', is onjuist.

XXI.

De Unie van Zuid-Afrika behoort aangesloten te zijn bij de Berner Konventie.